ספרים נוספים · חגי ומועדי ישראל

ימי החנוכה בהלכה ובאגדה

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ימי החנוכה בהלכה ובאגדה

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/ימי-החנוכה-בהלכה-ובאגדה/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

שער האגדה 4
לתועלת המעיינים 4
מבוא 4
סיפור נס חנוכה 6
מעשה יהודית 38
מעלת הדלקת נרות חנוכה 43
חנוכה - חג החינוך 52
סכנות כלי התקשורת והמולטימדיה 60
מאמרים לחנוכה 68
שער ההלכה 81
לתועלת המעיינים 81
הדלקת נרות חנוכה 82
החייבים בהדלקת נרות חנוכה 83
השמנים והפתילות 90
מקום הנחת החנוכיה 92
זמן ההדלקה 95
הזמן שקודם ההדלקה 98
סדר ההדלקה 100
ערב שבת של חנוכה 104
מוצאי שבת של חנוכה 107
ההדלקה בבית הכנסת 108
מנהגי חנוכה 112
התפלות בימי החנוכה 115

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון CC BY-NC-SA 2.5 **- אסור בשימוש מסחרי**
בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) **ל מחבר**

שער האגדה

לתועלת המעיינים

דברי האגדה שנכתבו בס"ד, הינם על פי דברי רבותינו במדרשים ובמפרשים. ספור נס חנוכה מבוסס בעיקר על ספרי יוסיפון, מעם לועז, התודעה, ודברי ימי הבית השני.

מבוא

לפני כאלפיים מאה ושבעים שנה התרחש נס חנוכה, שבו מסר הקב"ה בידינו את היוונים אשר רצו להדיח אותנו מחיי התורה והמצוות. היהודים נחו מאויביהם **וחנו בכ"ה** בכסלו, ואז טיהרו את בית המקדש ועשו **חנוכה** - "חנוכת המזבח" - שחנכו את המזבח בקרבנות תודה ונדבה לה' יתברך, וחידשו את העבודה בבית המקדש.

יום כ"ה בכסלו נקבע לדורות ליום של הלל והודאה זכר לנס החנוכה. אולם תמוה הדבר, מדוע אנו חוגגים נס זה לדורות עולם? הלוא אם היינו חוגגים חג על כל נס ונס שעשה עמנו הקב"ה - היו כל ימי השנה חגים וימים טובים, שהרי מי כעם ישראל מלומד בניסים, וכל קיומו הוא למעלה מן הטבע?!

אלא חז"ל מלמדים אותנו כי ימי החנוכה נקבעו לדורות לא רק **כזכר** לנס, אלא יש בהם **מהות מיוחדת**.

המלחמה שהיתה בין היוונים ליהודים לא היתה מלחמה רגילה. היוונים לא רצו להרוג את עם ישראל בגופם, אלא רצו "סך הכל" להשפיע עליהם את תרבותם. יהודים אשר הסכימו לקבל עליהם את תרבות יון - לא רק שלא התנכלו להם להורגם, אלא שאף זכו ליחס של כבוד מצד היוונים, חלקם אף קבלו משרות חשובות.

תרבות יון באותה תקופה היתה סמל לתרבות נאורה, שהלכה והתפשטה בעולם כולו. צר היה ליוונים לראות עם אחד שאינו מושפע מתרבותם, ודבק בתרבותו העתיקה. הדבר פגע בציפור נפשם, ובנקודת שיא גאוותם. בדרכים רבות ניסו להעביר את היהודים על דתם ואמונתם, וכך היתה התורה נתונה בסכנת קיום חס ושלום.

ומה קרה אז?

אז קמה לה קבוצה של יהודים אדוקים, הנאמנים לשמירת התורה והמצוות. הם שמו נפשם בכפם להילחם ביון האימפריה הענקית. ידעו הם מראש כי לפי כל תחזית

הגיונית, סיכויי ההצלחה שואפים לאפס. ובכל זאת, מטרתם לא היתה דווקא לנצח - כי אם להילחם! לא להכנע לכל ניסיון של טשטוש זהותנו כיהודים, כי אם להמשיך לשאת בגאון ובגאווה את מורשת היהדות העתיקה.

ומכיון שמטרתם היתה קדושה, הצליח אותם ה' יתברך. המעטים והחלשים, ניצחו את הרבים והחזקים. היה זה נס עצום! אולם לאחר מכן התרחש נס נוסף, כפי שאומרת הגמרא (מסכת שבת דף כא עמוד ב):

"מאי חנוכה? שכשנכנסו היוונים להיכל בית המקדש, טמאו את כל השמנים. וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, רצו להדליק את המנורה, ובדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה חתום בחותמו של כהן גדול, ולא היתה בו כמות שמן להדליק אלא ליום אחד בלבד, נעשה נס והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל ובהודאה".

ואם כן, שני ניסים התרחשו אז. האחד - נס הניצחון במלחמה של רבים וחזקים מול מעטים וחלשים. והשני - נס פך השמן.

איזה נס גדול יותר? כמובן שנס המלחמה הינו גדול יותר, ומן הסתם עורר רעש והשתאות בעולם כולו: כיצד יתכן שקומץ אנשים רדופים וחלשים ניצחו את יון האימפריה הענקית?!

אולם מעניין מאוד, שהגמרא אומרת כי חג החנוכה נקבע דווקא כזכר לנס פך השמן, ולא כזכר לנס הנצחון במלחמה. גם החנוכיה שאנו מדליקים בחנוכה בכל לילה באה להזכיר דווקא את נס פך השמן. מדוע?

בנס פך השמן יש סמל ולימוד לדורות הבאים. היוונים בנסיונם לעקור את היהדות מעם ישראל, טימאו את כל השמנים. הם לא שפכו את השמן כי אם טימאו אותו. שישאר שמן, אבל טמא. **השמן** אותיות **נשמה**. היוונים רצו לטמא את הנשמה היהודית, לא חפצו להשמידה כמו טיטוס והמן הרשע ועוד צוררים אחרים, אלא לטמא אותה בתרבויות לא לנו ובדעות משובשות של כפירה.

ואכן רבים טעו וסרו מן הדרך הישרה, והתפתו אחר תרבות יון הקלוקלת. השמנים נטמאו, הדעות השתבשו.

אולם מאבק בלתי מתפשר מצד החשמונאים הביא למציאת פך שמן טהור. אותו פך שמן חתום בחותמו של הכהן הגדול הוא סמל ורמז לכל הדורות, רמז שלעולם תשאר נקודה בישראל שהקב"ה מגן עליה שלא יהיה לה שום מגע נכרי. הניצוץ היהודי הזה לא כבה בכל הגלות הקשה והארוכה, במשך אלפי שנים עם ישראל נשאר בקדושתו

הנצחית בכל ארצות גלותו בבבל ובספרד, באשכנז ובפולין, במרוקו ובתימן - עם ישראל לא התבולל למרות כל הצרות.
כמה הדברים רלוונטיים לדורנו אנו!
אח... אילו היו רואים גדולי ישראל של הדורות הקודמים את הדור שלנו, אילו היה רואה זאת הרמב"ם או רש"י, ה"חפץ חיים" או ה"בן איש חי"... אילו היו רואים את המציאות המצערת כיום של רוב העם היהודי השבוי בידי תרבויות זרות שאינן שייכות לנו, אינו יודע מה זה "שמע ישראל", ומה זה "שבת" - מה גדול היה שברם וצערם.
אולם לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב. גם במצב שנטמאו כל השמנים, השתבשו הדעות, ונטמאו הנשמות הטהורות של עם ישראל - גם אז אפשר למצוא את פך השמן הטהור, את הנקודה היהודית המצויה בלבו של כל יהודי פנימה, שלא נכבית ולא נטמאת לעולם. ואם רק נשכיל להדליק ולהאיר אותה, הרי שהיא תעלה ותדלק ותהיה לנר תמיד ולשלהבת קודש.

סיפור נס חנוכה

שבעים צבאות הארץ

שבעים אומות ברא הקב"ה בעולמו, ולכל אומה ואומה ייעד לה תפקיד וקבע לה תחומים ותכונות השייכות לה. עם ישראל הוא העם היחיד אשר זכה להיות "עם סגולה", עם הקשור אל אלוקיו ודבק בו, אולם גם לעמים אחרים נתן הקב"ה תכונות: לזה יופי, לזה גבורה, לזה חכמה, ועוד.

יפת אלהים ליפת

בפרשת נח מתחילה התורה (בראשית פרק ו פסוק ט): אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ, נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו, אֶת הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ נֹחַ: וַיּוֹלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת שֵׁם אֶת חָם וְאֶת יָפֶת:
ולהלן (פרק י פסוק ב) נאמר: בְּנֵי יֶפֶת גֹּמֶר וּמָגוֹג וּמָדַי וְיָוָן וְתֻבַל וּמֶשֶׁךְ וְתִירָס.
אבי האומה היוונית שמו היה 'יון', בנו הרביעי של יפת בן נח. ליפת ולבניו נתן הקב"ה את סגולת היופי והחכמה, כפי שמברך אותם נח (פרק ט פסוק כז): "**יַפְתְּ אֱלֹהִים לְיֶפֶת**...".
אלף ושבע מאות שנה נתגלגלה משפחת יון בעולם עד שעלתה קרנה והיתה לראש הממלכות בימי אלכסנדר מוקדון, ואז זכתה שתקויים בה ברכה זו.
איך וכיצד התרחשו הדברים??

מדינת יון בראשיתה

בימי קדם, היתה יבשת אירופה ברובה בלתי מיושבת. אולם במשך השנים הגיעו לשם בני אדם, אשר נדדו אליה מארצות המזרח. ארץ יון היתה מן המקומות הראשונים

באירופה, שהתפתחו בה חיים מסודרים. שבטים רבים באו והתיישבו בה, ובמשך השנים גיבשו לעצמם חיי מדינה.

ארץ יון מוקפת בשלושת צדדיה בים, ומשופעת במפרצים רבים, ולכן היו רבים מתושביה יורדי ים. עובדה זו השפיעה רבות על מדינת יון: היוונים הגיעו בקלות רבה לארצות אשר מסביבם, וניסו לכבוש אותם. הם היו לוחמים אמיצים, וניהלו מלחמות רבות נגד שכניהם [אשר מהמפורסמות שבהם - "מלחמת טְרוֹיָה"].

במסעותיהם הרבים, באו היוונים במגע עם עמים שונים ועם תרבויות שונות, ולמדו מהם: מתושבי צור וצידון - למדו קרוא וכתוב, מן האשורים - למדו כיצד לחשב את מהלך הכוכבים, ומן המצריים - למדו לערוך חישובים שונים בהנדסה. כך פיתחו תושבי יון את תרבותם, ובמשך הזמן נהפכו מלומדים ליוצרים. בתחום המדע, הניחו היוונים את היסוד למדע המודרני של ימינו.

אתונה וספרטה

שתי הערים המפורסמות ביותר ביון היו אתונה וספרטה. הבדלים גדולים היו בין שתי הערים הללו, ואופי מיוחד ושונה.

ספרטה היא עיר האם של כל תרבות הספורט והכוחניות. היא היתה מדינה צבאית, תושביה רובם ככולם היו חיילים. הגברים בילו את חייהם במחנות הצבא, הילדים בגיל מוקדם הוצאו מחיק אמותיהם וקבלו חינוך צבאי: לימדו אותם להשתמש בנשק, ולהסתגל לחיי הצבא הקשים והמפרכים. כל ילד נבדק מיד עם היוולדו: אם התברר שהוא ילד חזק, אשר יוכל למלא את תפקידו כחייל טוב - מוטב, ואם לאו - השליכו אותו אל פני השדה, ושם מת!

אתונה לעומתה היתה עיר מגוונת ונעימה יותר. היו בה חיילים, אומנים, סוחרים ויורדי ים. המוכשרים עסקו באומנות ובמדע, או בחקירה פילוסופית. ילדי אתונה למדו מקצועות שונים, וביניהם תפסו מקום בראש: השירה, הנגינה וההתעמלות.

האומנים של אתונה קישטו את העיר ביצירות אומנותיות, אדריכלים מוכשרים בנו בניינים מפוארים, שהצטיינו ביופיים. משוררים חיברו מחזות, אנשי מדע גילו עובדות, שלא היו ידועות עד אז, למשל, שהארץ היא בצורת כדור, הם מצאו דרך לחשב מראש מתי יהיה ליקוי חמה. הפילוסופים של אתונה, שהמפורסמים שבהם - סוקרטס, אפלטון ואריסטו, עסקו בחקירות עיוניות.

המושג "דמוקרטיה" אף הוא התפתח לראשונה באתונה. העם המתורבת לא השלים עם צורת שלטון של מלכים ורודנים, כפי שהיה מקובל אז בעולם כולו, ובמשך הזמן הצליח

להשיג "דמוקרטיה" - שלטון עם [ביוונית: דמוס - עם, קרטיה - שלטון]. העם בחר במושלים והשתתף באסיפות כלליות שהתקיימו במרכז העיר, שם החליטו יחד בענייני המדינה, למשל אם לצאת למלחמה או לא.

תרבות חיצונית

כך היתה העיר אתונה למרכז תרבותי מתקדם, וכך התקיימה ברכתו של נח לבנו יפת - ומדינת יוון הפכה לסמל של תרבות ויופי.

אולם יופי זה - חיצוני הוא. יש בו ברק והדר, יש לו משיכה וקסם. "חכמת יוון" יכולה לעשות את האדם מלומד יותר, מתקדם יותר, מתפתח יותר, אך אין היא חודרת אל עומק האישיות, ואין היא יכולה לשנות משהו במהותו של אדם. כפי שמבטא זאת רבי יהודה הלוי בשיריו:

"**ראה נא גם ראה, דודי, והבן וסור ממוקשים, צנים ופחים,**

ואל תשיאך [אל תפתה אותך] **חכמה יוונית, אשר אין לה פרי - כי אם פרחים**"

לחכמה היוונית יש "פרחים" יפים, יש לה חיצוניות מרשימה, אך אין לה "פרי" אין בה תועלת אמיתית לשיפורו של האדם. יכול אדם להיות מלומד, מתקדם - אך אין בכך כדי לשנות משהו אמיתי בתוך אישיותו פנימה. דומה הדבר לבעל חיים מאולף: הוא יכול לבצע משימות מרשימות, להראות "חוכמות" בלתי רגילות, אולם במהותו הוא נשאר בעל חיים לכל דבר. כפי שמספרים על אריסטו, מגדולי הפילוסופים באתונה, אשר עסק בחקירות רבות אודות המוסר, האמת והצדק, והנה יום אחד ראוהו תלמידיו אוכל בצורה בהמית לחלוטין. "הכיצד?!", תמהו. והוא השיב להם: "כשאני אוכל - אני לא אריסטו"...

ואכן בתחום הדת, המוסר והצדק - נשארו היונים בדרגה הפרימיטיבית של שאר האומות, סגדו לאלילים, והתנהגו בחייהם הפרטיים והחברתיים בניגוד למוסר, הצדק והשכל האנושי.

בעיות מדיניות

מדינת יון הלכה והתפתחה, אולם בעיות מדיניות קשות פקדו אותה. מלכות פרס, שהיתה אז אימפריה עולמית השולטת על מדינות רבות בעולם, השתלטה אף על יון. היוונים לא רצו כמובן לשאת שלטון זר, והם ניסו בכל כוחם להתנגד ולהילחם בפרס. מלחמות קשות התנהלו בין הפרסים ליוונים, אשר במהלכן נגרם הרס וחורבן רב לערי יון.

היתה ליוונים בעיה נוספת: בארץ יון קיימים רכסי הרים גבוהים מאוד, המפרידים בין אזוריה. מפאת גובהם של ההרים, לא יכלו תושבי הערים השונות לבוא בקשרים אלו

עם אלו, ובמשך הזמן התחילו להרגיש את עצמם כבני עמים נפרדים. מלחמות גדולות התנהלו בין הערים הגדולות, על השלטון ביון. ספרטה נלחמה באתונה והביסה אותה, ולאחר מכן העלתה את כל אתונה באש! אחרי כן קמה העיר "תבי" ונלחמה נגד ספרטה, וכך הלכה יון ונחלשה כתוצאה מן המלחמות הפנימיות שבתוכה.
בזמן שערי יון החלישו והחריבו זו את זו, הלכה והתחזקה בצפונה של יון מדינת מוקדון. המוקדונים היו עם מאוחד ומלוכד. מלכם פיליפ הקים צבא מאומן היטב, מצוייד בנשק יעיל ובתכסיסי מלחמה מקוריים. בעזרת צבא זה התחיל פיליפ להשתלט על יון, עד שסיפח אותה לארצו.

אלכסנדרוס והסוס

בתקופת שלטונו של פיליפ על יון, היתה יון מעלה מיסים לפרס. כל שנה היה "דריוש" מלך פרס שולח שליחים אל פיליפ מלך יון, שיתן לו מיסים.
יום אחד, קיבל פיליפ מידידו מלך פרוסיה מתנה מיוחדת במינה - סוס עצום ונאה, אשר לא היה כמוהו בכל ארץ יון. היה הסוס בעל עוצמה וחרון, והיה הורג כל מי שניסה להתקרב אליו, וכך לא יכל שום פרש לרכוב עליו. החליט פיליפ לעשות לסוס כלוב מברזל, אל הכלוב הזה היה נוהג להשליך כל אדם שנגזר עליו משפט מוות.
לילה אחד חלם פיליפ חלום, שבו נאמר לו: "האיש אשר ירכב על הסוס האסור אשר לך, הוא ימלוך אחריך!" שמר פיליפ את החלום בלבו, וציפה לראות כיצד יפול דבר.
לפיליפ היה בן בגיל חמש עשרה בשם אלכסנדרוס. בן זה נולד לו לאחר שנים רבות, והוא היה ילד יוצא דופן. היתה לו רעמת שיער כמו של אריה, ועיניו גדולות - האחת שחורה והשניה תכלת, ושיניו גדולות, וקולו כקול הנשר. כבר בגיל צעיר הוא רכש לעצמו חכמות רבות, והיה משכיל וגיבור חיל. והנה יום אחד, עבר אלכסנדרוס ליד הכלוב של הסוס, והתבונן בו. הוא הושיט את ידו דרך החורים ומישש את צואר הסוס. והסוס, כמו כבשה תמימה, ליקק את ידיו של אלכסנדרוס. פתח אלכסנדרוס את הכלוב, תפס בצוארו של הסוס, והתחיל לרכוב עליו בלי מושכות ורסן.
כששמע זאת פיליפ שמח מאוד, והבין כי הנה בנו ימלוך אחריו. הוא גילה לבנו את החלום, ובנו השיב ואמר לו: "אם תתן לי צבא ורכב ופרשים, אלך להלחם באויביך, ואז כשאנצח במלחמות תווכח לראות כי נכון החלום אשר חלמת". הסכים פיליפ לבקשת בנו, ונתן לו חיילים ופרשים. יצא אלכסנדרוס למלחמה ואכן נחל ניצחונות בכל אשר פנה.

מלכות יון מתעצמת

לימים, שלח דריוש מלך פרס שליחים אל פיליפ שיעלה לו מס כמידי שנה בשנה. אלא שהפעם קם אלכסנדרוס ומנע מלתת להם את המס. הוא אמר לשליחים: "לכו אמרו למלככם דריוש, כי כל עוד שלא היו לפיליפ ילדים, היתה לו תרנגולת מטילה ביצי זהב. אולם כאשר נולד לו בנו, נעצרה התרנגולת מלדת..."

שליחי דריוש תמהו מאוד על תשובתו המחוצפת והנועזת של אלכסנדרוס, ומיהרו לשוב לארצם, לדווח למלכם על ניצני המרד. בינתיים פרצה מלחמה בין יון לארצות הסמוכות לה, ופיליפ מת במלחמה. את כסאו ירש כמובן אלכסנדרוס בנו, שכונה מעתה "אלכסנדר מוקדון" על שם ארץ מוצאו. עם עלייתו של אלכסנדר למלך, החלה רוח קרב לנשב בצבא יון. המלך החדש איחד את מדינת יון, דיכא את נסיונות המרד של ערים שונות ביון, שניסו לפרוק מעליהם את שלטון המוקדונים. הוא החריב את העיר "תבי", שהתקוממה נגדו, ולאחר שביסס את שלטונו בפנים הארץ, הלהיב את צבאו לצאת להלחם ולכבוש עמים ומדינות, ובעיקר את פרס. הוא אמר ליוונים, שבמלחמה זו יוכלו לנקום בפרסים את נקמתם על החורבן הרב שגרמו הם לארצם.

ואכן בראש צבא חזק ומלוכד של 40,000 חיילים יצא אלכסנדר למסע מלחמות, כשהיעד העיקרי שלו הוא מדינת פרס. עז היה חפצו להכניע את האימפריה הגדולה, ובכך לקנות לו שם ותהילה. הקרב הראשון שלו עם צבא פרס נערך ב"אסיה הקטנה", בעיר "איסוס", שם התקיף אלכסנדר את הצבא הפרסי הגדול. למעשה, לצבא הפרסי היו נתונים טובים יותר כדי לנצח, אולם בעייתו היתה שהוא היה מורכב מלאומים שונים, ולכן לא היה מספיק מאוחד ומלוכד. לעומתו היה הצבא היווני, צבא לאומי מאוחד, מצוייד בנשק יעיל, ומונהג על ידי מצביא מוכשר. וכך הוכרע הקרב ב"איסוס" לטובת היוונים.

אלכסנדר פונה להחריב את בית המקדש

עתה פנה אלכסנדר עם צבאו הגדול, לעבר רצועת החוף של ארץ ישראל, כדי להלחם בבנות בריתה של פרס, ולספח אותן אל ממלכתו. כל הערים נכנעו לפניו - עכו, אשקלון, עזה. אולם בעיר "צור" נעצר אלכסנדר, הוא לא הצליח לכבוש אותה, מפני שהיתה מבוצרת היטב. הוא הקיף אותה במצור למשך שבעה חודשים, ובמהלך התקופה הזו ביקש מן היהודים שיבואו לעזרתו. היהודים סירבו, מכיון שלא רצו להפר את השבועה שנשבעו למלכי פרס. לעומת זאת כאשר פנה אלכסנדר אל ה"כותים", שונאי היהודים, הם נענו בשמחה לבקשתו, ובקשו ממנו, שבשכר זה ירשה להם להחריב את בית המקדש של היהודים אשר בירושלים, אשר מהווה "איום" על ממלכתו.

ואכן לאחר שנכנעה העיר צור, פנה אלכסנדר אל ירושלים, במטרה לקיים את ההבטחה שהבטיח לכותים צמאי הדם - להחריב את בית המקדש.

הפגישה עם שמעון הצדיק

בדרכו לירושלים, ישן אלכסנדר במלון, ובשוכבו חלם חלום, והנה איש לבוש בדים עומד על ידו, ובידו חרב חדה ומבריקה, והוא מרים את חרבו על ראש המלך. פחד המלך פחד גדול ואמר לאותו איש: למה אדוני רוצה להכות אותי? אמר לו האיש: אלוקים שלח אותי ללכת לפניך ולעזור לך במלחמותיך, ולהכניע תחתיך מלכים גדולים ועצומים. אולם עתה דע כי מות תמות, על אשר מלאך לבך לעלות לירושלים ולהרע לכוהני ה' ועמו.

התחנן אליו המלך ואמר: "אנא! סלח נא לפשע עבדך. ואם רע בעיניך שאלך לירושלים, אפנה ואשובה לי! אמר לו האיש: אל תירא, קבלתי את עתירתך. ועכשיו לך לדרכך לירושלים, וכאשר תגיע לעיר תראה איש כדמותי, לבוש בדים כמוני. כאשר תראה אותו, מהר ליפול על פניך והשתחוה לפניו, וכל אשר יאמר לך לעשות - עשה! רק זכור ודע לך כי אם תמרה את פי, ולא תעשה ככל אשר ציויתיך - מות תמות!

ובינתיים בירושלים שררה בהלה גדולה, הגיעה השמועה כי אלכסנדר מוקדון מתקרב בחיל גדול לכיוון ירושלים, ובכוונתו להחריב את בית המקדש. באו והודיעו זאת לשמעון הצדיק. מה עשה? לבש בגדי כהונה, ולקח עימו מיקירי וחשובי ישראל, ואבוקות של אור בידיהם. כל הלילה הלך שמעון הצדיק עם חבורתו לכיוון היציאה מן העיר, ומנגד הלך צבאו של אלכסנדר והתקדם לכיוון העיר. כאשר הפציע הבוקר נפגשו אלו עם אלו. כיון שראה אלכסנדר את שמעון הצדיק, מיד ירד ממרכבתו והשתחוה לפניו. אמרו לו עבדיו: מלך גדול כמותך ישתחוה ליהודי זה?! אמר להם: דמות דיוקנו של זה מנצחת לפני במלחמותי!

פנה אלכסנדר לשמעון הצדיק ופמלייתו, ושאל אותם: למה באתם? אמרו לו: היתכן שבית שמתפללים בו עליך ועל מלכותך שלא תחרב, יטעו אותך עובדי כוכבים להחריבו?! אמר להם: מי הללו שהטעו אותי? אמרו לו: כותיים הללו שעומדים לפניך. אמר להם: הרי הם מסורים בידכם! מיד תפסו היהודים את הכותים הרשעים, שהיו מתנכלים להם בכל הזדמנות, ונקבו אותם בעקביהם, ותלו אותם בזנבי סוסיהם, והיו גוררים אותם על הקוצים ועל הברקנים, עד שהגיעו להר גריזים, שבו היה ה"מקדש" של הכותים. כשהגיעו להר גריזים, חרשו והרסו אותו, כדרך שביקשו הם לעשות לבית אלוקינו, ואותו היום, יום כ"ה בטבת, עשאוהו היהודים יום טוב.

מזכרת מאלכסנדר

המשיך שמעון הצדיק לטייל עם אלכסנדר בירושלים, והראה לו את בית המקדש, את חצרותיו, את גנזיו ואולמותיו, וכן הראה לו את מקום קודש הקודשים ואת מקום המזבח. התפעל המלך ואמר: "ברוך ה' אלוהי ישראל ואלוהי הבית הזה! ואשריכם אתם עבדיו, המשרתים לפניו במקום הזה. ועכשיו ברצוני לעשות לי זכר בבית הקדוש הזה, ואתן זהב רב לצורפים שיעשו צלם כדמותי, ויקימו אותו בבית המקדש ליד קודש הקודשים. כך אזכה שיהיה לי זכר בבית הקדוש הזה.

אמרו היהודים למלך: אדוננו המלך, אין לנו רשות מאת אלוקי הבית הזה לשים בו פסל. ולכן הזהב, אשר נידבת אותו לבית המקדש, תן אותו לעניי הכוהנים ולכלכלת היהודים הבאים להשתחוות בבית הזה. ואנו נעשה לך פה זכר טוב יותר ממה שבקשת: שכל ילדי הכהנים אשר יוולדו השנה הזאת בכל ירושלים, יקראו על שמך - אלכסנדר". נשאו הדברים חן בעיני המלך, והוא אכן תרם זהב רב לטובת בית המקדש.

נבואת דניאל

לאחר מכן ביקש אלכסנדר מן הכהן הגדול שיאמר לו על פי ה"אורים ותומים" אם ימשיך במלחמותיו עם דריוש מלך פרס או לא. אמר לו הכהן הגדול: לצערנו מיום שחרב בית המקדש הראשון אין לנו אורים ותומים, אולם אני אתפלל לה' שיתן לי תשובה לשאלתך. ואכן תפילתו נענתה, וה' שם בפיו לומר למלך שיעלה למלחמה ויצליח. הוא אף הראה לו את ספר "דניאל" שבו יש נבואה המדברת אודותיו (דניאל פרק ח):

בִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ לְמַלְכוּת בֵּלְאשַׁצַּר הַמֶּלֶךְ, חָזוֹן נִרְאָה אֵלַי אֲנִי דָנִיֵּאל... וָאֶרְאֶה בֶּחָזוֹן וַאֲנִי הָיִיתִי עַל אוּבַל אוּלָי [נהר ששמו "אולי"]. וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה אַיִל אֶחָד עֹמֵד לִפְנֵי הָאֻבָל וְלוֹ קְרָנָיִם... רָאִיתִי אֶת הָאַיִל מְנַגֵּחַ יָמָּה וְצָפוֹנָה וָנֶגְבָּה וְכָל חַיּוֹת לֹא יַעַמְדוּ לְפָנָיו וְאֵין מַצִּיל מִיָּדוֹ וְעָשָׂה כִרְצֹנוֹ וְהִגְדִּיל: וַאֲנִי הָיִיתִי מֵבִין וְהִנֵּה צְפִיר הָעִזִּים בָּא מִן הַמַּעֲרָב... וַיָּבֹא עַד הָאַיִל בַּעַל הַקְּרָנַיִם אֲשֶׁר רָאִיתִי עֹמֵד לִפְנֵי הָאֻבָל וַיָּרָץ אֵלָיו בַּחֲמַת כֹּחוֹ: וּרְאִיתִיו מַגִּיעַ אֵצֶל הָאַיִל וַיִּתְמַרְמַר אֵלָיו [נלחם בו בכח] וַיַּךְ אֶת הָאַיִל וַיְשַׁבֵּר אֶת שְׁתֵּי קְרָנָיו וְלֹא הָיָה כֹחַ בָּאַיִל לַעֲמֹד לְפָנָיו וַיַּשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיִּרְמְסֵהוּ וְלֹא הָיָה מַצִּיל לָאַיִל מִיָּדוֹ... וַיְהִי בְּרֹאתִי אֲנִי דָנִיֵּאל אֶת הֶחָזוֹן וַאֲבַקְשָׁה בִינָה וְהִנֵּה עֹמֵד לְנֶגְדִּי כְּמַרְאֵה גָבֶר... וַיֹּאמֶר הִנְנִי מוֹדִיעֲךָ אֵת אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּאַחֲרִית הַזָּעַם כִּי לְמוֹעֵד קֵץ: **הָאַיִל אֲשֶׁר רָאִיתָ בַּעַל הַקְּרָנַיִם מַלְכֵי מָדַי וּפָרָס**: **וְהַצָּפִיר הַשָּׂעִיר מֶלֶךְ יָוָן וְהַקֶּרֶן הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר בֵּין עֵינָיו הוּא הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן**:

פנה הכהן ואמר לאלכסנדר: "אתה הוא צפיר העיזים, ודריוש הוא האיל. אתה תרמסהו ארצה, ותיקח את ממלכתו מידו!" כך חיזק הכהן את לב המלך, והוא יצא מירושלים שמח וטוב לב.

מאז גילה אלכסנדר יחס טוב ליהודים, הוא מינה את הכהן הגדול למושל כללי בארץ במקום הפחה הפרסי, והרחיב את גבולות ארץ יהודה.

התרבות ה"הלניסטית"

מארץ ישראל עבר אלכסנדר למצרים. מדינה זו קבלה אותו בזרועות פתוחות, מכיון שראתה בו משחרר מעול הפרסים השנואים.

בתחילה חשב אלכסנדר להפיץ את התרבות היוונית, שכה העריץ, בכל ארצות כיבושו. אולם בעת כיבושיו נתוודע אלכסנדר גם לתרבות המזרחית, והתרשם ממנה. הוא אף שקל בדעתו, שאם ברצונו לשלוט ביד רמה על מדינות המזרח, ולהקים ממלכה ענקית המורכבת מעמים שונים ומתרבויות שונות, עליו להתחשב בתרבויות אלו. ולכן החליט לפתח תרבות חדשה, אשר בה ימזג בעיקר את התרבות היוונית עם התרבות המזרחית. כדי להשיג מטרה זו, יסד אלכסנדר ערים חדשות, והושיב בהן בני עמים שונים. העיר הראשונה מסוג זה היתה העיר "אלכסנדריה" שבמצרים, שנקראה כמובן על שמו. בעיר זו הושיב מצריים, יוונים, ואף יהודים, כדי שישפיעו אלו על אלו, ויתמזגו לעם אחד. הוא הקים באלכסנדריה מוסדות להפצת תרבות יון, כמו אצטדיונים, סְפריות, בתי אומנות, לצד מקדשי האלילים של עמי המזרח. כך התפתחה וצמחה לה תרבות חדשה, שכונתה: "התרבות ההלניסטית".

הוא עצמו הקריב קורבנות במקדשי האלילים של מצרים, והוכרז על ידיהם כבנו של האליל "אמון". אלכסנדר רצה להיות יותר ממצביא, ואף יותר ממלך. הוא הכריז על עצמו שהוא אליל, כדוגמת מלכי המזרח שנהגו להכריז על עצמם שהם אלילים, ובדרך זו חשב להגדיל את סמכותו בעיני עמי המזרח.

התרבות ההלניסטית השפיעה עוד שנים ארוכות על כל עמי האזור. בהשפעתה ערכו חקירות מדעיות, המציאו המצאות טכניות, פיתחו ענפי אומנות שונים, ועוד. אולם השפעות חיוביות אלו הועמדו בצל על ידי ההשפעות השליליות שלה. על ידי התרבות ההלניסטית התעורר ביתר שאת פולחן האלילים, הותר רסן התאוות, התגברה הסגידה לגוף, הפקרות ופריקת יצרים היו לדבר חיובי ורצוי, והמוסר האנושי הידרדר עד מאוד. אולם עם אחד ויחיד לא אימץ לעצמו תרבות קלוקלת זו, הלוא הוא עם ישראל, העם הקדוש והנבדל מן העמים, אשר המשיך להיות דבק בתרבותו העתיקה והמפוארת. אף אלכסנדר מוקדון מצידו לא ניסה לכפות על היהודים את תרבותו, כיון שהעריץ מאוד את חכמי ישראל ואת תורת ישראל.

הרחבת ממלכת יון - ומות אלכסנדר

ממצרים המשיך אלכסנדר במסע כיבושיו לעבר בבל. העיר נכנעה, ותושביה קבלו אותו בכבוד גדול. משם המשיך לעבר מדינת פרס - ה"אגוז" הקשה ביותר לפיצוח. ואכן במדינה זו נתקל אלכסנדר בקשיים עצומים: תושבי פרס שהיו עד כה מושלים בעמים אחרים, ראו באלכסנדר מושל זר, והתנגדו לו קשות. המלחמה בשטח ההררי שבצפון המדינה היתה קשה מאוד לחייליו של אלכסנדר, אולם בכל זאת, עם מותו של מלך פרס על ידי כמה שרים שמרדו בו, הצליח אלכסנדר להכריז על עצמו כמלך פרס. בהיותו בבירת פרס, נשא לאשה את בתו של המלך הפרסי, ועודד גם את שריו להתחתן בתושבי המקום, כדי להתמזג עמהם.

מפרס חזר אלכסנדר לבבל, ובמוחו תוכניות רבות לפיתוח ממלכתו הענקית. אבל לפני שהספיק לבצע את תוכניותיו, חלה בקדחת ומת לפני מלאת לו 33 שנה, ונקבר באלכסנדריה שבמצרים.

התפצלות מלכות אלכסנדר

במותו לא הותיר אלכסנדר בנים, בנו היחיד נולד לו רק לאחר מותו. באין בן יורש, נלחמו שריו הגדולים של אלכסנדר על ירושת ממלכתו. מלחמות קשות התנהלו ביניהם במשך 25 שנה. כאשר אף אחד מהם לא הצליח לגבור על יריביו ולתפוס את השלטון על הממלכה כולה, החליטו היריבים לחלקה ביניהם.

כך נחלקה מלכותו של אלכסנדר לארבעה מחוזות, ובכך התקיימה נבואת דניאל במלואה (דניאל פרק ח): "וּצְפִיר הָעִזִּים [מלכות יון] הִגְדִּיל עַד מְאֹד, וּכְעָצְמוֹ נִשְׁבְּרָה הַקֶּרֶן הַגְּדֹלָה [אלכסנדר מוקדון] וַתַּעֲלֶנָה חָזוּת אַרְבַּע תַּחְתֶּיהָ לְאַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמָיִם... וְהַנִּשְׁבֶּרֶת וַתַּעֲמֹדְנָה אַרְבַּע תַּחְתֶּיהָ אַרְבַּע מַלְכֻיוֹת מִגּוֹי יַעֲמֹדְנָה וְלֹא בְכֹחוֹ" [ארבעת המלכים לא יהיו חזקים כל כך כמו אלכסנדר].

על השלטון בארץ ישראל התנהלו קרבות קשים בין "סליקוס", השר שנהיה לשליט על סוריה ובבל, לבין "תלמי", ששלט על מצרים. הקרב המכריע ביניהם נערך בשנת ג'תנ"ט (301 שנה לפני הספירה למניינם). בקרב זה ניצח תלמי, ולקח בשבי יהודים רבים אל מצרים. ומאז - במשך 100 שנה, שלטו ה"תלמיים" בארץ ישראל.

היהודים באלכסנדריה

במצרים הלכה והתפתחה קהילה יהודית מפוארת. וכך מספרת הגמרא (סוכה דף נא א): רבי יהודה אומר: מי שלא ראה דיופלוסטין [בית כנסת מפואר ומיוחד] של אלכסנדריה של מצרים, לא ראה בכבודם של ישראל... ושבעים ואחת קתדרות של זהב היו בה, כנגד שבעים ואחד זקנים. ובימה של עץ באמצעיתה, וחזן הכנסת עומד עליה, והסודרים

[מטפחות] בידיו. וכיון שהגיע הזמן לענות "אמן", הלה מניף בסודרים [כי לא כולם יכלו לשמוע את קולו, מחמת גודל המקום], והם עונים אחריו "אמן". ולא היו יושבים מעורבים, אלא זהבים [צורפי הזהב] בפני עצמם, וכספים [צורפי הכסף] בפני עצמם, ונפחים [אומני ברזל] בפני עצמם, וטרסיים [אומני נחושת] בפני עצמם, וגרדיים [אורגים] בפני עצמם. וכשעני נכנס שם, היה מכיר בעלי אומנותו, ונפנה אליהם להשתכר אצלם, ומשם פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו...

תלמי המלך מבקש להחכים

לאחר מותו של "תלמי הראשון", מלך אחריו בנו - "תלמי השני". בתקופתו, תמו כבר מלחמות היורשים של אלכסנדר, והשלטון על מצרים וארץ ישראל היה חזק בידיו. בזמנו גברה אצל עמי המזרח ההתעניינות בספרי העמים, ובמקומות רבים נוסדו ספריות גדולות.

גם תלמי זה, בהיותו מלך חכם ונבון ואוהב ספר, הקים לעצמו ספריה גדולה. הוא חפץ מאוד לקבץ לעצמו ספרים רבים מדתות שונות, כדי להחכים עוד ועוד ולחקור את הדין והיושר בעולם. על ידי כך רצה לחבר בעצמו ספר חוקים על כל צרכי העולם - לפי המוסר והצדק. לשם כך שלח שניים מחכמיו שיעברו ממדינה למדינה ויקבצו עבורו ספרי חכמה. אחרי סבב גדול שעשו חזרו אל המלך כשבידיהם תשע מאות ותשעים וחמישה ספרים. שמח המלך מאוד, צחק ואמר: הבה ונוסיף עוד חמישה, כדי שיהיו בידינו אלף ספרים. היו שם כמה חכמים, ששמעו על תורת ישראל. אמרו לו: אדוננו המלך, מה לך לטרוח לקבץ ספרים כה רבים, כדי לחקור מהם את האמת והצדק?! עצתנו לך, שתשלח שליחים אל היהודים אשר בירושלים, והם יביאו לך את ספרי תורתם, אשר נכתבה להם על פי ה' על ידי נביאיהם, ומספרים אלו תוכל להתחכם ולשפוט כל דין על פי האמת והיושר האמיתיים.

שמע המלך לעצתם, ושלח שליחים אל ירושלים, שיביאו לו את ספר התורה מתורגם ליוונית. אולם חכמי ירושלים לא רצו לתת את ספר תורת ה' ביד איש נוכרי, ולכן התחכמו ותרגמו לו במקום ספר התורה - את "ספר הישר", שיש בו מדרשי חז"ל על התורה.

קיבל המלך את הספר לידיו, והתחיל ללמוד בו. הוא נהנה מאוד מן החכמה והצדק הטמונים בו, עד שעזב את כל הספרים שקיבץ לעצמו, והגה רק בספר הזה, ושמח שמחה גדולה על העצה הטובה שנתנו לו חכמיו.

לימים, נודע לחכמיו על התרמית. הם הבחינו ומצאו שהיהודים הביאו לתלמי ספר אחר במקום ספר התורה, מיהרו לבוא אל המלך ואמרו לו: אדוננו המלך, לעגו לך היהודים, כי לא שלחו אליך את ספר התורה שאמרנו לך, כי אם ספר אחר שהיה בידם. עצתנו לך, שתשלח אליהם שליחים בשנית שישלחו לך את ספר תורתם האמיתי, כי ממנו תמצא את מבוקשך יותר ויותר מן הספר ששלחו לך. קצף המלך מאוד, וחמתו בערה בו. מיד החליט לשלוח שליחים שנית אל ירושלים, שיביאו לו את ספר התורה האמיתי. אולם הפעם היה חשדן ביותר, ונהג בעורמה, כדי להיות בטוח שאכן יקבל את ספר התורה האמיתי ולא ספר אחר. (הקדמת ספר הישר)

תרגום התורה ליוונית

מה עשה תלמי? שלח ספרים ומנחות אל הכהן הגדול, ובקש ממנו שישלח אליו 72 חכמים מארץ ישראל, אולם לא גילה להם את הסיבה להזמנתם. ואכן הגיעו אל המלך תלמי 72 זקנים כהנים חכמים, ובראשם אלעזר הכהן. כבואם מצרימה התקבלו בכבוד גדול. נתן להם המלך תלמי שבעים ושניים בתים ובקש מכל אחד **בנפרד** לתרגם את התורה ללשון יוונית. בכך רצה לבדוק שאכן יתרגמו לו את ספר התורה, ולא ספר אחר. שרתה רוח הקודש על כל החכמים, ונתן הקב"ה עצה בלבבם, לתרגם את התורה עם מעט שינויים. כולם כתבו את אותם שינויים בדיוק, לדוגמא: "אלוקים ברא בראשית" [במקום "בראשית ברא אלוקים", כדי שלא יטעו הגויים לומר, כי "בראשית" הוא שמו של אליל והוא שברא חס ושלום את אלוקים]. וכן: "אעשה אדם בצלם ובדמות" [במקום "נעשה אדם", שלא יטעו הגויים לומר, שהיו שותפים להקב"ה בבריאת העולם].

כאשר הושלמה המלאכה, הביאו את הספרים לפני המלך, ומצא המלך את כל דבריהם מתואמים, ישרים ונכונים, ושמח שמחה גדולה. הוא למד מן הספרים הקדושים, העמיק בהם, ונהנה מאוד מאוד מן החכמה הגדולה הטמונה בהם. ציוה המלך לשלוח את הזקנים הכהנים חזרה ירושלימה בכבוד גדול, מלאים באוצרות זהב וכסף.

יהודי מצרים שמחו מאוד על תרגום התורה ליוונית, הם ידעו שבעקבות התרגום, יעלה כבודם בעיני העמים, אשר יקראו בתורה על עמינו ועל הניסים הגדולים שעשה ה' עמנו. לכן חגגו מידי שנה את היום שבו הסתיים תרגום התורה ליונית. אבל חכמי ישראל ראו את הסכנה הגדולה האורבת ליהודי מצרים מתרגום זה. הם ידעו שבמשך הזמן יתרגלו יהודי מצרים לקרוא את התורה ביוונית, וכך ישכחו את לשון הקודש, ויתרחקו מדרך

היהדות [חשש זה אכן התאמת ברבות השנים]. על כן אמרו חכמינו ז"ל: "קשה יום תרגום התורה ליונית, כיום שנעשה בו העגל".

"מתיוונים"

בתקופת שלטון התלמיים התפשטה התרבות ההלניסטית מאוד. במצרים, בסוריה, בעבר הירדן ואפילו בארץ ישראל, נבנו ערים יווניות, ובהן הוקמו כל המוסדות אשר הפיצו את התרבות ההלניסטית. בערים אלה היו ספריות גדולות, שהכילו את יצירות הסופרים והפילוסופים היוונים, מקדשי אלילים, בתי שעשועים, מגרשי ספורט וכדומה. הערים היוניות שבארץ ישראל ובמצרים, היוו מכשול חמור לבני עמנו. רבים בקרו בהן לרגל עסקיהם, וקלי הדעת שבהם אף הושפעו מן הפאר החיצוני של התרבות ההלניסטית ונדבקו בזוהמתה. הם בקרו במגרשי הספורט, הלכו למקדשי האלילים ולבתי השעשועים כדי להשתתף במסיבות הפרועות שנערכו שם, וכך פרקו מעליהם עול תורה ומצוות. יהודים אלו קראו לעצמם: "מתיוונים".

יראי ה' לא התקרבו למקומות אלו, והתייחסו בשאט נפש לכל הגילויים של התרבות ההלניסטית המושחתת. אך לא היה לאל ידם למנוע את התפשטות הנגע בין בני עמנו. תחילה רכשו המתיוונים רק את המנהגים החיצוניים של הגויים: דברו בלשונם, והשתתפו בחגיגותיהם, אך עדיין שמרו תורה ומצוות. אולם במשך הזמן התרחקו מדרך התורה לגמרי, השתחוו לאלילי יון, וטימאו את עצמם בבשר פיגוליהם.

מעלליו של יוסף המוכס

בתחילת תקופת שלטון התלמיים, התנהלו עדיין החיים בירושלים ובכל ערי היהודים על פי דרך התורה. בכל המקומות היו בתי כנסת, בתי מדרש, תלמודי תורה וכו', וגדולי התורה הם שהנהיגו את העם. לכן חששו המתיונים הראשונים להראות בגלוי את התרחקותם מדרך התורה וממסורת האבות, ופעלו בינתיים בסתר. אולם בתקופת שלטונו של "תלמי השלישי" התחילו המתיוונים להרים ראש:

יוסף בן טוביה, יהודי מושחת ואיש בליעל, הצליח בדרכי עורמה לקחת מן הכהן הגדול את הסמכות על גביית המיסים מן היהודים למלך תלמי. כדי לתת תוקף לתפקידו, שלח אליו המלך חיילים מצריים שיעזרו לו בגביית המס. יוסף, שכונה מעתה "יוסף המוכס", רצה להתעשר מתפקידו, ודרש מן היהודים סכומי כסף מופרזים.

אשקלון היתה העיר הראשונה שאליה הגיעו יוסף המוכס ואנשיו. כאשר סרבו תושבי העיר לשלם לו את המיסים הגבוהים שדרש מהם, הרג עשרים אנשים מראשי העיר וגזל את כל רכושם. מאז, נפלה אימת יוסף המוכס וחבר מרעיו על כל תושבי הארץ, ואיש לא העז עוד לצאת נגדו.

מתיוונים רבים הצטרפו אל יוסף המוכס, וכמוהו התעשרו גם הם מן המיסים שגבו מן העם. כאשר הרגישו כי גבר כוחם, החלו להרים ראש והעזו להתנהג בדרכי היוונים גם בגלוי. הראשונים שהתחילו בכך היו בניו של יוסף המוכס, אליהם הצטרפו רבים מבני גילם, ואף כוהני הדיוט אחדים נתפתו ללכת בדרכיהם.

סוף שלטון התלמיים

בתקופתו של "תלמי הרביעי", נתחדשה המלחמה בין התלמיים ובין ה"סליקים" [יורשיו של "סליקוס", ששלטו על סוריה ובבל לאחר מות אלכסנדר]. באחד הקרבות ניצח תלמי, ובגובה ליבו עלה לירושלים ורצה להיכנס לבית המקדש. כאשר ניסו הכוהנים למנוע ממנו את חילול הקודש, פרץ לבית המקדש בכח. אבל מן השמים עכבו בעדו: הוא התעלף ונפל לארץ!

כאשר חזר לארצו למצרים, החליט להתנקם ביהודי מצרים על מפלתו. הוא כינס את הנכבדים שביהודי אלכסנדריה לקרקס גדול, ושם ציוה לשסות בהם פילים. אבל כאן התרחש נס נוסף: הפילים לא פנו אל היהודים, אלא אל המשסים, ורמסו רבים מן היוונים, שבאו לראות ולהנות מאסונם של היהודים.

כאשר מת תלמי הרביעי, מלך אחריו בנו, שהיה עדיין צעיר לימים. הוא לא היה מסוגל לתפוס בחוזקה את השלטון תחת אביו, ואת חולשתו ניצלו ה"סליקים" מושלי סוריה, ומיהרו לכבוש את ארץ ישראל. כך תמה בארץ ישראל תקופת שלטון ה"תלמיים", והחלה תקופת שלטון ה"סליקים".

עליית אנטיוכוס לשלטון

25 שנה אחרי שהסליקים כבשו את ארץ ישראל, עלה אנטיוכוס לשלטון. אנשי חצרו, אשר רצו להחניף לו, קראו לו "אנטיוכוס אפיפנס", כלומר: המפואר. אבל מאחורי גבו קראו לו "אנטיוכוס אפימנס", כלומר: המשוגע. ואומנם כינוי זה הלם אותו ביותר. אנטיוכוס דימה בנפשו שהוא אליל, וציוה על כל עמי ממלכתו להקים במקדשיהם את הפסל שלו, ולהשתחוות לו. אנטיוכוס פיזר כסף רב לחגיגות עם מפוארות, והתנהג בהן כאחד השוטים, במטרה לעורר תשומת לב ו"כבוד" בין ההמונים.

את שלטונו על כל עמי ממלכתו ניסה לחזק על ידי כך שהפיץ ביניהם את התרבות ההלניסטית, ושאיפתו היתה שגם היהודים יקבלו עליהם תרבות זו. אולם בשלב ראשון הוא לא ניסה לעשות זאת בכח, אלא בדרכים עקיפות. הוא העלה את מעמדם של המתיוונים, ומינה אותם למשרות חשובות, כמו מושלים, שרים, שופטים ושוטרים. הוא עודד אותם לערוך ערבי שירה, חינגות, ריקודי עם, ולהכניס פולחן יווני. כמו כן הקים אצטדיונים ומרכזי תרבות, וקיוה כי אט אט ימשך לב העם אחרי תרבותו.

הכהונה הגדולה עוברת לידיו הטמאות של יאסון

עד לפני שעלה אנטיוכוס לשלטון, היתה עבודת בית המקדש מופקדת בידיו הנאמנות של יוחנן כהן גדול. הוא שמר על טהרת הבית, ובמאמצים רבים הצליח להרחיק את משפחת יוסף המוכס ואת שאר המתיונים מכל השפעה על העניינים הפנימיים של היהודים. מצב זה השתנה לרעה, כאשר עלה אנטיוכוס לשלטון. המתיונים קבלו ממנו עזרה לכל תוכניותיהם השפלות.

אחיו של יוחנן הכהן הגדול נימנה בין המתיוונים. הוא שינה את שמו מ"יהושע" ל"יאסון". ברוב חוצפתו ורשעותו, בא יאסון לפני אנטיוכוס והציע לו סכום כסף גדול, כדי שימנה אותו לכהן גדול במקום אחיו! המלך כמובן מסר לו ברצון את התפקיד הגדול והקדוש הזה, מאחר שידע, כי יאסון ודאי יפעל למען הרחקת היהודים מדרך התורה. אנטיוכוס הסכים גם לבקשתו השניה של יאסון: להקים בירושלים בתי משחק יוניים, בהם ילמדו בני יהודה ללכת בדרכים המקולקלות של הגויים.

ירושלים מחוללת

שלוש שנים שימש יאסון בתפקיד הכהן הגדול, ובמשך תקופה זו השתנו החיים בירושלים מן הקצה אל הקצה. עיר הקודש חוללה על ידי צעירים פורקי עול, ונהפכה לעיר יונית. הגיעו הדברים לידי כך, שבמגרש הספורט שהקים יאסון לא הרחק מהר הבית, שיחקו המתיונים במשחקי התגוששות. גם כהנים מסוימים עזבו את עבודתם בבית המקדש, ויצאו למגרש לשחק שם, כדרכם של הגויים!

חילול עיר הקודש גבר עוד יותר בזמנו של "מנלאוס", האיש אשר קיבל את משרת הכהונה הגדולה במקום יאסון. הלה הבטיח למלך אנטיוכוס רודף השלמונים, סכום כסף גדול מזה שנהג לשלוח לו יאסון תמורת המינוי. את הכסף לתשלום המס ולצרכיו הפרטיים הוציא מנלאוס - מאוצר בית המקדש! וכשגם זה לא הספיק לו, לא היסס ומכר אף כלים מכלי הזהב הקדושים.

הרג נורא בירושלים

רבים מיהודי ירושלים חיכו להזדמנות לגרש את הכהן הגדול הרשע הזה מן העיר. כשלוש שנים לאחר מינויו של מנלאוס, נדמה היה כי הנה הגיעה ההזדמנות המיוחלת. הדבר היה כשיצא אנטיוכוס למלחמה במצרים, ולא הצליח להשתלט עליה. בארץ ישראל נפוצה שמועת שוא, כי אנטיוכוס נהרג במלחמה. בשמחתם הזדרזו תושבי ירושלים לקום על מנלאוס ולגרשו מן העיר. לאסונם - עבר אנטיוכוס בדרכו חזרה ממצרים לסוריה - דרך ירושלים, שם נודע לו על גרושו של מנלאוס. בהיותו סר וזעף על מפלתו במצרים, התנפל על יהודי ירושלים ושפך עליהם את כל חמתו. הוא השתולל

בעיר כחיה טורפת, הרג אלפי איש, הוציא בגלות עם רב וגדול, ופיזר את כל החכמים אשר בה, כפי שמתאר זאת "יוסיפון" (חשמונאים ב, ד-ה):

"ויצו על אנשיו לאמור: הכו תכו כל אשר יפול בידכם, וגם על הממלטים את נפשם על גגות הבתים אל תחמלו. ויהרוג בלי רחמים נער וזקן, איש ואשה, גם בחור גם בתולה, וגם על עוללים ויונקים לא חמלו. ובשלושת הימים השחיתו שמונים אלף איש - ארבעים אלף נהרגו, וארבעים אלף נמכרו ונלקחו בשבי. וכל זה איננו שווה לו - וחמס אנטיוכוס בכף רשע את כל כלי הקודש, וכל אשר התנדבו המלכים לפאר את המקדש וליפותו, את הכל גזל בידי חמס".

גזירות שמד

בשלב זה החליט אנטיוכוס להרחיק את העם בכח מדרך ה', ולגזור עליהם גזרות שמד. המלך הרשע הזה ידע, שכל עוד ישמרו היהודים את מצוות תורתם, לא יוכל לשלוט עליהם שלטון מלא.

הוא כתב אגרות לכל ערי יהודה, ובהן נאמר, כי כל עמו צריך להתאחד בתורה אחת וחוקה אחת. אין להקריב קורבנות בבית המקדש בירושלים, אלא להקים במות ומקדשים לאלילים, ולהקריב בהם בשר חזיר וכל בהמה טמאה.

בעצת יועציו החליט אנטיוכוס להתמקד בעיקר בעקירת מצוות התורה העיקריות, אשר עקירתן תגרום בעקיפין לעקירת התורה כולה - מצוות אשר בלעדיהן תהיה התורה רק בגדר טקס ופולחן חיצוני חס ושלום, שתשתכח מאליה עם הזמן. הם הגיעו למסקנה, כי שלושת המצוות העיקריות הן: שבת, ברית מילה, וקידוש החודש. [קידוש החודש פירושו, כדי לקבוע את היום הראשון של החודש, ציותה התורה שאם יבואו שני עדים ויעידו בבית הדין שראו את הירח בצורה מסוימת בסוף החודש שעבר, על פי זה יקבעו בית דין באיזה יום יחול ראש חודש, ועל פי זה יקבעו מועדי וחגי ישראל].

השבת

וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל **אוֹת הִוא לְעֹלָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ** וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ:

השבת הרי היא מכריזה ואומרת: **יש בורא לעולם** שברא אותו בששה ימים ונח ביום השביעי, אליו אנו נכנעים ומשתחוים! אבל היוונים רצו לעקור את המחשבה הזאת מלב כל יהודי לאמר: אנחנו אדוני הארץ! אלינו צריכים להכנע!

ברית מילה

הנה הברית מילה היא אות בינינו ובין הקב"ה, כי חפצים אנו להשתמש בגופנו אך ורק על פי רצון ה'. הקב"ה מנחה אותנו לרסן את היצרים שבתוכנו, ולהשתמש בהם כראוי. אך היוונים לא כן מחשבתם אלא אדרבה להסיר את הרסן ולאבד את הסייגים, ולחיות חיים שבהם הכל "מותרים לכם מותרים לכם", מבחינת 'מי יאמר לו מה תעשה, ומי יאמר לו מה תפעל'.

קידוש החודש

קביעת ראשי החדשים מזכירה לנו, כי כח אלוקי הוא המושל על הזמן ומנהיג אותו, ולא הזמן שולט עלינו. ביום שקידשו בית דין את החודש - מקודש הוא, וממילא מקודשים המועדים על פי אותו היום שבו קבעו חכמי ישראל שמתחיל החודש. אין אף אחד בעולם שיכול לשנות את מהותם של הזמנים, רק חכמי ישראל. לזאת לא הסכימו היוונים: הזמן נתון בידינו, ובאפשרותנו לעשות בו כטוב בעינינו, ואילו היהודים לא יקבעו לעצמם, מתי יהיו חגים ומועדים שונים, אלא הכל על פי החלטותינו.

היופי הופך לכיעור

יופיו של יפת - כשהוא משרת את האדם לעבודת ה' - הרי הוא אכן יופי. אך כשהוא מנסה להתנכל לעם ישראל - אין לך כיעור גדול מזה. הגבורה הופכת לעריצות ואכזריות, החכמה - למזימה, והאמת - לסילוף.

עולם בלא בורא, גוף ללא רסן, זמן ללא קדושה - היש לך כיעור גדול מזה?!

מלחמת חורמה

לפני שעזב אנטיוכוס את ארץ יהודה, הפקיד בה את שר צבאו "פוליפוס", וציוה אותו: "כל אשר יאות מהם למצותי, וישתחוה אל צלם תמונתי, ויאכל בשר חזיר, ויצא מדת משה - יחיה. וכל הממאן - יהרג ללא חמלה".

היו אלו ימים קשים ונוראים לעם היהודי, ובפרט ליהודי ירושלים. היוונים פרצו שלוש עשרה פרצות בחצר העזרה של בית המקדש, בטלו את שני קרבנות התמיד שציוה בורא עולם להקריב בכל יום, קרבן תמיד של שחר וקרבן תמיד של בין הערביים, טמאו את השמנים המיועדים להדלקת המנורה, טמאו את בית המקדש בפולחן האלילים ובמעשי תועבה, את בנות ישראל הסגירו לעריצי האויב, והשכיחו כליל את השבתות והמועדים. ביום ט"ו בכסלו שנת ג'תקצ"ג (167 לפני הספירה למניינם), הקימו היוונים פסל טמא בבית המקדש על מזבח ה'! הם בנו במות לאלילים בכל ערי יהודה, קרעו את ספרי תורת ה' לקרעים ושרפו אותם באש.

כל מי שהיה ירא את דבר ה' יצא מן העיר וחיפש מפלט באחד הכפרים שבהרי יהודה. שם הצליחו בזמן הראשון להסתתר מעיני שוטרי אנטיוכוס הרשע, ולקיים את מצוות התורה. אולם פתרון זה היה זמני ביותר, שכן לאחר שביססו היוונים את תרבותם הטמאה בירושלים, יצאו הם לכפרים ולהרים לתור אחרי יהודים השומרים תורה ומצוות. היה זה נסיון קשה ומר עבור היהודים הנאמנים. הם התחבאו ביערות ובמערות, והיו מוכנים למסור את נפשם על קידוש ה', כאשר יד הצוררים תשיג אותם גם שם. אלפי אנשים, נשים ועוללים, מסרו את נפשם על קידוש ה', נטבחו ונהרגו על שמירת התורה והמצוות, ה' יקום דמם.

מות אלעזר שר הכהנים

תפסו היוונים את אלעזר שר הכהנים, שהיה כבר זקן ושבע ימים (הוא אלעזר הנ"ל אשר נשלח בראש המשלחת אל תלמי המלך לתרגם את התורה), והביאו אותו לפני פוליפוס. פנה אליו פוליפוס ואמר לו: "אלעזר הכהן, הלוא איש חכם ונבון אתה! אל נא תעבור את מצות אדוננו המלך. עבוד לצלמו, ואכול מבשר זבחו, ואז תחיה ולא תמות". ענה אלעזר הכהן: "חלילה לי להפר את מצות אלוקי, אל-חיים ומלך עולם, ולעשות את מצות אנטיוכוס אשר ימיו כצל עובר".

ראה פוליפוס כי לא יוכל לשכנע את אלעזר להישמע לו, והחליט לנקוט בצעד אחר. הוא פנה אליו בסתר ואמר לו: "יודע אתה שאני אוהב אותך ומכבד אותך כבר ימים רבים, מכיר אני אותך עוד מעת היותי משרתו של תלמי המלך. כאשר באת אליו עם חבריך לתרגם את התורה, נוכחתי לעמוד על גדולתך ומעלתך. ועכשיו מרחם אני עליך ועל שיבתך, ואין אני רוצה להרע לך. ולכן רוצה אני להציע לך הצעה אחרת: קח לך חתיכת בשר כשרה משלך, ותאכל אותה בפני העם, באופן שיחשבו שאתה אוכל מבשר זבחו של צלם אנטיוכוס. אם תעשה כן אחמול עליך ולא אמית אותך".

אולם אלעזר הכהן לא הסכים אף לזאת. הוא פנה לפוליפוס ואמר: "שמע נא אותי, פוליפוס פקיד המלך אנטיוכוס! בן תשעים שנה אנוכי היום, וכל חיי דבקה נפשי ליראה את ה' אלוקי ישראל. ואיך אבוא היום לעשות רמיה ולהפר בריתו?! אם כה אעשה כדבריך, אחטיא את ישראל, ויאמרו היהודים: הנה אלעזר הכהן, בן תשעים שנה עזב את תורת אלוקיו והפר בריתו. ואם כן מה לנו חלק ונחלה בתורת ה'? ויפרו גם הם ברית ה' ויעזבו את תורתו, וילכו נפשותיהם לאבדון. לכן חלילה לי לטמא את טוהר שיבתי לגרום ליהודים רפיון ידיים באמונת ה'. אמותה הפעם את המוות הזה ואותיר אחרי גבורה ואומץ לעמי ולבחורַי. אתם תמיתו אותי פה, ואלוקי ישראל יחייני שם בעולם

הבא. והיהודים בראותם את מותי פה על ידכם - יאבו גם הם לעזוב את חייהם למען יקר תורת אלוקינו, ונהיה אני והם כולנו חיים!"
כשמוע פוליפוס דברים אלו, הפך ליבו לאכזר, והחליט להמשיך ביתר שאת להרע לישראל בכל מאודו. הוא ציוה לייסר ולהכות כל יהודי שדבק בתורתו, וכן ציוה לייסר את אלעזר הכהן ביסורים קשים. וכאשר היכו אותו ועינוהו ביסורים קשים בלי חמלה, נאנח אלעזר הכהן ואמר: "אלוקי! אתה ידעת כי יכולתי להציל את נפשי מן המוות הזה. אבל לא חפצתי כי אהבתיך. והנה הם יכוני מכות נמרצות אשר אין בי כח לשאת אותן. אבל בגלל גודל האהבה שבוערת בליבי אליך - מכות אלו חביבות עלי, ואסבלן בכח ובגבורה. ואתה למען רחמיך, רחם על עדת ישראל, והצילם מכל אויב ושונא". וככלותו לדבר ולהתפלל אל ה', עלתה נשמתו הטהורה השמימה, והותיר אחריו כח ואומץ וגבורה לבני עמו. (יוסיפון פרק יח. חשמונאים ב ו)

מות אם ובנה

אֵם גיבורה אחת מבנות הלויים - ילדה בן, והחליטה למול אותו למרות גזירות היוונים. ביום השמיני מלה את בנה בתופים ובמחולות, וביודעה כי יד היוונים מתקרבת עליה ועל תינוקה להורגם, הקדימה וקפצה מן החומה כשתינוקה חבוק בזרועותיה, והיא קוראת ואומרת: רבונו של עולם, כָּל זֹאת בָּאַתְנוּ, וְלֹא שְׁכַחֲנוּךָ, וְלֹא שִׁקַּרְנוּ בִּבְרִיתֶךָ, לֹא נָסוֹג אָחוֹר לִבֵּנוּ!" וכך קידשה את ה' ברבים.

אלף איש במערה

בקרב היהודים קמה קבוצה שמנתה למעלה מאלף בני אדם מאנשים, נשים וטף. קבוצה זו החליטה: לא יתכן שנוותר על שמירת השבת, שהרי בורא העולם ציוה: "ששת ימים תעבוד, וביום השביעי תשבות". לא נפר את מצות מלכו של עולם, מפני גזירתו של מלך שפל ורשע. מה עשו? התחבאו במערה אחת, ושם שמרו את השבת כהלכתה. אלא שהיה מלשין אחד שגילה אותם, והלך והסגירם לידי המלך. שלח המלך את חילותיו אל המערה, עמדו החיילים בפתח המערה וקראו לעבר היהודים: מדוע מריתם את פי המלך? אם ברצונכם להציל את נפשכם, קומו צאו מן המערה וסורו למשמעתו של המלך!
נענו כולם ואמרו: טוב לנו למות כאן ולהמרות את מצוותו של מלך בשר ודם, ולא להמרות חלילה את מצוותו של מלך עולם! (יוסיפון כ)
משמעו החיילים היוונים את תשובתם הנחרצת, הביאו עצים אל פתח המערה והעלו אותם באש, והמערה כולה התמלאה עשן. כך מתו כל יושבי המערה - אנשים, נשים וטף - על קדושת שמו יתברך.

חנה ושבעת בניה

צדקת היתה חנה, ולה שבעה בנים. יום אחד תפס פוליפוס - פקיד המלך - את חנה ושבעת בניה, והביאם לפני המלך אנטיוכוס.

הובא תחילה האח הגדול לפני המלך, ניסה המלך לפתותו ולשכנעו כי יעזוב את תורתו ואמונתו, וידבק בחכמת יון. הוא אף איים עליו שאם לא כן, ימיתו ביסורים קשים ומרים. נענה ואמר הבן בבטחה:

"מה לך להרבות דברים וללמדנו תורות תעתועיך? הלוא תורתנו תורת אמת, מסורה לנו מאבותינו ואבות אבותינו, לא נסור ממנה ימין ושמאל! אדוני המלך, אל נא תרבה בדברים, אם רצונך להורגני, אנא עשה זאת תכף ומיד, ותמהרני לעלות אל ה' אלוקי".

קצף המלך מאוד, וציוה על עבדיו להרוג את הבן במיתה משונה ואכזרית לעיני אמו ולעיני אחיו למען יראו וייראו. כך נטבח הבן הראשון על קידוש ה'.

הביאו את הבן השני אל המלך. אמרו לו שרי המלך: שמע את מצות המלך, ולמה תמות ביסורים גדולים, כמו שמת אחיך? ענה ואמר להם:

"מהרו את האש ומהרו את החרב, ועשו בי כרצונכם, ואל תגרעו לי דבר מכל אשר עשיתם לאחי, כי לא נופל אנוכי ממנו בחסידות ובטהרת הנפש וביראת אלוקים".

ציוה המלך שיהרגו אף אותו מתוך יסורים קשים ומרים. ואז אמר הבן לעומתו: "הוי ואוי עליך, אכזר על נפשותינו! התחשוב כי תקח את נפשותינו לעשות בהן כחפצך? הן הנה הולכות אל האלוקים אשר נתנן, ואל מקום האור הגדול אשר עם ה', ועוד נחיה חיים ארוכים, אשר לא יהיה להם סוף וקץ. ואתה - נפשך תלך לדראון עולם!", ויהרגו גם את הבן השני לעיני אמו ואחיו.

הובא הבן השלישי לפני המלך, אמר הבן למלך: "הוי, איש צר ואויב! מה לך להפחידני? למרות המיתות והיסורים הקשים שאתה מביא עלינו, אין לנו לא פחד ולא דאגה. יודעים אנו שזהו רצון ה' לזכך את נשמתנו ולכפר על עם ישראל. את כל היסורים אנו מקבלים באהבה, וה' יתן לנו שכר פעולתנו, ואילו אתה תלך לאבדון!"

ויתמה המלך וכל שריו על גודל הנפש אשר הראה הבחור הזה, ויפלא בעיניהם. ויהרגו אף את הבן השלישי לעיני אמו ואחיו.

הובא הבן הרביעי לפני המלך, ואמר לפניו: "אל תדבר אלי דבר, אכזר! לא תאריך עלי בדברים. עשה רצונך בגוייתי, ונשמתי תלך אל אלוקי ישועתי. ה' אלוקינו ישוב ויחיינו ולפניו יקימנו, ולך לא תהיה תקומה וחיים". ויהרגו גם את הבן הרביעי על קידוש ה'.

הובא הבן החמישי לפני המלך, ואמר לפניו: "אויל וכסיל, אשר לא יבין אל פעולות מעשיו! חושב אתה כי מסרנו ה' בידך משנאתו אותנו חס ושלום. דע לך כי רק מאהבתו

אותנו הביאנו ה' אל הכבוד הזה, למות על קדושת שמו יתברך!", ויהרגו אף את הבן החמישי על קידוש ה'.

הובא הבן השישי לפני המלך, ואמר לפניו: "עתה אלוקינו מתרצה במותנו לכפרה על עם ישראל, והנה אנחנו נמות, ואתה - ישרשך ה' מארץ החיים", ויהרגו גם את הבן השישי על קידוש ה'.

ויהי כאשר ראתה חנה הצדקת את בניה נעקדים זה אחר זה, לא פחד ליבה, ולא רגזה בנפשה, אלא היתה משוררת ואומרת: "אם הבנים שמחה - הללויה!". ותעמוד באומץ לב על בניה הכהנים הנהרגים, ועל איבריהם החתוכים המושלכים על הארץ, ותאמר: בני, בני! לא ידעתי היאך באתם בבטני, ואני לא רקמתי את גויותיכם בבטני, וגם רוח ונפש לא נתתי בכם. אמנם האלוקים - אלוקי ישראל - הוא יצר אתכם, הוא בנה עצמותיכם, והוא ארג את גידיכם, והוא העלה עליכם את בשרכם מלמעלה, גם הוא כיסה בשרכם בעור, והצמיח עליו שערותיכם, ויפח באפכם נשמת חיים, והוציא אתכם לאור העולם. ועתה! **נתתם נפשכם תחת תורתו הקדושה, למות מיתה קצרה ולהפרד מחיים קצרים**. והוא ישיב עוד את נפשותיכם בכם, ויביא עליכם רוח וחייתם, **ויצילכם מהמוות הארוך, וינחילכם החיים הארוכים**. על כל זאת בני יתן ה' שכר פעולתכם. ואשריכם על ככה, ואשרי יולדכם ויולדתכם!

ויתמה המלך מאומץ לב האשה, גם פוליפוס נכלם מאוד. ויאמר המלך: הגישו אלי את הבן השביעי, באשר הוא נער קטן. אולי אוכל לפתותו, ולא תתפאר עלי האשה הזאת לאמר, 'כי נצחתי את אנטיוכוס המלך, בחזקי ובאמצי את בני למות על תורת אלוקינו'. **ואז הביאו את הבן השביעי והאחרון** - והוא נער קטן בן שבע שנים בלבד. התחנן אליו המלך: עשה רצוני! ואני נשבע לך להפקידך למשנה לי ולהמשילך בכל מלכותי, ותהיה עשיר בכסף ובזהב. בָּזָה הנער את דבר המלך ואמר:

"הוי, מלך זקן וכסיל! איך תתפאר ותתהלל במתת שקר? מהר ועשה בי כיתר אחי, ואל תאחרני, כי הצליח ה' דרכי ללכת אליו!".

לא ידע המלך את נפשו, והחליט לנקוט בצעד אחר. הוא פנה אל האם ואמר לה: אשה טובה! חמלי נא על הילד הזה, ורחמי נא את פרי בטנך, ופתי אותו בדבריך לעשות רצוני. וישאר לך לפחות ילד זה לפליטה. אמרה חנה בחכמתה: אכן רצוני לפתות את הילד, אך אוכל לעשות זאת טוב יותר אם אתרחק מכם מעט, כדי לדבר עמו בצד ולשכנעו.

הוליכה חנה את בנה הקטן אליה, נשקה לו על פניו ואמרה לו:

"בני, שים לבך לדברי והבינם. עזוב כל זאת! אשר אני נשאתיך בבטני תשעה חודשים, ושתי שנים מחלבי הינקתיך, ובחלב ובמזון עד היום כלכלתיך, וגם מיראת אלוקים ומתורתו, כפי יכולתך וכפי שניך לימדתיך. ועתה בני, פקח עיניך וראה השמים והארץ, הים והיבשה, המים האש והרוח ויתר הנבראים, ותתבונן בהם לדעת כי בדבר ה' נעשו, ולאחר מכן יצר האלוקים את האדם להיות תמים לעבודתו ולקבוע בלבו את יראתו. והוא נתן שכר לפעולתו. אבל הבטחתו של בן אדם הבל ותוהו, לא תועיל ולא תצליח, והכל נגד העולם הקיים כאין. ועתה, בני! אל יפתה אותך האכזר הזה בדברי שקר, ואל תשען על רוח פיו, כי מה יתן לך? ואם תנצל ממשפטו לפי שעה - איך תנצל ממשפט האלוקים? אך שמע בקולי ומות על קידוש ה', ולך עם אחיך. ומי יתן, בני, וראיתי עתה מקום גדולת מקום תפארתכם בגן עדן, ונאור כולנו באור ה', נגילה ונשמחה בו. ואני אבוא אליכם ואשמח בכם, כאילו ראיתי יום חתונתכם!".

עוד היא מדברת אליו ומאריכה בדברים, אמר הבן: אמי היקרה, למה תאחרי אותי ללכת, ולא תעזביני ליסע אל אחי הקדושים? כי אין בלבי לשמוע אל המלך, ודבריו כולם כאין וכאפס בדעתי כנגד תורת ה'.

הלך הילד אל המלך, ובלב אמיץ פנה ואמר למלך: "הוי, מלך זקן וכסיל, אכזר ואויב לה'! על מי תתנשא ותאמר כי תנצחהו בדבריך? אני בן שבע ואתה בן שבעים, ואני מלעיג על הוללותך. אני מאמין בתורת ה' אלוקינו, אשר חרפת וגידפת בדבריך ובמעשיך, ולא אחוש לתעתועיך והבליך. ואם נסבול את מכאובי משפטיך בעולם הזה, הננו הולכים לחיי עד, ולמקום החיים אשר אין בו מוות. ואתה תשאר מתועב ומרוחק מה' אלוקינו, כי יעשה בך נקמה, ובשאול תחתית תרד, במקום אשר אין בו לא אור ולא חיים, מקום חושך וצלמוות, ולא תמצא שם לנפשך מרגוע ולא מנוחה, צרה וצוקה יסובבוך, ואש וגופרית יקיפוך, כי זה חלקך מאת אלוקי".

קצף המלך מאוד מאוד על דבריו העזים של הבן, וציוה להוסיף עליו מכות נמרצות ועינויים קשים יותר מיתר אחיו, וכך נהרג אף הוא על קידוש ה'.

עמדה חנה האשה הגיבורה, הצדיקה והטהורה, ותפרוש כפיה השמימה ותאמר: עלץ ליבי בה', רמה קרני באלוקי. אנא ה'! אסוף נשמתי אליך, ואל יפגעו בי אוייבים. והראה לי את המקום אשר הכנת לעבדיך - בני, המתים על קדושת שמך, והנחילני חלק מעט עמהם שם. וככלותה להתפלל, יצאה נפשה בדברה, ותפול על גויות ילדיה, אם הבנים שמחה. (יוסיפון יט)

התקוממות בעיר מודיעין

המצב הקשה נמשך, והרדיפות הלכו והתגברו. יראי ה' הבינו שהתורה והיהדות נתונים בסכנת קיום, בתנאים כאלה עוד מעט תאבד שארית יהודה חס ושלום, ולא יהיה המשך קיום לעם ישראל. הם הבינו, כי אין מנוס אלא לצאת למלחמה בחרב ובחנית מול הצר הצורר.

ההתקוממות הגלויה נגד היוונים התחילה בעיר "מודיעין". שם כינס מתתיהו, בנו של יוחנן הכהן הגדול ממשפחת חשמונאי, את שני אחיו ואת חמשת בניו: שמעון, יוחנן, יונתן, יהודה ואלעזר, אשר התחילו לדבר בגלוי על כוונתם להתמרד ביוונים.

הגיעה השמועה אל פוליפוס פקיד המלך אנטיוכוס, והחליט מיידית לעלות עם פלוגת חיילים אל העיר מודיעין. הוא הקים בה פסל, וציוה על כל התושבים להקריב לו קורבן. פוליפוס פנה אל מתתיהו וכה אמר לו: "שמע נא, מתתיהו הכהן! אתה איש נכבד בעמך, עשה את מצות מלכי אנטיוכוס, ותחיה ולא תמות". ענה מתתיהו בקול גאה ואמר: "אני - את מצות מלכי אני עושה. ואתם - עשו את מצות מלככם, כאשר ציוה אתכם!".

עוד הם מדברים, והנה קם אחד משרי פוליפוס שהיה יהודי "מתיוון" ואמר: "תמה אני מאוד משרי המלך ומצבאו, עד מתי תחרישו למתתיהו ולא תעשו נקמה בו, על אשר העיז פניו לבלתי עשות מצות המלך?" ובדברו כן, שלף את חרבו, ורוצץ את ראשו של חזיר אחד, העלה אותו על המזבח אשר הקימו לכבודו של אנטיוכוס, והקטיר אותו באותו אופן שבו מקריבים - להבדיל - קרבן עוֹלָה בבית המקדש.

בראות מתתיהו את זאת, קצף מאוד וקנא את קנאת ה'. מיד שלף את חרבו, רץ לעבר אותו רשע, והכה אותו על צוארו בחוזקה. גופו של אותו רשע נפל על המזבח אשר הקים, ונשרף באש יחד עם בשר החזיר. ואילו ראשו עף כלפי מעלה, ונחת ליד שר הצבא היווני. בתוך הבהלה שנוצרה הכה מתתיהו אף בשר הצבא ובעוד רבים מחיילי היוונים, ואילו היתר מיהרו לברוח.

המכבי"ם

אך מתתיהו לא הסתפק בזאת. הוא תקע בשופר, והכריז: "**מי לה' - אלי!** מי האיש החרד לתורת אלוקיו ומחזיק בבריתו - יבוא אחריי!" הוא אף ביקש מיהודה בנו לסבוב בארץ, לחפש במערות, ולצרף אליו כל איש אשר קנאת ה' טהורה מפעמת בלבו. הלך יהודה ממקום למקום בהכרזת: "מי לה' אלי!!!" ואכן התקבצו אליו עדת אנשים צדיקים החרדים לדבר ה', ובאו עמו אל העיר מודיעין. אמר להם מתתיהו: "שלום בואכם, מה לנו להרבות דברים ועצות? אין פה כי אם להתפלל לאלוקים להושיע את שאריתנו. ועתה! חזקו ונתחזקה במלחמה, ולה' הישועה". שמעו האנשים את הדברים, התחזקו

והיו נכונים למלחמה. הם חרטו על דגלם את סיסמת הקרב **מכב**"י, על פי הפסוק: "**מי כ**מוך **ב**אלים יה'!". מתתיהו וצבאו הלכו ועברו מעיר לעיר. הם החלו להכות את מחטיאי עם ישראל - יוונים ומתייוונים. נתצו את הבמות שהקימו היוונים לאלילים, ואת ילדי ישראל מלו.

צוואת מתתיהו

מתתיהו חש כי קיצו קרב, על כן כינס הוא את בניו וחיזק אותם שימשיכו במלחמות הקודש נגד היוונים, וכך אמר להם: בני, יודע אני כי עתה יהיו מלחמות גדולות ביניכם ובין היוונים, על אשר קמנו להילחם בעד עמנו. ועתה בני, קנאו את קנאת ה', ולא תפחדו מן המוות. כי אם תמותו במלחמת ה' - תקבלו שכרכם מן השמים, ויתן לכם ה' חן וכבוד אמיתי בעולם הבא. הלוא תדעו, כי פנחס אבינו קינא אף הוא את קנאת ה' וסיכן את נפשו להרוג את המדיינית, וקיבל מאת ה' שכר על כך לדורות עולם. לכן בני, חזקו ואמצו, אל תיראו ואל תערצו מפני הגויים הטמאים האלה. כי הם - יבטחו בכוחם הכלה ובגבורתם החולפת, ואתם - תבטחו בכח ה' אלוקינו, אשר לא יכלה ולא יחלוף, ויכול הוא להושיע אתכם גם אם תהיו מעטים! היקבצו בני, כאיש אחד בלב אחד, וקנאו את קנאת ה', כאשר עשו אבותיכם, וה' יתן פחדיכם ומוראכם על אויבכם!

קרא מתתיהו לשמעון בנו הגדול ואמר לו: בני! יודע אני כי ה' נתן לך חכמה ודעת, וביכולתך להנהיג את עם ה' בעצה טובה ובהנהגה ישרה. ולכן התאמץ בכל כוחך להדריך ולהנהיג את העם הזה, וה' יהיה בעזרך!

לאחר מכן קרא מתתיהו לבנו יהודה וכך אמר לו: "בני יהודה, שמע לעצתי, ובכל אשר תפנה תשכיל ותצליח. אני ידעתי, כי איש מלחמות אתה, והאלוקים נתן בך כח וגבורה, ולבך כלב הארי, אשר לא ימס ולא יפחד. ועתה, כבד את ה' בכוחך, כי הוא נתן לך הכל וכל כוחותיך ממנו הם, וצא להלחם את מלחמות הקודש בכל עוז. ואל תתעצל ללכת לכל כיוון ולכל מקום בארץ הקדושה - במזרח ובמערב, בצפון ובדרום, לקחת נקמה מיד הגויים המטמאים אותה. אתה תהיה שר הצבא ומשוח מלחמה לאחיך היהודים, ותלך לפניהם בכל מלחמותיהם".

כסיימו לדבר, ביקש מתתיהו שיביאו לפניו פך שמן. הוא שפך אותו על ראש יהודה, ומשח אותו ל'משוח מלחמה'. אז הריעו כל העם תרועה גדולה, ותקעו בשופר וקראו: יחי הנגיד! יחי משוח המלחמה!

הקרב הראשון - נגד אפולוניוס

השמועה על התארגנות המרד, בראשותו של יהודה, הגיעה אל "אפולוניוס", מפקד גיזרת השומרון מטעם אנטיוכוס, והוא אמר: "מי הוא זה, אשר מלאו ליבו למרוד על

אדוננו המלך אנטיוכוס?!". מיד גייס אפולוניוס את חיל המצב - גדודי הצבא האזוריים, ועלה לעבר הרי יהודה, כדי לדכא את המרד בראשיתו.
יהודה וקומץ לוחמיו - איכרים חסרי נשק שאינם מלומדים במלחמות, מצוידים בגרזנים ובקלשונים - יצאו לקדם את גדודי הצבא המאורגנים והחמושים של אפולוניוס.
"לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ, כִּי אִם בְּרוּחִי - אָמַר ה' צְבָאוֹת"! (זכריה ד ו) כאשר ראה יהודה את אפולוניוס בתוך המחנה, נתן בו ה' רוח גבורה, ומיד רץ לקראתו עם לוחמיו אל תוך המחנה, והכה בצבאו מימינו ומשמאלו ומלפניו, והפיל את גיבורי הצבא כמו שמפיל הקוצר את אלומותיו. כך המשיך והתקדם בתוך המחנה עד שהגיע אל אפולוניוס עצמו, הכהו בחרבו והמיתו. התחילו אנשי הצבא לנוס, ויהודה עם צבאו רודפים אחריהם. הכו היהודים באויביהם מכה רבה עד מאוד, בזזו את שללם, ואף הצטיידו בחרבות ובכידונים מחללי האויב.

הקרב נגד סרון

אולם קרב זה היה רק ה"פתיח" לקרבות נוספים שהתנהלו בין צבא יהודה לצבא אנטיוכוס. לאחר נצחונו של יהודה על אפולוניוס, הוזעק מיד מפקד הצבא האזורי הגדול - "סרון", שחנה בארם. בלי שהיות, ערך סרון את צבאו הגדול למתקפה מוחצת נגד יהודה. הצבא חצה את הגלעד, ירד בשפלת החוף, ולפנות ערב הגיע עד בית חורון, דרוך ומוכן למלחמה.
יהודה לא היה ערוך כלל לקראת מלחמה כה גדולה, רבים מאנשי צבאו לא היו איתו. אך הוא החליט שעליו לאזור עוז ולהלחם, ולא להפגין חולשה בפני האויב. כאשר האיר הבוקר, ראו יהודה ואנשיו לפניהם עם רב ועצום והמון גדול. אמרו אנשי יהודה אליו: "איך נוכל להלחם בהמון גדול כזה, ואנחנו מתי מעט?" אמר להם יהודה: "קראו אל ה' ותיוושעו, כי לה' המלוכה והתשועה". בא יהודה מצד המחנה בהפתעה והכריז מלחמה בקול גדול בקוראו: "לה' התשועה!!!". בצורה ניסית ופלאית מאת ה', פרצה בהלה פתאומית במחנהו של סרון, וכולם החלו לנוס. רדף יהודה אחריהם, הכה בהם מכה רבה, והפיץ אותם לכל עבר.
"לוּלֵי ה' שֶׁהָיָה לָנוּ, בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם - אֲזַי חַיִּים בְּלָעוּנוּ בַּחֲרוֹת אַפָּם בָּנוּ... בָּרוּךְ ה' שֶׁלֹּא נְתָנָנוּ טֶרֶף לְשִׁנֵּיהֶם... עֶזְרֵנוּ בְּשֵׁם ה' עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ"!

ליזיאש - ממלא מקומו של אנטיוכוס

אנטיוכוס המלך הגדול שמע על ההתרחשויות בארץ ישראל, ולא ידע את נפשו. הוא החליט לגייס נגד יהודה צבא גדול ורב, אולם היתה לו בעיה: כדי לעודד את חייליו

הסוריים ליציאה למלחמה, היה עליו להבטיח להם סכומי כסף גדולים, וסכומי כסף כאלו לא היו מצויים בכל קופות המדינה.
כדי לפתור בעיה זו, החליט אנטיוכוס, כי הוא עצמו יפנה עם צבא גדול לכיוון אחר - למדינת פרס, אשר לאחרונה התחילה למרוד בו, כדי לחזק שם את מעמדו, ולהכריח את התושבים להעלות לו מס. מכספים אלו, שתכנן לקבל, יוכל לשלם לחיילים אשר יצאו למלחמה ביהודה.
למשך תקופת היעדרו מן המדינה, מינה אנטיוכוס את שרו "ליזיאש", להיות ממלא מקומו כמושל סוריה וארץ ישראל. הוא מינה אותו אף להיות אפוטרופוס על בנו "אאופטר", שהיה עדיין קטן.

"**אלה ברכב ואלה בסוסים**"
מיד לאחר מינויו, נערך ליזיאש למלחמה נגד יהודה. הוא גייס בסוריה צבא עצום של 40,000 איש רגלי ועוד 7,000 פרשים, ועליהם הפקיד שרי צבא מעולים: גורגיאש, תלמי וניקנור. הוא עצמו נשאר בסוריה כדי להמשיך לנהל את ענייני המדינה.
כאשר עבר הצבא הסורי הגדול לאורך החוף, בדרכו למלחמה נגד החשמונאים, הצטרפו אליו אנשים רבים מתושבי הארץ הגויים. הם היו בטוחים בנצחונו של הצבא הסורי, והכינו כסף וצרורות כדי לקנות שלל. הם הביאו עמם גם שלשלאות ברזל עבור שבויי המלחמה היהודים, שחשבו לקנותם מן החיילים הסוריים, כדי למוכרם אחר כך לסוחרי עבדים! כך - כשהם בטוחים בנצחונם, חנו בבקעת אמאוס.

"**ואנחנו בשם ה' אלהינו נזכיר**"
שמעו זאת אנשי יהודה, וידעו כי אין בכוחם לגבור על הצבא הסורי הגדול, ואין להם על מי להישען אלא על אבינו שבשמים. הם רצו להתאחד יחד לעצרת של צום, תפילה וזעקה, ולשפוך את ליבם לפני ה'. אבל מאחר שירושלים היתה סגורה ומסוגרת, ובית המקדש היה מחולל וזדים שלטו בו - התאספו יהודה ואנשיו במקום המקודש הקרוב ביותר לירושלים - ב"מצפה". שם היה בעבר שמואל הנביא שופט את העם, ושם - לפי המסורת - גם קברוהו. מנגד ראו את עיר הקודש ואת בית המקדש מחולל, ובמר ליבם התפללו לה' שיציל אותם גם הפעם מידי אויביהם. הם זעקו ואמרו: "אלוקי האלוקים, הנשגב והנורא! אתה הוא המעורר מלחמות והמשבית מלחמות, ובידך כח וגבורה לרומם ולהשפיל. לכן ברחמיך הרבים שמע קול תחנונינו והכנע את הגאה הזה, לפני עמך השָפֵל הבוטח בחסדך הגדול!" כה הוסיפו והתפללו לה', עד שהרגישו כי שמע ה' קול בכיים וצעקתם ונענה לתפילתם.

אחרי הצום, סידר יהודה את צבאו לקראת המלחמה. הוא ציוה להוציא כרוז כפי שנצטווינו בתורתנו הקדושה (דברים פרק כ פסוקים א-ט) להכריז לפני שיוצאים למלחמה: "כִּי תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל אֹיְבֶךָ וְרָאִיתָ סוּס וָרֶכֶב עַם רַב מִמְּךָ, לֹא תִירָא מֵהֶם, כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: וְהָיָה כְּקָרַבְכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה, וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל הָעָם: וְאָמַר אֲלֵהֶם, שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל אֹיְבֵיכֶם, אַל יֵרַךְ לְבַבְכֶם, אַל תִּירְאוּ וְאַל תַּחְפְּזוּ וְאַל תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם: כִּי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם אֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם: וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים אֶל הָעָם לֵאמֹר... **מִי הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב יֵלֵךְ וְיָשָׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יִמַּס אֶת לְבַב אֶחָיו כְּלְבָבוֹ**."

כן עשה יהודה, ואז פרשו מן הצבא אנשים רבים, ורובם אשר פחד הצבא הסורי הגדול נפל עליהם. ונשאר יהודה עם 7,000 איש בלבד, אולם כל אלו היו אמיצים ובוטחים בה' ובישועתו.

קרב כפול

בינתיים - אל מחנה האויב, החונה בבקעת אמאוס, הגיעה הידיעה על "עצרת התפילה" שעורך יהודה במצפה. הם ראו בכך הזדמנות פז נהדרת לתקוף ולהפתיע את אנשי יהודה בעודם שרויים בצום ובתפילה. מיד שלחו פלוגה נבחרת של אלפיים לוחמים ואלף פרשים, כשבראשם גורגיאש - לעבר המצפה, להפתיע את המורדים המתענים.

אולם "אין עצה ואין תבונה - נגד ה'"! בעוד גדוד היוונים עולה לעבר המצפה, ירד יהודה בלאט עם צבאו אל הבקעה, בה חנה צבא האויב, שלא היה ערוך כלל למלחמה, אלא היה שאנן ובטוח בכך שגורגיאש טובח כעת במורדים... יהודה ואנשיו הפתיעו אותם, הפילו בהם חללים רבים, והעלו את כל המחנה באש.

כעת חיכו יהודה ואנשיו לשובו של גורגיאש... ואכן, לאחר שגורגיאש ופלוגתו חיפשו נואשות את יהודה, כשהם תועים בהרים, החליטו לחזור אל המחנה בבקעת אמאוס. והנה בדרכם הם רואים לפתע מרחוק את כל המחנה שבשפלה עולה באש, ורוחם נפלה בקרבם. בשלב זה יצא יהודה עם צבאו לקדם את פניהם, והללו ניגפו לפניו במהירות. שלל רב לקח צבא יהודה ממלחמה זו, מן הכסף אשר הצטיידו בו גויי הארץ, כדי לקנות עבדים.

"עֲצוּ עֵצָה וְתֻפָר, דַּבְּרוּ דָבָר וְלֹא יָקוּם, כִּי עִמָּנוּ אֵל" (ישעיה ח י).

מסרת גבורים ביד חלשים

ליזיאש, ממלא מקומו של אנטיוכוס, ששמע אודות התבוסה המבישה, לא יכול היה בשום פנים לשאת זאת. היתכן שצבא מורדים קטן - יערער את שלמותה של האימפריה

היוונית?! לזאת לא יתכן להסכים! ואם מצביאיו הדגולים נכשלו והובסו - אזי יֵצא הוא בעצמו למלחמה!

ואכן תיכף ומיד ערך ליזיאש גיוס רבתי, והצליח לגייס 60,000 חיילים! הוא החליט לתקוף את יהודה מצד דרום - על יד העיר "בית צור". שם יכה במורדים מכה מוחצת, וידכא סופית את המרד המביש והאבסורדי הלזה!

כי באמת - מהם סיכוייו של צבא מורדים קטן, מול צבא אימפריוני שכזה?!

אך באמת - מהם סיכוייו של צבא אימפריוני ככל שיהיה, מול השם יתברך, ישתבח שמו לעד?!

התקיים בהם, בצבא יהודה, הפסוק: "ה' ילחם לכם...!" וכך מתארים רבותינו את התרחשות המלחמה (מעם לועז פרשת בהעלותך):

כשהגיע צבא האויב סמוך לצבא יהודה, נבהלו היהודים מפניהם, נשאו עיניהם לשמים ואמרו: "לֹא לָנוּ ה' לֹא לָנוּ, כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד... לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם? וֵאלֹהֵינוּ בַּשָּׁמָיִם, כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה!"

באותה שעה היו עיני ישראל צופיות לכיוון מזרח, אולי יבואו אליהם הפרסיים לעזרה. אמרו להם הכהנים: הרי נאמר, "כֹּה אָמַר ה' אָרוּר הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם וְשָׂם בָּשָׂר זְרֹעוֹ, וּמִן ה' יָסוּר לִבּוֹ... בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּה' וְהָיָה ה' מִבְטַחוֹ". אם כן למה אתם שמים מבטחכם בבני אדם?!

אמרו להם: נכון אמרתם, אין לנו לבטוח בבני אדם, כי אם בה' לבדו, "אֵלֶּה בָרֶכֶב וְאֵלֶּה בַסּוּסִים, וַאֲנַחְנוּ בְּשֵׁם ה' אֱלֹהֵינוּ נַזְכִּיר". מיד קיבלו עליהם תענית ולבשו שק ואפר לבקש רחמים מלפני אלוקי השמים עזרם ומגינם של ישראל.

באותה שעה אסף הקב"ה את שבעים השרים שלמעלה, האחראים על שבעים האומות, ורצע את אוזניהם במרצע של אש ואמר: יהרוג כל אחד מכם את קרוביו ועמו, ואל ימלט אף אחד מהם! כששמעו שרי האומות כך, ירדו מיד לארץ, וכאשר היו היוונים יורים חיצים על ישראל, היו באים השרים ומהפכים את החיצים כלפיהם חזרה ונעצו אותם בלב היוונים, כמו שכתוב (תהלים לז טו): "חַרְבָּם תָּבוֹא בְלִבָּם וְקַשְׁתוֹתָם תִּשָּׁבַרְנָה". היו בני חשמונאי רואים את הניסים ואומרים: "ה' ילחם לנו!".

ההיסטוריה היהודית מלומדת בכך. ברצות ה', היהודי מניף את החרב, והיא מפילה מימינה ומשמאלה, כאשר יפיל הקוצר את אלומותיו. היהודי דורך את הנשק, ולשמע הרעש נס האויב ונפוץ לכל רוח. היהודי לוחץ על ההדק, והקב"ה מוליך את הכדורים

למקומות המתאימים. "וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה - מֵאָה, וּמֵאָה מִכֶּם - רְבָבָה יִרְדֹפוּ, וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם לְפְנֵיכֶם לֶחָרֶב" (ויקרא כו ח).

אכן באופן ניסי הצליחו יהודה ואנשיו להביס אף צבא גדול זה, וליזיאש נאלץ לברוח בבושת פנים לארצו. לא זו בלבד - אלא שכעת אף נפתחה בפני היהודים - הדרך לירושלים, שהיתה עד עכשיו סגורה וכבושה בידי היוונים והמתיוונים. בחרדת קודש נכנסו יהודה ואנשיו לירושלים עיר הקודש והמקדש, לשחררה ולטהרה מידי הזדים.

זהו שאנו אומרים בתפילות חנוכה: "מסרת גיבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, ורשעים ביד צדיקים, וטמאים ביד טהורים, וזדים ביד עוסקי תורתך, לך עשית שם גדול וקדוש בעולמך, ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה...".

חנוכת המקדש

כאשר באו יהודה ואנשיו לירושלים, נתגלה לעיניהם מראה נורא: "בית המקדש היה שמם, המזבח מחולל, השערים שרופים, בעזרה עלו עשבים כמו על אחד ההרים, והלשכות היו חרבות". הם קרעו את בגדיהם, זרקו עפר על ראשם, וזעקו זעקה מרה.

תיכף ומיד פנו לעבודת הקודש, לטהר את בית המקדש מן הטומאה אשר טימאו אותו הרשעים. היתה זו מלאכה לא פשוטה כלל וכלל.

מנורת הזהב היקרה - נגזלה על ידי היוונים הצוררים. עשו החשמונאים מנורה מברזל, וציפו אותה בלוחות של עץ - עניים היו ולא השיגה ידם לעשות מנורת זהב. [אומנם במשך הזמן, כשהעשירו, עשו מנורה מכסף. וכשהעשירו יותר - עשו מנורת זהב (ראש השנה כד ע"ב)]

יתר הכלים הקדושים שהיו בבית המקדש - חוללו בידי זדים. היה צורך לחנוך אותם מחדש ולקדשם לעבודת הקודש.

גם המזבח, מזבח הקודש, שעליו הקריבו קרבנות ל"ריח ניחוח לה'" - נטמא. ידים טמאות ומגואלות טימאו אותו, בהקריבם עליו קרבנות משוקצים לעבודה זרה. האם תקנה יש לו להשיבו לקדושתו?

כדי לבטל את המזבח מעבודה זרה, היה צורך לשבור אותו בידי גוי עובד אלילים. [דווקא גוי עובד אלילים, שהעבודה זרה חשובה בעיניו, שבירתו מועילה לבטל את העבודה זרה.]

אולם הכיצד ישברו את אבני המזבח, הרי כתוב בתורה (דברים כז ו): "אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ". "שלמות" - חלקות לגמרי, ללא פגימות, חלקות ממש כמו סכין של שחיטה (חולין יז ע"ב), ועל כן לא יתכן לשבור את אבני המזבח, שאז תהיינה האבנים פגומות.

ואולי ישברו אותו, ולאחר מכן ינסרו את האבנים, כדי שתשובנה להיות חלקות? גם זה בלתי אפשרי, שהרי כתוב בתורה (דברים כו ה): "...מִזְבַּח אֲבָנִים, לֹא תָנִיף עֲלֵיהֶם בַּרְזֶל".

לא היתה ברירה אחרת - כי אם לגנוז את אבני המזבח, ולהקים במקומו מזבח חדש (עבודה זרה נד ע"ב).

גנזו החשמונאים את אבני המזבח באחת הלשכות של בית המקדש (מידות פ"א מ"ו), ועתה - פנו למלאכת הקמתו של מזבח חדש.

הגמרא מתארת כיצד היו בונים את המזבח. המזבח היה עשוי יציקה של אבנים [ומדביק אותם על ידי ששופך עליהם תערובת של סיד, זפת וקוניא], שהיתה ממלאת את כל נפח המזבח. מדובר בנפח כולל של כ-10,000 אמות מעוקבות! [אמה היא כחצי מטר. ולשם המחשה, נפח המזבח הוא בערך כמו נפח של חדר ענק בגודל 15X15 מטר, ובגובה כ-5 מטר!]. וזאת מלבד הכבש הענק [דרכו היו הכהנים עולים אל המזבח], שאף הוא נעשה באותו אופן (זבחים נד ע"א).

איזו כמות עצומה של אבנים נדרשה לבניית המזבח! וכל אבן ואבן שנלקחה ליציקת המזבח - נבררה ונבדקה היטב, שהרי כאמור צריכות אבני המזבח להיות חלקות לגמרי, כמו סכין שחיטה! ומאין מצאו אבנים כה חלקות? אומר הרמב"ם (הלכות בית הבחירה פ"א הי"ד): היו חופרים בקרקע עד שמגיעים למקום הניכר שאינו מקום עבודה ובנין, ומוציאים ממנו את האבנים, או שהיו לוקחים אבנים מן הים הגדול.

וכך טרחו ויגעו לבנות מזבח חדש, ובהשלמת המלאכה, היתה השמחה גדולה, כפי שאומר הפייטן: "אז אגמור בשיר מזמור - **חנוכת המזבח**".

בנוסף לכך, טיהרו החשמונאים את העזרה מן ההרוגים והטומאות, וסתמו את 13 הפרצות אשר פרצו היוונים בסורג המקיף את חומת העזרה. [סורג זה נבנה לשם מחיצה בפני הנכרים, שלא יכנסו לפנים ממנו. היוונים רצו להראות שגם לנוכרים מותר להיכנס, לכן פרצו בו פרצות. מול כל שער שהיה בחומה, פרצו פרצה בסורג, כדי שיוכלו להיכנס בלי עיכוב ומניעה. החשמונאים חזרו וגדרו את 13 פרצות הסורג, וגזרו כנגדן 13 השתחויות, שכל הנכנס, חייב להשתחוות ולהודות לה' על ניצחונם של ישראל, ועל אבדן של מלכות יון.] (מידות פ"ב מ"ג)

ביום כ"ה בכסלו שנת ג'תקצ"ו [בדיוק שלוש שנים לאחר היום המר והנמהר שבו הקימו היוונים פסל טמא בבית המקדש], חנכו החשמונאים את בית המקדש, שמו את לחם הפנים על שולחן ה', וחידשו את עבודת הקורבנות. בבואם להקריב קורבנות על המזבח החדש, לא מצאו אש קדושה [אש שהיתה יורדת מן השמים לשרוף את הקרבנות]. הם צעקו אל ה',

ויצאה אש מן האבנים אשר על המזבח, ומיד ערכו עליה עצים והקריבו קרבנות תודה ונדבה לה' יתברך על תשועתם. אש זו נשארה על המזבח עד חורבן בית המקדש.

נס פך השמן

אולם שמחתם לא היתה שלימה: כאשר רצו להדליק את המנורה, לא מצאו שמן טהור להדליק בו, כי את כל השמנים טימאו היוונים. נמצא רק פך אחד של שמן טהור, החתום בחותמו של הכהן הגדול, לסימן שלא נטמא, אך היתה בו כמות של שמן המספיקה להדלקה ליום אחד בלבד. שמן טהור חדש יוכלו להכין רק בעוד שמונה ימים, כי עצי הזית שמהם הפיקו את השמן היו בנחלת שבט אשר, ועד שילכו לשם ויחזרו יעברו שמונה ימים. מה יעשו בינתיים? כיצד ידליקו את המנורה?

אז קרה הנס הגדול שעשה ה' לחשמונאים. היושב בשמים ראה את מסירות נפשם ואת טוהר לבבם, ונתן להם ברכה ונס בשמן: מן השמן שבפך הקטן דלקו נרות המנורה שמונה ימים! - עד שחזרו מנחלת שבט אשר והביאו עמם שמן טהור חדש.

אצבע אלוקים זו הוכיחה, כי כל הניסים שהתרחשו במלחמה לא נעשו אלא כדי שיוכלו היהודים לחדש את עבודת הקודש. מפני הנס הזה ועל ההצלה שניצולו מכף אויביהם, קיימו וקבלו היהודים עליהם ועל זרעם אחריהם לעשות את ימי החנוכה בהלל ובהודאה בכל שנה ושנה.

סופו של אנטיוכוס - כן יאבדו כל אויביך ה'

השמועות אודות הנצחונות הגדולים של היהודים - הגיעו אל אנטיוכוס, שהיה עדין עסוק במלחמות קשות בפרס ובבבל. שם - בארצות הנכר, אף השיגה אותו יד ה'. הקב"ה מדד עם אנטיוכוס מידה כנגד מידה על גאוותו והתנשאותו, והראה לו כי הוא אפס מאופס. מיתה משונה, מלאת בזיונות וחרפה, מת אנטיוכוס: בעודו רוכב על מרכבתו, והנה התנגשו סוסיו עם פיל גדול. נבעתו הסוסים, קפצו והפכו את מרכבת המלכות. אנטיוכוס שהיה שמן ועב בשר - נפל בחבטה ארצה ושבר את עצמותיו. אך לא די בכך, הוסיף ה' מכה על מכתו, ונבאש כל בשרו כריח בשר החלל, המושלך על פני השדה ביום קיץ לוהט. נשאו אותו עבדיו על שכמם כי לא יכל לרכוב, אך לא יכלו לשאת את הריח הנורא, והשליכו אותו ארצה. כאשר ראה אנטיוכוס כי כלתה אליו הרעה מאת ה', נכנע ליבו ואמר: "צדיק הוא ה', המשפיל גבוהים, אשר השפילני והכניעני היום הזה", הוא אף נדר ואמר: "אם ירפאני ה' מחולי זה, אבוא אל ירושלים ואמלאה בכסף וזהב, ואתן לה כל אוצרות אבותי הקדמונים, ואמול את בשר ערלתי, ואלך לי אל כל ממלכות הארץ, אכריז ואומר: "אין כה' אלוקי ישראל בכל העולם!". אך ה' לא שמע אל דיבוריו, כי לא היה לבבו האכזר שלם עם ה' באמת. ובכל ארץ וארץ שאליה הגיע אנטיוכוס

לבקש רפואה למכתו, היה נקרע בשרו מעל עצמותיו ונופל בארץ, עד אשר לא נשאר בשר בעצמותיו. ולקץ ימים נפלו מעיו ארצה, והוא מת בבושה ובכלימה בארץ נוכריה. כן יאבדו כל אויביך ה'.

התפל ירושלים שנית ביד האויב?!

אנטיוכוס - כבר מת, ירושלים - כבר מטוהרת, רדיפת הדת - כבר נהדפה. ועדין אין האימפריה היוונית מוכנה להשלים עם עצמאותה המדינית והדתית של יהודה!

לאחר תקופה מסוימת של רוגע, הסיתו המתיוונים את ליזיאש, והפצירו בו שיבוא להילחם שוב ביהודה. ליזיאש - נענה ל"אתגר", והפעם - כבר לא רצה לקחת שום "צ'אנס", את מיטב המשאבים שעמדו לרשותו, גייס למלחמה זו. הפעם - הוא הוציא לדרך את "מכונת הקרב" העוצמתית, המשוכללת והחדישה ביותר של האימפריה היוונית. במרכז המערכה צעדו פילי קרב ענקיים. כל פיל - הרי הוא כמבצר מְהַלֵּך - על גביו צריח ענק, ובו אשנבים צרים שמהם אפשר לירות חיצים למרחקים ולשלוט על כל הסביבה. כל פיל הוקף באלף חיילים חמושים, לבושי שריון, וסביבם חמש מאות פרשים! והיו עשרות פילים שכאלו!

בנוסף לכך, בחזית המערכה הוצבה שורה של מרכבות, המניעות גלגלים ענקיים, שבהם תקועים כעין להבי חרבות. "מכונת קצירה" אכזרית זו, היתה קוצרת בדרכה כל מי שמעז להתקרב אליה.

מפלצת המלחמה הזו, על כל רבבות חייליה, אלפי פרשיה ועשרות פיליה - החלה להתקרב אל העיר המבוצרת "בית צור" השוכנת מדרום לירושלים.

מצבו של צבא יהודה היה קשה, בחרוף נפש נלחמו כדי להדוף את האויב. אלעזר החורני, אחיו של יהודה, ניסה להציל את המערכה על ידי מעשה נועז: מבין כל הפילים, הוא הבחין בפיל אחד גדול במיוחד, בעל צריח גבוה ומפואר מכולם. הוא היה בטוח שזהו פילו של ליזיאש. סבר, שאם יצליח לפגוע בו ולהורגו, יוכרע הקרב לטובת היהודים. באומץ ובחרוף נפש פילס לו אלעזר דרך, קצר בחרבו על ימין ועל שמאל, והצליח להגיע אל הפיל. נכנס אל מתחת לבטנו, ונעץ את חרבו עמוק אל תוך ליבו של הפיל. הפיל כרע תחתיו ומת, כשהוא קובר תחתיו את אלעזר.

למגינת הלב, לא היה זה פילו של ליזיאש - והקרב נמשך כרגיל. הצבא הסורי הצליח לכבוש את העיר בית צור, והמשיך להתקדם הלאה - עד לשערי ירושלים. מצור הוטל על ירושלים, והמצב בתוך העיר היה קשה. היה מחסור באוכל, ורוח האנשים נפלה בקרבם

בראותם את הצבא הסורי הגדול המקיף אותם. לכולם היה ברור, שהבקעת חומות העיר ונפילתה של ירושלים שנית לידי הזדים, חלילה - הם רק ענין של זמן.

תשועת ה' כהרף עין!

והנה, כשהמצב כבר נראה נואש - הגיעה לפתע כרגע ישועת ה'!

ליזיאש שמע על התקוממות בארצו. יריבו ניסה לנצל את זמן היעדרותו מן המדינה כדי לתפוס לידיו את השלטון. אשר על כן החליט ליזיאש, ברגע האחרון, להרפות מן המערכה על ירושלים, לכרות עימה ברית שלום, ולחזור לדמשק כדי להגן שם על שלטונו. ואכן ברית שלום נחתמה בין יהודה לבין ליזיאש, בהסכימו לראשונה לעצמאותם הדתית והמדינית של היהודים. כך בוטלו אף כל גזירותיו של אנטיוכוס באופן רשמי.

[ואגב, יש כאן שיעור מאלף. גבורתם של המכבי"ם לא עמדה להם הפעם, כמעט ונפלו בידי האויב! רק בנס ניצלו. שלא יעלה בדעת מישהו שהניצחונות עד כה הושגו בכוח התושיה - "עליונות החייל היהודי", "נצחון האדם על הטנק"... באנלוגיה היסטורית, היתה מערכה אחרונה זו של המכבי"ם - כעין "מלחמת יום הכיפורים", שהוכיחה ש"מלחמת ששת הימים" לא היתה אלא נס, ושעדין אנו תלויים בניסים! (מעיין המועד חנוכה עז)]

בטרם עזב ליזיאש את המערכה, אמר לאנשיו את הדברים הבאים: "אנחנו הולכים ודלים מיום ליום, ואוכל לנו מעט, והמקום אשר אנחנו חונים בו חזק הוא, ועלינו דברי המלכות. ועתה ניתן ימין לאנשים האלו ונעשה להם שלום ולכל עמם. וקיימנו [הסכמנו] להם ללכת בדתיהם כבראשונה, כי רק בגלל דתיהם אשר הפרנו, קצפו ויעשו כל אלה". כך בחסדי שמים, שבו השקט והשלוה לשרור בירושלים. שב העם היהודי לחיי תורה ולעבודת בית המקדש, תחת הנהגתם הרוחנית של התנאים הקדושים יוסי בן יועזר - נשיא ישראל, ויוסי בן יוחנן - אב בית הדין, ותחת הנהגתו המדינית של יהודה המכבי ואחיו.

נצח ישראל לא ישקר!

אומנם היה זה שקט זמני ביותר, תלאות רבות המשיכו לפקוד את עמנו. מלכי סוריה הרבו להתנכל לעם היהודי בכל הזדמנות, ה"מתיוונים" חרחרו מריבות ופילוגים בתוך העם. האימפריה הרומאית, שהחלה אז לעלות מעלה מעלה - אף היא הכבידה את ידה על העם היושב בציון, והביאה צרות רבות לעמנו, עד לחורבן הנורא של בית המקדש. כתות שונות קמו בתוך העם היהודי, ואיימו חס ושלום לסלף את התורה, כדוגמת ה"צדוקים" [שכפרו בתורה שבעל פה], וה"איסיים" [שמהם יצאו מייסדי הדת הנוצרית ימח שמם.]

ובכל זאת, מלחמותיהם של המכבים נחרטו לעד בתולדות עמנו - לא בגלל ההישגים המדיניים והניצחונות המזהירים, אלא ניצבות הן אותן מלחמות כסמל וכדוגמא למאבק יהודי אמיתי, אשר לא 'מתקפל' למול רוחות הזמן, לא נסוג לאחור מול מקסמי שווא כוזבים ואורות מנצנצים, אף לא נכנע מול דם ואש ותמרות עשן.

שמירת התורה ומצוותיה מתוך עקשנות בלתי מתפשרת ומתוך מסירות נפש, היא הדבר אשר החזיק את עם ישראל בכל שנות קיומו. שהלוא באופן טבעי - עם כה קטן ונרדף, שעבר תלאות כה רבות ונוראות, ודאי צריך היה להימחק מן המפה חלילה, כמו כל אותן אימפריות אדירות ומעצמות על, אשר אבדו ואינם. רק הדבקות לתורה הקדושה ומצוותיה ללא פשרות, היא היא המבדילה אותנו מן העמים ועושה אותנו לעם נצחי, קדוש ונבדל.

ממלכות קמו ונפלו, אימפריות עלו וירדו, כתות כאלו ואחרות צצו ונעלמו. ועם ישראל, "ככבשה קטנה בין שבעים זאבים" - בנצחיותו נשאר, בצביונו, בתורתו - תורת אמת.

ממש כמו אותו פך שמן קטן טהור, החתום בחותמו של הכהן הגדול, לא נטמא ולא חולל בידי זרים, אשר דלק והאיר הרבה למעלה מן הטבע. שלהבותיו המאירות מרצדות לנגד עינינו בכל שנה ושנה בימי החנוכה, ולוחשות את סוד קיומו הפלאי של העם היהודי.

"**מה השמן אינו מתערב בשאר משקים, כך ישראל אינם מתערבים בין האומות**" (שיר השירים רבה א ב)

מעשה יהודית

מעשה יהודית לא התרחש באותה תקופה ממש בה ארע הנס העיקרי של חנוכה, אלא כמה שנים קודם. אך כיון שהאויב אליפורני היה אף הוא ממלכי יון, ואף הוא רצה להעביר את ישראל על דתם, לכך עושים גם לנס זה זכר בחנוכה, על ידי אכילת מאכלי חלב המזכירים לנו את החלב שהשקתה יהודית את המלך אליפורני, כפי שיסופר להלן.

אליפורני מתכונן למלחמה

גדול וחזק היה המלך אליפורני, כבש עמים וממלכות, וארמונותיהם שרף באש. בשנה העשירית למלכותו החליט שעליו להלחם ולכבוש אף את ירושלים. אסף 150,000 שולפי חרב ו - 20,000 בעלי חיצים, ואמר להם: הנה ישראל אשר בירושלים משונים מכל העמים, ואת דתי המלך אינם עושים, הבה נעלה ונכניעם.

אחד המלכים המשועבדים לאליפורני פתח פיו בחכמה ואמר למלך: חדל לך אדוני המלך מעם היהודים, כי רבים הם המלכים אשר ניסו להלחם בהם ולא הצליחו. אלוקיהם אוהב אותם ושומר עליהם. וכיצד תעיז להלחם בהם?!

קצף עליו המלך מאוד ואמר: כיצד יכול אתה לפצות פה ולומר דברים כאלו. הלוא ממלכות גדולות ועצומות כבשתי, ואיך לא אכבוש עיר קטנה וחלשה כל כך?! בחמתו ציוה למשרתיו שיקחו את המלך ה"סורר", יכבלו אותו באזיקים, ויזרקוהו בירושלים הנצורה. אמר אליפורני בלעג: "אם כה בטוח אתה בדבריך, אדרבה - תצטרף אף אתה אליהם, ויהיה גורלך כגורלם - לטבח ולהריגה! ואולי יעזור לך האלוקים שלהם ותזכה להינצל יחד עמם... חה, חה...". אכן הושלך המלך אל ירושלים, ושם נפגש עם ראשי הצבא - עוזיהו בן מיכה וכרמי - וסיפר להם את דברי המלך אליפורני.

ויזעקו אל ה' בצר להם

אימה גדולה נפלה על יושבי ירושלים, בצר להם נכנסו לבית המקדש והתפללו מעומק ליבם: ה' אלוקים, הטה אוזניך ושמע דברי אליפורני אשר חרף מערכות אלוקים חיים. אנא הצילנו מידו, שפוך חמתך על הגויים אשר לא ידעוך!

כה הוסיפו להתפלל, עד שחשו בטחון מלא בהקב"ה ובישועתו, ואז הלכו אל אותו המלך שבישר להם על המלחמה, ואמרו לו: בקרוב תראה את ישועת אלוקינו, ונזכה להנקם מאויבינו.

ביום המחרת התקרב אליפורני עם צבאו העצום לעבר ירושלים. אנשי ירושלים החליטו שיש לעשות השתדלות, ולו אפילו במשהו זעיר, ואז לקחו את כלי המלחמה בידם, והתחבאו במשעולים הצרים המובילים אל ירושלים, וקיוו לישועת ה'.

צמא בירושלים

באו שרי אליפורני אליו ואמרו לו: אדוננו המלך, עצה טובה יש לנו: במקום להכנס למלחמה עם אנשי ירושלים, מוטב כי נחנה כאן בהרים אשר סביבות ירושלים, ונחסום את כל מקורות המים של ירושלים. כך יבוא צמא גדול על יושבי ירושלים ויכנעו לנו ללא מלחמה. מצאו הדברים חן בעיני המלך, וכן עשה.

אכן כעבור עשרים יום של מצור, נתן הצמא את אותותיו בירושלים. נתמעטו המים מן הבורות, ויצמא העם למים. נאספו אל עוזיהו אנשים, נשים וטף והתחננו לפניו: הבה נכנע לאליפורני, הלוא טוב לנו להיות עבדים לו ואפילו ליהרג על ידו, ולא למות בצמא. שמע עוזיהו את דברי העם, והלך לשטוח מר לבו לפני ה': "אֱלֹהִים אַל דֳּמִי לָךְ, אַל תֶּחֱרַשׁ וְאַל תִּשְׁקֹט אֵל: כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֶהֱמָיוּן וּמְשַׂנְאֶיךָ נָשְׂאוּ רֹאשׁ: עַל עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד וְיִתְיָעֲצוּ עַל צְפוּנֶיךָ: אָמְרוּ לְכוּ וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי וְלֹא יִזָּכֵר שֵׁם יִשְׂרָאֵל עוֹד..." (תהלים פרק פג פסוקים ב - ה)

כאשר כלו הבכיות והתפילות, קם עוזיהו ואמר לחילותיו: נחכה עוד חמשה ימים ונצפה לישועת ה'. ואם תוך חמשה ימים לא נראה ישועה, נעשה כדברי העם ונכנע לאליפורני.

יהודית בת בארי

בימים ההם היתה אשה אחת יראת ה' מאוד, חכמה ונבונה, אשה יפת תואר וטובת מראה, כשרה וצנועה, אשר נשאה חן וחסד בעיני כל רואיה. היתה זאת יהודית האלמנה בת בארי. עשתה לה יהודית חדר בעליית הגג, ובו היתה מתפללת היא ונערותיה, והיו תפילותיה עולות לרצון לפני ה'.

כששמעה יהודית את דברי עוזיהו - לא נשאו הדברים חן בעיניה, היא ראתה בהם חוסר אמונה שלימה בהקב"ה. היא זימנה אליה את עוזיהו ושרי הצבא החשובים, ואמרה להם: האם קצבה אתם קוצבים להקב"ה תוך כמה ימים תבוא הישועה? הלוא תשועת ה' כהרף עין, וגם אם תתמהמה, הרי זה כדי לנסותנו לראות, האם באמת בוטחים אנו בה' בכל לבנו או לא.

ישרו דבריה לפני עוזיהו, ואמר לה: אכן צודקת את בדברייך, אנא ממך תעתירי תפילה לפני שוכן מרומים, כי אשה צדקת את, ושומע ה' לקול תפילותייך.

אמרה להם יהודית: אתפלל אני, והתפללו גם אתם עלי שיעזרני ה' לבצע את אשר עלה בלבי להנקם מאליפורני ומצבאו. לעת ערב תעמדו בשערי העיר ואצא אני ושפחתי לעבר מחנה אליפורני, וה' יעזרנו על דבר כבוד שמו.

יהודית יוצאת למחנה אליפורני

נכנסה יהודית לביתה, חגרה שק ואפר ושפכה שיח לפני שוכן מרומים שיצליח דרכה. ככלותה להתפלל הסירה השק והאפר מעליה, ולבשה בגדי חמודות, התקשטה בתכשיטים וייפתה את עצמה ביותר, וה' נתן לה זיו ויופי מיוחדים להיות נושאת חן ושכל טוב בעיני כל רואיה. היא בקשה משפחתה להביא נאד חלב, כד יין, שמן, קמח, לחם וגבינה, ובלילה בהחבא יצאו שתיהן לעבר מחנה אליפורני.

לפנות בוקר הגיעה יהודית אל המחנה, שומרי המלך עצרוה ושאלוה למעשיה. אמרה להם יהודית: מבנות היהודים אני. ברחתי הלילה בהחבא מארץ יהודה, כי יודעת אני שבעוד ימים ספורים תלכד יהודה לפניכם. ברצוני להכנס אל מלככם ולגלות לו סודות עם היהודים, כדי שיוכל להורות לאנשי הצבא בדיוק מה לעשות וכיצד לכבוש. בראות השומרים את יופיה ונועם הליכותיה ודיבוריה, נשאו הדברים חן בעיניהם והביאוה לפני המלך.

יהודית מתייצבת לפני המלך

כאשר התייצבה יהודית לפני המלך, נשאה חן בעיניו מאוד מאוד. אמר לה המלך: אל תיראי ממני, כי לא אחפוץ במות עמך, אלא רק שיקבלוני עליהם למלך. ועתה אמרי לי על מה נסת מהם ותבחרי לבוא אלינו?

ענתה יהודית: אנחנו עם היהודים חטאנו לפני ה' והמרנו את פיו. לכן שלח ה' ביד עבדיו הנביאים לייסרנו על עוונותינו. עם ישראל שרויים כעת בפחד גדול, כי יודעים הם שפוקד עליהם ה' את עונשם. אולם אני אמתך יהודית לא עזבתי את ה' אלוקי. דבקה אני בו ובמצוותיו, ומתפללת לפניו שלוש פעמים ביום. והנה נאמר לי במראות אלוקים כי רוצה ה' להנקם מעמו, ולכן ציווני ה' שאבוא אליך, ואגלה לך בדיוק את הזמן המתאים - זמן חרון אפו של הקב"ה - ואז תכנס לירושלים ותכבוש אותה ללא שום בעיות, ויהיו כל עדת ישראל נופלים לפניך כצאן ללא רועה.

הביט אליפורני אל יהודית, התפעם מזיו יופיה, מנועם דבריה ומגודל השכלתה, ונכנסו דבריה אל ליבו. מאז אותו יום היתה יהודית לבת בית באהלו של המלך. אומנם לא אכלה ממאכליו, כי הסבירה לו שאין ביכולתה לאוכלם, אך היתה יוצאת ובאה בחופשיות רבה. כמו כן אִיפְשֶׁר לה המלך לצאת שלוש פעמים ביום מחוץ למחנה כדי להתפלל.

המשתה

חשק גדול מילא את לבו של המלך לקחת את יהודית לו לאשה. הוא בקש משומר הפילגשים כי יאות לפתותה ולרצותה. הלך שומר הפילגשים אל יהודית, והתחיל לקחתה בדברים. אמרה לו יהודית: מי אני אשר אמנע מאדוני דבר, כל הישר בעיניו אעשה, כי כל אשר יחפוץ אדוני המלך הוא טוב לי.

כשמוע המלך דברים אלו מאת שומר הפילגשים, לא היה גבול לגודל שמחתו. הוא קרא אליו את יהודית אל אהלו, וערכו יחדיו משתה גדול. אמר המלך ליהודית: אכלי לחמך בשמחה, ושתי בלב טוב יינך, כי מצאת מאוד חן בעיני. אמרה לו יהודית: אשתה אדוני, כי יום שמחה גדולה הוא לי מכל ימי חיי. ישבה עמו ואכלה, פתחה את נאד החלב והשקתה אותו. שמח המלך שמחה גדולה מאוד, ובשמחתו שתה יין בכמות גדולה כזאת שלא שתה מימיו. לאחר המשתה, יצאו כל עבדי המלך מן האוהל, ונשארו יהודית והמלך לבדם.

באבוד רשעים - רינה

בצאת העבדים מן האהל, פנה אליפורני אל מיטתו, החלב והיין ששתה הפילו עליו תרדמה גדולה. עמדה יהודית לפני המיטה והתפללה בדמעות: חזקני ה' אלוקי ישראל, ואנקום את נקמת עמך ישראל. ויהי ככלותה להתפלל קרבה אל העמוד אשר בראש המיטה, שלפה את חרבו של אליפורני, תפשה בשערות ראשו ואמרה: חזקני נא אלוקי. הכתה פעמיים בצוארו, וחתכה את ראשו. לאחר מכן שסעה יהודית את גופו מכף רגל ועד ראש. את ראש המלך נתנה לשפחתה שתשים באמתחתה, וכעבור זמן פנו שתיהן ויצאו כמנהגן להתפלל בכל יום ויום. איש מן השומרים לא אמר להן מאומה, כי כן

ציוה המלך לאפשר להן לצאת מן המחנה להתפלל. הגיעה יהודית אל שערי ירושלים וקראה: פתחו השערים, כי עמנו אל, אשר עשה היום תשועה גדולה לעם ישראל.
כאשר שמעו שומרי העיר את קולה של יהודית, וראו אותה שבה לשלום ממחנה אליפורני, שמחו שמחה גדולה מאוד, ופשטה השמועה בכל רחבי העיר, עד שבאו כולם, גדולים וקטנים, לבושים במיטב בגדיהם, ועשו שמחה גדולה.
סיפרה להם יהודית את סיפורה המופלא, והוציאה מאמתחתה את ראשו של אליפורני. קריאות הודיה נרגשות פרצו מפי כולם, עוזיהו קרא בקול: "כן יאבדו כל אויבך ה'", ואת ראשו של אליפורני תלו על ראש החומה.
אמרה יהודית לעוזיהו ולראשי הצבא, עתה בודאי נתן ה' את כל מחנה אליפורני בידכם. חזקו ואמצו לקראת המלחמה. וכרוח ה' הטובה עליה, יעצה להם יהודית כיצד בדיוק לפעול, וכעצתה כן עשו.

תפול עליהם אימתה ופחד

כאשר האיר היום, לקח כל איש מאנשי צבא ירושלים את כלי מלחמתו, ויצאו מן העיר. הם לא התקרבו אל מחנה האויב, אלא השמיעו קולות של תרועת מלחמה. כאשר שמעו זאת שומרי המחנה של אליפורני, הבינו כי הגיעה השעה לצאת למלחמה. באו ליד אוהל מלכם והשמיעו קול גדול להעירו. זמן יקר חולף, והמלך אינו קם. אמרו השלישים ושרי הצבא: אין זמן להתמהמה כעת, לכו ועוררו את המלך, כי יצאו העכברים מחוריהם ופיתו אותנו למלחמה. ביראת כבוד נכנס סריס המלך שומר הפילגשים באוהל אליפורני, עמד לפני קלעי מיטתו וספק את כפיו זו לזו, אולי ישן הוא ויקץ, אך אין קול ואין עונה. בלית ברירה הסיר הסריס את קלעי המיטה, וזעקת שבר גדולה נמלטה מפיו. מלכו הרם והנישא מושלך ארצה מתגולל בדמו וראשו איננו!!!, חיפש הסריס את יהודית ולא מצאה. קרע הסריס את בגדיו, בכה בכי גדול ויצא החוצה בקריאה: אשה אחת יהודיה הצליחה להפיל את ראשנו, הנה אדוננו המלך מת, מתבוסס בדמו וראשו איננו. זעקות שבר, בהלה וחרדה נמלטו מפי כולם, ויהי המחנה כולו חרדת מוות.

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו

לרגע זה חיכה צבא ירושלים, מיד התחילו לרוץ לכיוון מחנה האויב, והללו ברחו כמטורפים, עזבו את כל רכושם ונסו בין ההרים. השיגו אותם אנשי יהודה והכו בהם מכת חרב גדולה מאוד. ויתר העם הלכו למחנה האויב ובזזו אותו, וישללו שלל רב מאוד: בצאן ובבקר, ברכב ובסוסים ובכל מטלטלי אהליהם. כל כך גדול היה השלל עד שנתעשרו כולם עושר רב. עושרו של אליפורני וכל רכושו ניתן מאת העם ליהודית הצדקת, והיא הקדישה אותו לבית המקדש.

אותו מלך גוי אשר בשעתו דיבר טוב על היהודים בפני אליפורני, שמח שמחה גדולה מאוד על הניצחון המזהיר שנתן ה' יתברך לעמו ישראל, והחליט לעזוב את האלילים, להתגייר ולהסתופף תחת כנפי השכינה - הוא וכל ילידי ביתו. וכך התגדל והתקדש שמו של הקב"ה בעולם, ועשו כולם ימים של שמחה והודיה לה' יתברך על כל ניסיו ונפלאותיו, אשר הוציאם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב.

מעלת הדלקת נרות חנוכה

נרות של אהבה

מעשה במלך אחד שהיה לו אהוב, אשר היה אוהב אותו אהבת נפש עזה. מאהבתו אותו, קרא אותו ואמר לו: ברצוני לכבדך ולבוא אל ביתך, ועל כן בבקשה תכין עבורי סעודה. האיש לא ידע את נפשו מרוב אושר - המלך בכבודו ובעצמו רוצה לבוא אל ביתי! בהתרגשות רבה התכונן לקראת הביקור. אמצעים רבים לא היו ברשותו, אולם הוא התאמץ בכל כוחו: קנה מאכלים משובחים והשתדל להכינם בצורה יפה ונאה, ערך את השולחן במפה הנאה ביותר שהיתה לו, ובכלים הנאים ביותר שבביתו, הדליק נברשת יפה, וכך חיכה בקוצר רוח לבואו של המלך.

היום המיוחל הגיע, והנה הוא שומע קול המולה של כרכרות מתקרבות בליווי תזמורת הפילהרמונית. לאחר מספר דקות נגלה לעיניו מן החלון מחזה הוד: כרכרות מפוארות מקושטות בעיטורי זהב ומשובצות אבני חן יקרות, כשלפניהן הולכת התזמורת המורכבת מנגנים בעלי שם עולמי. המלך ירד מן הכרכרה ונתקבל על ידי משמר הכבוד בתרועות החצוצרות. לפניו נפרס שטיח אדום מלכותי, כשמשני צידיו עומדים שני טורים של חיילים ובידיהם מנורות זהב. המלך פסע מעדנות על השטיח והתחיל להתקדם לכיוון ביתו של אהובו.

מיודענו נלחץ. הוא הביט פעם נוספת על הבית לראות אם הכל מסודר במקומו. את מבטו לכדה הנברשת, כל כך חיוורת היא ועלובה מול מנורות הזהב של המלך! בהחלטה של רגע הוא מיהר להוציא את הנברשת ולהסתיר אותה בצד. הרי אין היא מתאימה לכבודו של המלך! וחסרונה ודאי לא יורגש בתוך האור הגדול שמפיצות מנורות המלך! הגיע הרגע. נכנס המלך עם פמלייתו אל בית האהוב. התיישב ופנה אל בעל הבית: האם לא הדלקת נרות לכבודי? אמר לו אהובו: אדוני המלך, ראיתי את כל הכבוד הגדול, ואת כל האורות הרבים שאתה מוקף בהם, והתביישתי והטמנתי את המנורות שהכנתי. אמר לו המלך: "חייך, שאני מניח את כל מה שהבאתי איתי, ואיני משתמש במנורות הזהב שלי, אלא באור שלך, בשביל האהבה שלי אליך!"

כך הקדוש ברוך הוא כולו אורה, והנה מצווה הוא את עם ישראל לעשות לפניו מנורה להדליק בה נר תמיד בבית המקדש. אמרו ישראל: הקב"ה ברא חמה ולבנה שמאירים את העולם כולו, והוא חפץ שנדליק לפניו נרות?! אין זאת אלא מאהבתו אותנו.
כמה חביבים נרות חנוכה, שהם זכר ודוגמא למנורה שהיתה בבית המקדש, ואשר מזכירים לנו תמיד, אף בחשכת הגלות, את אהבת הנצח שאוהב הקב"ה את עמו ישראל.

רץ כצבי

רבי יוסף מספינקא זצ"ל סיפר לתלמידו, כי בצעירותו, כשהגיע הלילה הראשון של חנוכה לאחר תפילת ערבית, לא הצליח ללכת לביתו בנחת כהרגלו. ואף על פי שלא היה לכבודו לרוץ ברחוב, בכל זאת כל כך היה גדול חשקו להדליק נר חנוכה, עד שרץ במהירות רבה, כדי לזכות לקיים מצוה זו בהקדם...

התאמצות למצווה

האדמו"ר רבי זאב וולף מזיטומיר נתקע פעם בימי החנוכה באמצע הדרך יחד עם כמה חסידים שנסעו עמו. הנסיעה התארכה מעבר לצפוי והם ראו שלא יספיקו להגיע למחוז חפצם הלילה, ויצטרכו ללון אצל אחד הכפרים הסמוכים. הלכו ופנו אל אחד הכפרים לחפש מקום ללון שבו יוכל הרבי להדליק את הנרות. ולשמחתם מצאו כפרי אחד שהסכים להכניסם.
"אולי יש לך חנוכיה עבורי לצורך הדלקת נרות?" שאל הרבי. "אחפש", ענה הכפרי, "אולי במחסן העצים אמצא חנוכיה".
חיפש ומצא, והביא לרבי חנוכיה שהיתה מפוייחת כולה, דביקה משמן, ומכוסה אבק ולכלוך. לקח הרבי את החנוכיה בשמחה ובהתרגשות, הפשיל את שרווליו, ובעצמו התחיל לנקותה ולצחצחה. חסידים שהיו שם סיפרו, שהרבי ניקה את החנוכיה בכל כוחו ובהתרגשות של קדושה, עד שזיעה רבה ירדה ממנו ופניו האדימו מרוב מאמץ בניקוי החנוכיה והכנתה להדלקה.

הדלקת הנרות של החייט

באחד מימי החנוכה נקלע הגאון רבי חיים עוזר זצוק"ל אל העיר קראקוב. בשעת הדלקת הנרות, נתקע מעילו במסמר שהיה תקוע בקיר, ונקרע. מיהר רבי חיים עוזר אל ביתו של החייט המקומי, והלה ביקש שימתין לו עד שידליק נרות, שכן אסור לעשות מלאכה עד לאחר ההדלקה. ישב רבי חיים עוזר והביט בחייט. פשט הלה את מעילו, התעטף בבגדי שבת, והחל לברך על הנרות בשמחה ובהתלהבות מרובה.

התפעל רבי חיים מאוד מהדלקתו של החייט הפשוט, ואמר: "אם זוהי מדרגתם של החייטים בעיר, אות היא כי מעלתם של יהודיה גבוהה היא. לא פלא הוא שיצאו מקראקוב גדולי תורה שהאירו את העולם כולו בתורתם!"

זה אלי ואנווהו

רבי יצחק אייזיק מזידיטשוב, היה חי בפשטות נפלאה - בבית פשוט וצנוע, עם רהיטים וכלים פשוטים בתכלית. אולם בכל מה שנוגע לתשמישי קדושה ולצורכי מצוה, לא הסתפק הרבי בכלים פשוטים, הוא היה מהדר וטורח להשיג כלים נאים ביותר. היתה לו חנוכיה יפה מכסף, פמוטים נאים לנרות שבת, כוס גדולה ליין של קידוש, קופסא מיוחדת לבשמים להבדלה וכדומה.

אחד מחסידי הרבי, שהיה עשיר מאוד, זכה פעם בגורל - בשולחן קטן ונאה, מחוטב היטב, עשוי בטוב טעם ודעת. עז היה חפצו לתת שולחן זה במתנה לרבי, כדי שיפאר את ביתו הדל והפשוט. אולם הצדיק מאן לקבל את המתנה. הלך העשיר אל בנו של הרבי - רבי אליהו, כדי לטכס עימו עצה, כיצד להשפיע על הרב לקבל את השולחן.

בא ר' אליהו לפני אביו, והסביר לו שגם שולחן זה נצרך הוא לצורכי מצוה - להעמיד עליו את החנוכיה, ויש בכך משום "זה אלי ואנווהו" - "הִתנאה לפניו במצוות". נתרצה הצדיק לקבל מתנה זו - אבל בתנאי אחד: השולחן הזה לא יעמוד בביתו במשך כל ימות השנה! רק בימי החנוכה יובא השולחן אל בית הרבי, כדי לפאר וליפות את מצוות הדלקת נרות חנוכה...

מאיר בכל העולמות

קהל של חסידים הצטופף בבית מדרשו של "החוזה מלובלין" זצ"ל בשעת הדלקת נר חנוכה. הרב ברך על הנרות בדבקות עילאית, הדליק ונותר לעמוד במקומו כשהוא מביט בלהבות האש המרצדות. כאשר כילה את מלאכת הקודש, התחילו החסידים להתקדם לעברו לפי הסדר ולקבל את ברכתו.

והנה הגיעה לפניו קבוצה של יהודים מעיירה הסמוכה ללובלין, ובפיהם בקשה: "סבל רב סובלים אנו מיהודי בשם יעקב. האיש הוא "מוסר" - מלשין, וכבר מסר לשלטונות הגויים יהודים רבים, אשר נאלצו לשלם כסף רב. היו גם יהודים שנאסרו בגלל הלשנותיו, ועוד כמה יהודים עומדים ומחכים למשפט לאחר שמסר אותם, וצפויים הם לעונשים כבדים ומרים. אנא, יעשה נא הרבי כלה במלשין זה!"

חשב הרבי שעה קלה, ואחר כך נענה ואמר בהשתוממות: "כיצד יתכן הדבר? איך יכול להיות שיהודי זה הוא "מוסר", הן מאיר הוא בכל העולמות!" נרתעו האנשים לאחוריהם, ולא ידעו את נפשם מתמהון.

ימי החנוכה חלפו, והרב שלח לקרוא לחסידים. שוב שמע את דבריהם, אלא שהפעם קילל את הרשע המוסר, שלא יוכל להזיק עוד ליהודים.

שמע בנו של הרב ותמה, מדוע בימות החנוכה טען כי מאיר הוא ואין הוא יכול לעשות דבר, ואילו עתה מקללו? השיב הרב: "מוסר זה, כמה ששפל הוא, בכל זאת הדליק את נרות החנוכה, וכאשר הדליק ראיתי שמאיר הוא בכל העולמות, על כן היה עלי לחכות עד לאחר החנוכה, כדי שאוכל להסיר את פגיעתו אליכם...". כמה גדולים הם ימי החנוכה, כמה גדולה מעלתו של המדליק נרות חנוכה!

בנים תלמידי חכמים

אמרו חז"ל במסכת שבת (דף כג עמוד ב), אמר רב הונא הרגיל בנר, זוכה לבנים תלמידי חכמים. [שנאמר, כי נר **מצוה** ותורה **אור**, שעל ידי נר מצוה של שבת ושל חנוכה, יבוא אור של התורה]. הזהיר במזוזה, זוכה לדירה נאה. הזהיר בציצית, זוכה לטלית [בגד] נאה. הזהיר בקידוש היום, זוכה לשפע למלאות כדים וחביות של יין.

ומעשה ברב הונא שהיה רגיל לעבור על פתח ביתו של רבי אבין, וראה שהיה זהיר מאוד בהדלקת הנרות לכבוד שבת ולכבוד חנוכה, אמר בטוחני שיצאו מבית זה שני תלמידי חכמים גדולים, ובאמת יצאו מבית זה, רב אידי בר אבין ורב חייא בר אבין, אחד כנגד שהיה זהיר בנרות שבת, ואחד כנגד שהיה זהיר בנרות חנוכה. וכמו כן רב חסדא היה רגיל לעבור על פתח בית אביו של רב שיזבי, וראה שהיה זהיר בהדלקת הנרות לכבוד שבת, אמר בטוחני שיצא מבית זה תלמיד חכם גדול, ובאמת יצא מבית זה רב שיזבי.

נרות גדולים

בחצי האי קרים שבחבל אוקראינה, היתה קהילה יהודית גדולה. יהודים רבים, שנמלטו מאימת הגזרות והרדיפות - מצאו שם מקום מפלט. רבי חיים חזקיה מדיני מחבר סדרת הספרים "שדי חמד", החליט להתיישב בקרים, דבר שעורר התרגשות גדולה ושמחה כללית. פה אחד באהבה וברצון הכתירו אותו כרב הקהילה.

בהגיע ימי החנוכה, נוכח הרב לראות, כי נרות החנוכה הנמכרים בדוכנים הינם קטנים מאוד, כה צרים היו עד כי לא דלקו אפילו כפי הזמן המינימום של חובת ההדלקה [חצי שעה]. רבי חיים חזקיה הורה להכפיל את גודל הנרות, בהסבירו את חובת ההלכה, וגם כי "כל הזהיר בנר שבת ונר חנוכה לעשותם יפה - יהיו לו בנים תלמידי חכמים".

הכפלת גודל הנרות הכפילה גם את מחירם, ויהודי קרים עניים ודלים היו. אך איש מהם לא התנגד. גדולה היתה שאיפתם לזכות לבנים מאירים בתורה, ומאותה שנה הוכפל גודל הנרות.

נרות חנוכה בשואה

בשואה הנוראה, חפצו צוררי ישראל לכלות את העם היהודי. אולם גם בחושך הנורא של גיא הצלמוות הגרמני, עלו ניצוצות של גבורה ומסירות נפש לקיום המצוות, האירו באור יקרות, והוכיחו את גבורתו וחוסנו הפנימי של עם ישראל, ששום צורר אינו יכול לו.

וכך מספרים החסידים אודות הדלקת הנרות של הרבי הקדוש מצאנז וחסידיו, במחנה העבודה "מיהרלדארף", חנוכה תש"ה:

היהודים השבורים והרצוצים שם במחנה, לא ידעו באיזה יום בשבוע יחול בדיוק יום ראשון של חנוכה. לוח שנה עברי לא היה בידם, והם היו מנותקים מכל וכל. הלכו אפוא אל הרבי מצאנז זי"ע, והוא התיישב מיד בצריפו עם גזיר פחם בידו האחת, ששימש לו במקום עיפרון, ועם קרעי נייר של שק מלט בידו השנית, והתחיל לרשום עליהם מספרים ולחשב חשבונות על פי הזכרון, עד שחישב בבירור באיזה יום בשבוע יחול כ"ה בכסלו.

בהתקרב ימי החנוכה, הזדמן לרבי לעבוד במחסן העצים של המחנה. הוא ניצל הזדמנות פז זו, שהתגלגלה לידיו משמים, ובסיועם של עוד כמה יהודים התקין בסתר מנורה של עץ.

אולם כיצד ישיגו שמן להדלקה? גם לזאת מצאו פתרון. מידי פעם היו היהודים מקבלים מרגרינה בקצבה. כל פירור של מרגרינה הוא סם חיים, תוספת נחוצה של אנרגיה לגוף התשוש. אך בימי החנוכה - כל פירור של מרגרינה הוא סם חיים לנשמה, תוספת אדירה של אנרגיה לנפש היהודית, שכן ממנו אפשר להתיך מעט שמן להדלקת נר חנוכה... ואכן יהודים רבים מן המחנה הפרישו במסירות נפש פירורי מרגרינה, ושמרו אותם עבור הדלקת הנרות.

ופתילות מאין? חיש קל נשלפו חוטים מבגדי המחנה הבלואים שעטפו את גופם, עבור התקנת הפתילות, לשם מצות הדלקת נרות חנוכה.

כשהגיע ליל ראשון של חנוכה, זכו היהודים במחנה להדליק את נרות החנוכה כמצוותם. הרבי זי"ע העלה את השלהבות ברטט של קדושה... שמחה עצומה הציפה את הלבבות.

ומספר הרבי: באחד הלילות הבאים, אחזה אש הנרות בצריף כולו, והתלקחה שריפה גדולה. מיד באו הרשעים לחקור ולדרוש מה היה שורש המאורע, ועל מעשה כזה - להדליק אש במחנה - היו ממיתים תכף ומיד את האיש ההוא שהעז לעשותו. ואף על פי כן לא עזבונו חסדיו יתברך שמו, וניצלנו מידיהם.

ובסיום הדברים הוסיף הרבי בהתרגשות גדולה: "אפילו אודה לה' כל ימי חיי, בימים וגם בלילות, לא אצא ידי חובתי, להודות לאלוקים על שזכיתי אז תחת שלטון הרשעים לקיים את המצוה כראוי ולהדליק נר חנוכה כהלכתו, ולא זו בלבד אלא שיצאתי משם חי וקיים חרף הסכנה הגדולה שריחפה אז על ראשי".

כשחיים בניסי ניסים - לא מוותרים על "פרסומי ניסא"!

ועוד על הדלקת נרות חנוכה בצל השואה הנאצית, מספר יהודי מוינה - אוסטריה, חנוכה תש"ה:

הימים הסמוכים לחנוכה הפכו לזמנים של גילויי מסירות נפש, כאשר הכל אגרו סוגי שמן מכל מקור אפשרי, כדי לקיים את מצות הדלקת נרות החנוכה גם בתנאי המחסור החריפים ביותר של המלחמה.

בהתקרב ימי החנוכה, הופצצה גרמניה על ידי מטוסי בנות הברית, לכן הועסקנו בפינוי הריסות בתים. באחת הפעמים נצטוינו לפנות עליית גג, בה היתה פינת עבודתו של צייר. הוטל עלינו להוריד את התמונות, הבדים והצבעים. שם גילינו פך שמן... כמו השמן של נס חנוכה.

הטמנו את השמן בזהירות כדי לקיים בו את מצות הדלקת הנרות. באותם ימים היתה בנו דחיפה פנימית חזקה לעשות הכל כדי לקיים מצוות, לכן לא דנו בשאלות הלכתיות, כמו: האם ההלכה מחייבת להסתכן כדי להשיג שמן? מה דינו של שמן זה? רבים מבינינו חסכו מפיהם את מנת המרגרינה השבועית הקטנה, והיה כל איש מנסה להשיג מעט שמן, ומסתיר אותו עד לחג. אף אחד לא היה מוכן לוותר על מצות "פרסומי ניסא".

חשנו, כי אצלנו כל רגע של חיים הוא בניסי ניסים, וחייבים אנו להודות על כך.

כך הדלקנו את נרות החנוכה בשיר ובהלל. לא ניתן לתאר היאך שרנו אז את הפזמון "מעוז צור ישועתי...", כיצד זעקנו את סופו של הפזמון: "חֲשׂוֹף זְרוֹעַ קָדְשֶׁךָ, וְקָרֵב קֵץ הַיְשׁוּעָה. נְקֹם נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ מֵאֻמָּה הָרְשָׁעָה. כִּי אָרְכָה לָנוּ הַשָּׁעָה..." (אנצ' שמע ישראל ח"ב)

מצוות חכמים

מצות הדלקת נרות חנוכה, וכן כל שאר המצוות שמדברי חכמים, אף על פי שאינן מן התורה, בכל זאת אצל הקב"ה מעלתן גדולה כאילו הן מצוות מן התורה, וכמו שכתוב במדרש תנחומא (פרשת נשא סימן כט): אל יאמר אדם, אינני מקיים מצוות חכמים, הואיל ואינן מן התורה. אמר הקדוש ברוך הוא, בָּנַי, אין אתם רשאים לומר כך, אלא כל מה שגוזרים עליכם חכמים, תהיו מקיימים, שנאמר (דברים פרק יז פסוק י יא): "ועשית על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, לא תסור מן הדבר אשר

יגידו לך ימין ושמאל". וכל כך למה? שאפילו אני מסכים על דבריהם! שנאמר (איוב פרק כב פסוק כח): "ותגזר אומר ויקם לך". תדע לך, שהרי יעקב אבינו בשעה שברך את מנשה ואפרים, מה כתוב שם? (בראשית פרק מח פסוק כ) "וישם את אפרים לפני מנשה", הקדים את הקטן אפרים לפני הגדול מנשה, וקיים הקדוש ברוך הוא את גזרתו של יעקב. אימתי? בקרבנות הנשיאים שזכה והקריב שבט אפרים תחלה, שנאמר: "ביום השביעי נשיא לבני אפרים", ואחר כך: "ביום השמיני נשיא לבני מנשה".

ומעשה בזמנו של הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל, שהמושל בעירו וינא היה אוהב מאוד לקרוא ולהתעניין בספרי התלמוד שלנו. והנה יום אחד קרא המושל בגמרא מסכת ברכות (דף ד עמוד ב): 'כל העובר על דברי חכמים, חייב מיתה'. התפלא מאוד על זה, והזמין אליו את הגאון רבי יהונתן, כדי שיפרש לו את הכתוב. כשבא הרב, שאלו המושל כיצד יתכן שאדם שעובר על דברי חכמים חייב מיתה, ואילו העובר על דברי הקב"ה, במקרים רבים אינו חייב מיתה, כגון העובר על מצוות עשה או האוכל בשר חזיר או נבלות וטרפות וכל כיוצא בזה, שאינו חייב מיתה אלא מלקות ארבעים? אמר לו הרב, הנה אדוני מושל גדול ונכבד וקרוב למלכות, אם תגזור עלי כעת - 'צא מפני!', ולא אציית לפקודתך - אף על פי שיש בידך להכות אותי או לאסרני במאסר, מכל מקום אם תהרגני, גם עליך תעבור כוס החמה והזעם מאת המלך, ויעניש אותך בעונש גדול. אבל אם יעיז אדם ההולך מחוץ לארמון, להכנס ללא רשות לארמון של אדוני המושל, והחייל שעומד על המשמר הניצב בפתח שער הארמון, יצעק אליו לבל יכנס, והוא לא ישמע בקול החייל, ויירה עליו החייל מתוך רובהו ויהרגהו, בודאי שהחייל השומר לא יענש, ואף גם ישבחו אותו שהוא כאיש גבור חיל העומד על משמרתו כראוי. והסיבה לכך, שאם לא תהיה רשות לחייל לעשות משפט חרוץ, לשוא שקד שומר, כי יתעללו בו כל הפוחזים כרצונם, כיון שאינו אלא חייל פשוט. לא כן אדוני המושל, אשר עוצם גדלותך ומעלת כבודך היא כבר לשמירה טבעית, אינך צריך רשות לעשות דין לעצמך ולהרוג את כל מי שלא יציית לפקודתך.

כן הדבר בדברי חכמינו ז"ל העושים משמרת לדברי תורתנו הקדושה והנפלאה, הרי הם בגדר שומרי משמרת הקודש, ולכן ביותר צריכים שמירה על דבריהם, לבל יזידו אנשי לצון לעבור על דבריהם. לכן פעמים עשו חכמים חיזוק לדבריהם יותר משל דברי תורה, ועונשם חמור יותר מדברי תורה, אשר בלאו הכי נשמרים גם בלי עונש חמור.

מה אגיד לאבא?! - סיפור לחנוכה

"מעולם לא ראיתי כל כך הרבה כסף בבית אחד", הרהר רבי ליפא בליבו בעת שהותו בביתו של הגביר מר הילקוט, במילנו שבאיטליה. רבי ליפא, גבאי צדקה מירושלים, אשר הגיע לאיטליה כדי לאסוף כסף לטובת מוסדות התורה בירושלים, התארח בביתו של הגביר היהודי מר הילקוט. רבי ליפא היה מופתע מהעושר הרב שניבט מכל פינה בארמונו של הגביר. מהתקרה השתלשלו מנורות קריסטל נוצצות, ועל רצפת השיש פרושים היו מרבדים מעשי אומנות. גם השולחן היה ערוך בכלים מפוארים ביותר, כלי בדולח מבהיקים וכפות ומזלגות מזהב לצד צלחות פורצלן עדינות. הוא המשיך לסקור את שכיות החמדה, אך לפתע נתקלו עיניו במשהו מוזר... חנוכייה זהב ענקית ניצבה על אחד ממדפי המזנון, וסמוך לה היו מונחים שברים של בקבוק. המראה היה משונה עד כדי גיחוך: שברי זכוכיות בארמון שכזה... הרי הם לא הולמים את המקום!

הגביר, שהבחין במבטי התמיהה שנשקפו מעיניו של רבי ליפא, פנה אליו ושאלו: "רבי, אתה כנראה מתפלא מה עושות כאן הזכוכיות הישנות?"

"נכון מאוד, הן כל כך לא משתלבות בין המוצגים יקרי הערך בביתך", הגיב רבי ליפא בפסקנות.

"אוי לא, רבי, הם מאוד יקרי ערך עבורי! עוד יותר מכל הזהב, הכסף והקריסטל. אני חייב לשברים אלה את עולמי..."

"עד כדי כך?" שאל רבי ליפא בתמיהה.

"כן. ויש סיבה מדוע הם מונחים כאן", קבע מר הילקוט.

"האם אני יכול לשמוע מהי הסיבה?" שאל האורח בסקרנות.

"בודאי", השיב בעל הבית, וכך החל לספר את סיפורו: "נולדתי בהולנד, שם למדתי בישיבה, וחשבתי שאשאר שם כל ימי חיי, אך כשהגעתי לגיל שמונה עשרה, הגיע מכתב מאת סבי, אשר התגורר באיטליה, ובו בקשה, שאני הנכד הבכור אבוא לעזור לו בחנותו תקופה קצרה, מאחר והוא אינו חש בטוב. הורי הסכימו, ואפילו עודדו אותי לנסוע, וכך מצאתי את עצמי בגיל צעיר עוזב את עולם לימוד התורה ועובר לחיי מסחר. עזרתי לסבא בחנות מבוקר עד ערב, אבל לצערי מצבו של סבא החמיר, ולאחר זמן מה הוא נפטר... הורי דרשו שאחזור הביתה, אך אני כבר הייתי שקוע בעולם המסחר. ההצלחה האירה לי פנים ועשיתי חיל בעסקי. מכרתי סחורה בכמויות אפילו יותר מסבא בימיו הטובים... נהניתי מכל אגורה שהרווחתי במו ידי, וכתבתי להורי שאני נשאר באיטליה.

כך גדלו העסקים מיום ליום. פתחתי סניפים רבים, והייתי עסוק בעבודתי מיום עד לילה. ערב אחד הייתי טרוד ביותר בעבודתי, ויתרתי על תפילת מעריב... וזה היה הצעד הראשון שלי בהחלקה במדרון התלול של ההתרחקות מהיהדות... במשך הזמן דילגתי גם על שחרית בתרוץ שזה רק היום, אבל מחר אני ודאי אתפלל, אך המחר הזה לא הגיע...

כעבור מספר שנים התחתנתי ונולדו ילדי, אך לא חינכתי אותם בדרך של אבי וסבי בדורות הקודמים, ושמץ מיהדות הם לא ידעו... עד לאותו מקרה...

יום אחד בלכתי ברחוב, ראיתי קבוצה של ילדים יהודים משחקת. הם נראו מאושרים מאוד, כפי שילדים צריכים להראות, אך לפתע שמעתי זעקה נוראה. התקרבתי מיד למקום והבחנתי בילד קטן מוקף בחבריו והוא ממרר בבכי קורע לב. חבריו שעמדו מסביבו ניסו להרגיעו, אך הילד לא נרגע, וכל הזמן הוא חזר על אותן המילים: "מה אני אגיד לאבא? מה אני אגיד לאבא?"

נגשתי אל הילד, ושאלתי אותו, מה קורה כאן? הילד היפנה את מבטו אלי. עיניו היו אדומות מבכי, אך כל מה שהצליח לומר היה "אני בצרה! מה אגיד לאבא??"

"מה קרה, אולי אני יכול לעזור לך?", שאלתיו.

הילד השתתק, וחבריו הסבירו לי במקומו, שהוא בא ממשפחה מאוד עניה. אביו חסך במשך תקופה ממושכת פרוטה לפרוטה עבור בקבוק שמן זית כדי שיוכל להדליק את נרות החנוכה בהידור. והיום אחרי הצהריים הוא שלח את בנו לקנות את השמן, כשהוא דאג להזהירו קודם לכן לבל יתעכב בדרך, ויבוא ישר הביתה, כדי שחס וחלילה לא ישבר הבקבוק. הילד אומנם קנה את הבקבוק, אך את הזהרותיו של אביו שכח, וכשפגש את חבריו המשחקים הצטרף אליהם, והבקבוק נשבר לרסיסים...

הסתכלתי על הילד, שעדיין המשיך לבכות וללחוש ללא הפסק בדאגה 'מה אגיד לאבא?', הרגשתי צער ורחמים בלבי על הילד, והבטחתי לו שאעזור לו. בקשתי ממנו להתלוות אלי לחנות, ושם קניתי עבורו בקבוק שמן זית שהיה גדול בהרבה יותר מן הקודם. האושר חזר לעיני הילד, וכל קבוצת הילדים שנכחו שם השתתפו בשמחתו.

בדרכי הביתה באותו ערב, המשיכו המילים להדהד באוזניי כעין מנגינה מהולה בתוגה, בעצבות: "מה אגיד לאבא?... מה אגיד לאבא?...", ואז... הבזק של הרהור חלף בלבי, חשבתי גם אני לעצמי: באמת, מה אגיד לאבא ... לאבא שבשמים, שהפקיד בידי נשמה יקרה וציוה עלי לשמור עליה... מה אומר לאבא אחרי מותי? הרי הפניתי עורף ליהדות! איזה תרוץ, איזו אמתלה תהיה לי כשאעמוד לפני אבא שבשמים ביום הדין?!

ואז חזרתי אל המקום בו היו הילדים, ואספתי את שברי הבקבוק מהרחוב, ונטלתי אותם לביתי. ובאותו לילה, לתדהמתם של אשתי וילדי, הדלקתי את נר החנוכה, מה שלא עשיתי כבר הרבה שנים...

ביום למחרת הדלקתי שני נרות, ועם כל לילה שעבר, הוספתי עוד נר בחנוכיה, ועוד מקור אור לנשמתי. התבוננתי בנרות המרצדים, ובלבי הבהבה התקוה. נזכרתי בהורי, בביתי בילדותי. הלכתי רחוק - רחוק... ובחנוכה התחילה דרך החזרה שלי ליהדות ולקיום המצוות...

התבין מעתה מדוע כה יקרים בעיני שברי זכוכית אלו?!" סיים מר הילקוט את סיפורו, וניכר היה בו שהוא מתרגש מאוד.

רבי ליפא חייך, פניו היו משולהבות, מבלי משים ניגש יחד עם מר הילקוט לעבר המזנון, והם ליטפו בעיניהם את שברי הזכוכית היקרים, אשר החזירו בן יהודי אל אבא שבשמים... (ר. טובין)

חנוכה - חג החינוך

"בניצחון המכבים נזמר נזמרה, על האויבים במהרה נתגברה, ירושלים קמה לתחיה... האירו, הדליקו, נרות חנוכה רבים, על הנסים ועל הנפלאות, אשר חוללו המכבים..."

כך שרה לה במרץ חבורת צעירים נלהבת.

כן, כך מצטיירים המכבי"ם בעיני החברה הישראלית בת זמנינו: קבוצת בריונים בעלי שרירים, אולי כדוגמת אותם חברי נבחרת "מכב"י תל אביב" או "מכב"י חיפה". אותם בריונים בכח הזרוע הלכו להלחם ביוונים החזקים, והצליחו להביס אותם, ולהביא לעם היהודי עצמאות מדינית. כן, זוהי התמונה שמערכת החינוך בימינו דואגת להעביר לחניכיה, מתוך סילוף היסטורי מכוון. כבר מגיל הגן יודעים הילדים לספר על גבורתם של המכבי"ם, אך האם טרח מישהו לספר להם כי מאבקם של המכבי"ם היה דווקא על שמירת התורה והמצוות? האם יידע אותם מישהו כי ראשי התיבות של המילה מכב"י הם: "מי כמוך באלים ה'"?

בתפילות החנוכה אנו מוספים: "בימי מתתיה בן יוחנן... כשעמדה מלכות יון הרשעה על עמך ישראל לשכחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם, רבת את ריבם, דנת את דינם, נקמת את נקמתם, מסרת גיבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, ורשעים ביד צדיקים, וטמאים ביד טהורים, וזדים ביד עוסקי תורתך..."

אכן, לא מלחמה של קבוצת בריונים השואפת לעצמאות מדינית, אלא קובץ של יהודים "פנאטים", האדוקים בשמירת התורה והמצוות, שאינם רוצים לקבל את התרבות היוונית המתפשטת בקרב העם היהודי, ומחליטים החלטה אבסורדית - ללכת ולהלחם נגד הצבא היווני החזק, מלחמה שסיכויי הצלחתה אבודים מראש. ואז מתרחש הנס הגדול של הניצחון במלחמה, שבו מוסר הקב"ה בדרך נסית את הרבים והגיבורים ביד המעטים והחלשים, כמסופר לעיל.

נס זה נקבע לחוגו לדורות, לא בגלל גודל הנס, שהרי ניסים גדולים ממנו ארעו לעם היהודי במהלך ההיסטוריה, אלא בגלל סמליותו: הוא למעשה מסמל את המלחמה של הקדושה נגד הטומאה, את חוסר הכניעה למול כל אותם גורמים המנסים להפוך את עם ישראל לעם ככל העמים, ולעקור ממנו את יהדותו.

הילד צודק...

מן העיתונות: "הולך אני באחד מימי החנוכה ברחוב, ופוגש את רוני, חברי מתקופת הלימודים באוניברסיטה. הוא מציג לפני את בנו ואומר בגאוה: הילד הזה עושה לי צרות!

- מהן הצרות שעושה הילד?

- הוא בא מבית הספר בערב חנוכה ושאל: "אבא, המכבים היו דתיים?" רוני הוא בחור פיקח, ומיד הבין שנקלע לצרה. הוא מנסה לצאת מן הענין על ידי פיזור מסך עשן: "אז עוד לא היה דבר כזה", הוא אומר.

- "אז למה מתתיהו הרג את האיש שרצה להקריב חזיר? אנחנו לא אוכלים סטייק לבן?"

- "זה לא אותו הדבר", מתפתל האב.

- "זה כן אותו הדבר. כשאכלנו בסטקיה, שמעתי שהם מדברים על חזיר, ואתה ואמא קוראים לזה לבן כי אתם מתביישים..."

- "טוב, המכבים היו דתיים", נכנע רוני

- "אז אם היית בזמן המכבים היית נלחם נגדם?"

- "לא!" ומיד הוסיף כדי לקדם רעה אפשרית - "כי הם יהודים".

- "אבל כמו שאני מכיר אותך (תשמעו שפה!) לא היית מצטרף אליהם".

- "אני לא יכול לדעת מה הייתי עושה אילו הייתי אז. אולי בכלל הייתי מישהו אחר?"

- "אז נדבר על עכשיו. למה אנו חוגגים את הנצחון של הדתיים?"

- "זה היה נצחון לאומי כללי, לא רק של הדתיים".

הילד מחייך, ניכר שהוא הכין היטב את המלכודת מראש. "ככה? ומהו שכתוב על הסביבון נ'ס ג'דול ה'יה פ'ה? זה לא הנס של פך השמן? זה לא בחנוכת המקדש? מה עשו

במקדש, התפללו!" חברי ידע מראש שהוא נקלע לצרה, הוא פיקח ובנו פיקח כמותו. וחברי ידע שהילד צודק ושאין טעם להתפתל.

- "אתה צודק מיקי", הוא אומר, "אנחנו לא עקביים".

הילד מביט אליו במבט של מחנך ואומר: "אז הגיע הזמן שתתחיל להיות עקבי".

- "גם בזה אתה צודק", אומר האב, ומבין שהמערכה אבודה. או חזיר או חנוכיה, שניהם לא הולכים יחד, לא אצל ילד שעיניו בראשו".

"ועל המלחמות..."

לפני כארבעים שנה באחד מימי החנוכה של שנת ה'תשכ"ו הופיע הגאון ר' יוסף שלמה כהנמן זצ"ל במושב "יסודות", כדי להשתתף במסיבת חנוכת הבית של בית הכנסת המקומי. אמר הרב לפני הקהל: אומרים אנו בחנוכה: "על הניסים ועל המלחמות..." (בנוסח אשכנז). תמוה הדבר, מדוע מודים אנו על המלחמות, מתאים היה יותר להודות "על הניצחונות", וכי אוהבי מלחמות אנחנו?

השיב הרב, "להודות על הניצחונות - מוקדם מדאי. מלחמת יון - מלחמת הקדושה בטומאה - עוד לא הסתיימה. בינתיים אנו מודים על עצם הדבר שאנו נלחמים. על שבכל המצבים הקשים ביותר, יהודים אינם נכנעים אלא נלחמים בעוז על יהדותם..."

'וחושך על פני תהום' זו יון שהחשיכה עיניהם של ישראל

המצב בימינו נותן ביטוי עוצמתי למלחמה זו של האור מול החושך. לצערנו, היום החושך מכסה ארץ. דעות של כפירה נשמעות מכל כיוון; ההולכים בדרך התורה והמצוות נחשבים לחשוכים ופרימיטיביים; מיום ליום גדלה הסגידה ליופי, לספורט, ולכל מיני תרבויות לא לנו. אך מנגד ברוך ה' ישנם אנשים שמחזיקים בכל עוז ביהדותם, ישנם למעלה ממיליון בעלי תשובה, שעוזבים מאחוריהם מנעמי תבל, ובאים להסתפח בנחלת ה' צבאות. וכל אלו מוכיחים לנו שכח הקדושה בעם ישראל לעולם לא נכנע ולא יכנע!

אם אין גדיים - אין תיישים!

כשנתבונן בגזרותיה של מלכות יון הרשעה על עם ישראל נמצא את הגזירה הבאה: "כתבו לכם על קרן השור, אין לכם חלק באלוקי ישראל". ויש להתבונן מדוע ביקשה מלכות יון לכתוב דווקא על קרן השור דברי כפירה כאלו? - אלא כיון שבאותם הימים היו משקים את התינוקות על ידי קרן השור, שהוא כעין בקבוק שתיה, רצו היוונים להחדיר את הכפירה בישראל כבר בעודם תינוקות, ביודעם ש"אם אין גדיים - אין תיישים", סוד קיומו הרוחני של העם היהודי, תלוי בעיקר בילדים הרכים שהם ההמשכיות של עם ישראל.

בדור קשה כשלנו, לא נשכח אף אנו כי בחינוך הילדים תלוי עיקר קיומנו. לא ניתן לילדינו להיסחף אחר תרבות קלוקלת שאינה שייכת לתורתנו, אלא נדאג לחינוכם הטהור כבר בעודם תינוקות ועוללים: הן על ידי החינוך הטוב והדוגמא האישית של ההורים בבית, והן על ידי חינוך במוסדות תורניים אמיתיים, שם ירכוש הילד ערכי אמת, שם ירכוש את התרבות המפוארת עתיקת היומין של עם ישראל.

על משמר החינוך הטהור

לפני כ - 130 שנה, בשנת תרל"ו, הגיע מוינה לבגדד יהודי בשם יעקב אוברמאיר. האיש נשלח על ידי ה"משכילים", להחדיר את ארס ההשכלה לעיר. הוא אף פרסם בעיתונות של אותה תקופה דברי נאצה נגד הגאון הקדוש רבי יוסף חיים - ה"בן איש חי" זצוק"ל. רבני העיר, ובראשם רבי עבדאלה סומך זצוק"ל, הכריזו חרם גמור נגדו. באותו שבוע הודיעו לאוברמאיר על פטירתה הפתאומית של אשתו. מיהר האיש ובא לבקש את מחילת רבני העיר. החתים אותו ה"בן איש חי" כי ימשוך את ידיו מחינוך הילדים ויצא מבגדד, רק אז הורה להסיר ממנו את החרם. כך שמרו רבותינו על פך השמן הטהור - החינוך היהודי הטהור מדור דור!

הכאב של גדול ישראל

הגאון הצדיק ר' ישראל מאיר הכהן בעל ה"חפץ חיים", בהיותו זקן מופלג כבן תשעים שנה קרא לאסיפה גדולה של כל הרבנים וראשי הישיבות שבמחוזות וילנא, גרודנא וסלובק. מה היתה מטרת האסיפה? בהשפעת המשכילים שבדור ההוא, נמסרו ילדים רבים בידי זרים לחנכם בתרבות זרה. התאספו גדולי התורה לטכס עצה ותושיה לעמוד בפרץ נגד תופעה מצערת זו.

בנאומו אמר החפץ חיים: עיניכם הרואות שבשנות זקנותי טרחתי לבוא אליכם, כי הוגד לי שמכאן תצמח טובה לתורה. ואם לאדם זקן בגילי כדאי היתה הטרחה והיגיעה לבוא ממרחק בשביל התורה, קל וחומר אליכם שחייבים אתם לעשות הכל שלא תשכח התורה מישראל. בנוהג שבעולם, אדם שמבקש לקנות סחורה שאיננו מבין את טיבה ביותר, שואל הוא למבינים גדולים ממנו. ואם יראה הוא סוחר ותיק הרודף אחר סחורה זו וחפץ מאוד לקנותה, אזי בטוחים בודאות כי הסחורה היא משובחת ושווה את דמיה. אודות התורה הקדושה נאמר, כי המלאכים חפצו לקבלה, שנאמר: "תנה הודך על השמים". ומאחר שהתורה היא רוחנית, ואף המלאכים הינם רוחניים, הרי מובן שהמלאכים היו המבינים ביותר בערכה של התורה. ומעתה, מה גדולה צריכה להיות השמחה שכשמשה רבנו ניצח את המלאכים, וקיבל את התורה בשבילנו.

עליכם להגביר חיילים להציל את ילדי ישראל שלא יפלו ביד זרים, בבתי הספר של אנשים המחנכים בשיטות ודעות כוזבות, ואינם יודעים כלל מתורתנו הקדושה ומקיום מצוותיה, ונעשים בנים המכחישים לה' ולתורתו. אוי לעיניים שכך רואות, ואוי לאוזניים שכך שומעות. וכמה צער יגיע להורים בעולם הבא, כשיוציאו אותם מגן עדן לראות את היסורים והמכאובים שבניהם יקבלו בגיהנם, בעבור שעברו על חוקי התורה והמצוות. כיון שבודאי ידונו באסיפה זו על אודות החינוך בתלמוד תורה, אמרתי לזרז את כל הרבנים שבכל עיר ועיר להשגיח בשבע עיניים, ולייסד כל אחד בעירו תלמוד תורה עם מורים ומחנכים טובים ויראי שמים, שילמדו את הבנים תורה על טהרת הקודש, שאם לא כן יהיו הרבנים נתבעים על זה בעולם האמת, שמדוע לא השגיחו על זה, ולא נתנו מוסר באוזני ההורים של הילדים, ואוי לאותה בושה, אוי לאותה כלימה אשר תכסה את פניהם לעתיד לבוא, על שהיה בידם למחות ולא מחו. על כן בואו אחי, בואו רעי, ונעשה כל יכולתנו להציל את הדור החדש מכליון רוחני, ולחנכם לתורה ולמצוות, כי "חנוך לנער על פי דרכו - גם כי יזקין לא יסור ממנה".

כך דיבר החפץ חיים לפני כשבעים שנה. ומה נאמר אנו בדור שלנו?

מערכת החינוך בישראל - פשיטת רגל!

בדור שלנו אנו רואים בעינינו את תוצאותיו ההרסניים של החינוך הקלוקל. כבר אין צורך להטיף מוסר, העובדות העגומות והמצערות מדברות בעד עצמן. לצערנו, החינוך - לא חינוך - המוקנה כיום בבתי הספר הכלליים, הביא את הנוער להתדרדרות נוראה, השוברת שיא חדש מידי שנה בשנה.

אין צורך להרבות בהבאת עובדות, על אשר מתחולל במערכת החינוך בארץ. הדברים ידועים ומפורסמים, ו"למפורסמות - אין צריך ראָיָה". אולם נביא כאן רק מספר ציטוטים, ממנהיגים, אנשי רוח ואנשי חינוך, אודות החינוך בארץ. ומי יתן ויהיו דברינו אלה לתועלת ההורים, אשר יהיו מספיק כנים עם עצמם, ודי אמיצים כדי להסיק את המסקנה המתבקשת.

ח"כ אריה נחמקין: "החינוך הסוציאליסטי החילוני פשט את הרגל. אני רוצה שיבינו שאין זו פליטת פה אלא תוצאה של הרהור עמוק. לא רווחה כלכלית אלא רווחה רוחנית היא המפתח לבעיה. מה שניסו למכור - לא היה מתאים לציבור שאותו ניסינו לחנך. חינוך יהודי מסורתי מתאים יותר לציבור זה".

עזר וייצמן בראיון ל'דבר השבוע': "בבתי הספר יש לנו כשלון חינוכי טוטאלי. לך תסביר לנוער, למה עליו להיות בתל אביב ולא בניו יורק... המנהיגות שלנו לא הבינה את חשיבותה של היהדות בבנין עמינו".

יחזקאל גבאי (מנהל בית ספר רנה קאסן): "מערכת החינוך גוססת, והיא דומה לגיבור של מערבון שנורה בחזהו, צועד שלושה צעדים ולאחר מכן צונח".

ח"כ אבי יחזקאל: "מערכת החינוך מזמן הפסיקה למלא את תפקידה כמערכת חינוך".

מורה ותיקה בבית ספר יסודי בגוש דן: "אם אדבר על כך בגלוי, ישר יעלו אותי על המוקד... להערכתי יש פשיטת רגל, קריסה, ריסוק אברים של המערכת כולה. אני חוששת שהתשישות והאימה הכריעו אותנו. האווירה עכורה. מולנו עומדים ילדים נקמנים. גדל דור שבלחיצה של הרף עין על כפתורי המולטימדיה, מקבל מידע על כל ענין ודבר שמתרחש בעולם, אבל העולם הפנימי שלהם טפל, עשוי רק דברים של חומר, אופנה, מוצרי צריכה. תחליפי החיים שלהם מעוררי רחמים. הם אבודים וזרים לעצמם. זה דור מעורר חמלה".

חברת הכנסת יולי תמיר (בהתייחסה למצב הגרוע בחינוך, מפרוטוקול ועדת החינוך והתרבות 19.11.2003): "בנתונים האלה אנו רואים את פניה של החברה הישראלית. זה לא קשור למערכת החינוך, מערכת החינוך חיה בחברה, היא לא מנותקת מחברה. אנחנו חברה בלי כיוון, בלי אידיאולוגיה. העולם החרדי שאני לא שותפה לו... הוא עולם עם ערכים מאוד מגובשים, אז הוא מצליח להעביר את זה בבית הספר... אני אדם חילוני במהותי, אבל אני מוכרחה להודות שיש יתרונות חינוכיים. אפשר לעשות פה אלף דיונים, ולקרוא לשרה להתפטר, וכך גם למזכירות הפדגוגית. אני אומרת לכם, זה חסר כל חשיבות לחלוטין. כי המחלה הזאת היא עמוקה מדאי, היא ערכית מדאי, היא קשורה למבנה החברה שלנו, ולכן כל הפתרונות שאנחנו מציעים, הם קצף על פני המים. הם לא יעשו שום דבר. אני אומרת את זה, לא בגלל שאני יודעת איך מטפלים בזה, אבל אני גם לא אוהבת סתם להגיד הצהרות שוא. אין תרופה לבעיה החינוכית במדינת ישראל".

ובחרת בחיים

אב ואם בישראל, מורים ותלמידים יקרים: עדים אתם להבדל העצום בין החינוך שהוכיח ומוכיח את הצלחתו מעל 3,300 שנה מאז מתן תורתנו הקדושה והישרה, לבין ה"חינוך" שהוכיח כבר אחרי 50 שנה את כישלונו.

עיניכם הרואות את חומרת הדברים, הינכם מבינים שהאחריות על ילדיכם מוטלת עליכם. ועתה נמצאים אנו בשעה גורלית, שעת מבחן אמיתית, שעת ניסיון קשה, שעת

החלטה שתוצאותיה - תוצאות חיים, ועל כפות המאזנים מונחות נשמות טהורות, ילדים רכים וטהורים המייחלים להחלטה נבונה מצדכם.

מצד אחד - מה יגידו השכנים, מה נגיד לחברים, ואיך נסביר לקרובים את החלטתנו להעביר את הילד למקום החינוך האמיתי - לחינוך התורני. אולי ישנם גם קשיים טכניים: מרחק בית הספר מן הבית וכדומה.

ומצד שני - עומדים חיי ילדינו וטובתם האמיתית לנצח.

איזה צד יכריע את הכף?

אולי יהיו אלו דבריו של משה רבנו ע"ה, אשר יעזרו לנו להכריע את הכף. דברים שנאמרו מלב אל לב ביומו האחרון, ביום בו החזיר את נשמתו אל האלוקים אשר נתנה, שעות ספורות לפני שנפרד מעם ישראל שכל כך אהב אותם, וכך אמר להם (דברים פרק ל פסוקים טו, יט):

"...ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב, את המוות ואת הרע, העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ, החיים והמוות נתתי לפניך הברכה והקללה, **ובחרת בחיים**, **למען תחיה אתה וזרעך**". (חוברת "חינוך מן השמים")

ילד יהודי - עולם מלא

בתקופת חנוכה, נוכח המקובל הצדיק רבי חיים שאול דוויק הכהן זצוק"ל בישיבת "פורת יוסף". בעוברו ליד חדרו של ראש הישיבה - הגאון רבי עזרא עטייה - שמע את ראש הישיבה הדגול מדבר אל אחד התלמידים, בקול מבקש ומתחנן, מעומק ליבו: "גרש נא את היצר הרע מלבך. עזוב את ההבלים והקשב נא לרבך. ראה, הן בדרך זו תגדל בתורה, ומי יודע? יבוא יום ויקראו לך "רבי", וכבוד רב תנחל..."

כה דיבר הרב אל התלמיד הפוחז בדברים המושכים את הלב. הרב דוויק התרגש מאוד לשמע התוכחה הנרגשת, והביע לאחר מכן את התפעלותו בפני ראש הישיבה. אמר לו ראש הישיבה: "הרי אם יעזוב התלמיד הזה את כותלי הישיבה - עלול הוא לצאת חס ושלום לתרבות רעה, והוא וכל צאצאיו יאבדו. אך אם ינצל ממלכודת היצר הרע, וישאר בישיבה, אזי יצא בן תורה, ונרו יאיר גם לבניו ולבני בניו אחריו, כי כל יהודי איננו נשמה אחת בלבד, אלא עולם מלא, ויש להתאמץ להצילו!"

הנרות הללו קודש הם

דורש היה הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל את הכתוב "הנרות הללו קודש הם" - רמז לבניו של אדם, שעליהם להיות קודש לתורה ולעבודת ה'. "ואין לנו רשות להשתמש בהם" - אסור לנו למנוע אותם מלימוד התורה כדי להשתמש בהם לצרכינו, ולשלוח

אותם לעבודה בגיל מוקדם, כדי שיעזרו בפרנסת הבית. "אלא לראותם בלבד" - לראותם עוסקים בתורת ה', לגלות את הניצוץ הקדוש הטמון בהם ולהעלותו.
נאים הם הדברים למי שאמרם, רבות היה עושה הרב צדקה זצ"ל למען ילדי ישראל, שיתחנכו בחינוך טהור ויגדלו לתורה וליראת שמים.

שמוליק הולך ללמוד תורה

פעם אחת בשעת ערב הלך בפשטות מדהימה לבית משפחת כהן. "שמי יהודה צדקה" הציג את עצמו, ואדון כהן ציפה לשמוע מה בפיו. פתח הרב ואמר: "שמעתי כי יש בביתך ילד שהחל ללמוד בכתה א', וכי שלחת אותו לבית ספר של אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות. אני מבקש ממך, לטובת הילד, כי תעבירו ללמוד בתלמוד תורה".
מר כהן נדהם, ואפילו קצת כעס. אומנם היה שומר מסורת, אך מכאן ועד חינוך בתלמוד תורה - המרחק רב. אולם הרב צדקה לא ויתר. גורלו של ילד יהודי מונח על כף מאזנים, עתידו הרוחני - שלו ושל כל דורותיו אחריו, עומד להיות מוכרע, והוא יסוג? לא ולא! שעות אחדות ישב עם האב. הסביר ושכנע, התחנן ובכה, עד שאחר חצות לילה הכריז האב כי הוא מוכן לשלוח את הבן לתלמוד תורה. הוא הבטיח כי למחרת כבר הוא ירשום את הילד.
כעבור ימים אחדים טלפן הרב צדקה אל המורה בתלמוד תורה כדי להתעניין בהתאקלמותו של התלמיד החדש ובהתקדמותו. לגודל חרדתו גילה, כי המנהל סירב לקבל את הילד באמצע השנה. שלח הרב צדקה שליח ובידו מכתב חתום על ידי הרב, אך המנהל סירב.
יום אחד, בשעת בוקר מוקדמת, התייצב הרב צדקה בבית משפחת כהן. הילדים כבר עמדו לצאת לבית הספר. גם שמוליק הקטן, הילד בן השש, כבר היה מוכן לצאת לדרך. אך הרב צדקה עצרו, כשהוא מסביר לאב כי הוא לוקח את הילד עמו, לתלמוד תורה. כך יצאו השניים - הגאון רבי יהודה צדקה, ראש ישיבת "פורת יוסף", ושמוליק הקטן - והלכו יחד לתלמוד תורה.
המנהל הבחין בשניים, מבעד לחלון חדרו. הוא הבין היטב מדוע הגיע הרב בכבודו ובעצמו. נבהל והתבייש כאחד, עזב את משרדו ונעלם באחד החדרים...
כשראה הרב צדקה כי המנהל איננו בחדרו, חיפש את דלת כתה א', דפק ופתחה. ניגש אל המורה ואמר: "שמי יהודה צדקה, וזהו שמוליק הבן שלי. מהיום הוא יהיה תלמידך. אם תתעוררנה בעיות, פנה אלי". ואז חיפש לו הרב מקום נח, קרוב למורה, נשק לו כאב רחום, ביקש שוב מהמורה שישים לבו לילד ועזב את הכתה.

מיום זה למד שמוליק בתלמוד תורה, כשהוא עולה ומתעלה בהבנת התורה הקדושה, עד שזכה להכנס לישיבה קדושה ולצמוח לתלמיד חכם מופלג, וכך ניצל הוא וזרעו אחריו. רוחות זרות מנשבות בחוץ, רוחות של יון. ומה מטרתה של יון? "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך". אך תפקידנו לעמוד בפרץ לשמור על "פך השמן" הטהור, שיהיה חתום, סגור ומסוגר. כל נשמה יהודית היא שלהבת העולה במנורה שבמקדש, והחינוך שעליה לקבל, צריך שיהיה טהור בלי שום סיג ופגם. עד שראש הישיבה הגדול, שאלפים חרדים למוצא פיו, איננו מהסס להקדיש שעות רבות מזמנו היקר, להביא ילד יהודי לחינוך הטהור. הבה נכיר בערכו של חינוך זה, ונשמור על טהרתו, לבל יתערב בו כל זר.

סכנות כלי התקשורת והמולטימדיה

חג החנוכה מסמל למעשה "מלחמת תרבות" - מלחמת התרבות המפוארת של עם ישראל נגד תרבות יון הקלוקלת.

כאשר רצה בלעם הרשע לקלל את עם ישראל, על פי בקשתו של בלק, השקיף בלעם על העם הקדוש, וקרא בהתפעלות (במדבר כג ט): "הֶן עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן, וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב". לעם ישראל יש ייחודיות משלו, הוא אינו ככל הגויים. כל הגויים עושים ככל העולה על רוחם, אין להם תורה שמנהיגה ומדריכה אותם, והתוצאות הן - שחיתות, הפקרות, אכזריות וכו'. ואילו עם ישראל מאמץ לעצמו את ה"הגבלות" של התורה, אשר הן למעשה הדרכה נפלאה בכל תחומי החיים, והתוצאות הברוכות הן: שלוה וקדושה מיוחדים האופפים את העם, אהבת רעים, רחמנות, עדינות וצניעות, טוהר וחן. הבית היהודי, התא המשפחתי של עם ישראל - אין בכל העולם עם שיצליח לחקות אותו, בעדינות והאחוה השוררים בו, במסירות ובנאמנות. עד שבלעם קורא עליו ואומר (במדבר כד ה): "מַה טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב, מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל!". כה מתפעל בלעם מן העם המיוחד הזה, עד שהוא מייחל לעצמו להיות כמוהו - "תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים, וּתְהִי אַחֲרִיתִי כָּמֹהוּ!" (במדבר כג י).

והנה - מה זה קרה לעם הנפלא והקדוש הזה ברבות הימים?!

המשפחה היהודית, שהיתה ידועה מדורי דורות כמשפחה אידיאלית - שינתה את פניה, ופוקדים אותה תופעות קשות ומצערות: חוסר נאמנות, אחוזי גירושין גבוהים, אלימות; היהודים אשר הצטיינו כ"ביישנים, רחמנים וגומלי חסדים" - כובשים לפתע שיאים מפתיעים באלימות, מעשי רצח, שוד, ואכזריות; העם המתורבת אשר תמיד היה ידוע כ"עם הספר", עומד לפתע מבויש ונבוך מול נתוני הסטטיסטיקה, אשר מעמידים

אותו בין המקומות הנמוכים ביותר בעולם, בהשכלת בני נוער. הפריצות וההפקרות, השחיתות והמתירנות - כל אלו הפכו לפתע למציאות קיימת בתוך העם היהודי.
היכן האהבה, השלוה והטוהר?! היכן הבושה, הצניעות והחן היהודיים?! היכן ה"ראש היהודי" הפיקח והשנון?! היכן הוא אותו עם ישראל שבלעם הרשע כה התפעל ממנו?!

האומנם הגענו למצב של - "ככל הגויים בית ישראל"?!

אכן טלטלות עזות פוקדות את עמינו. התרבות המערבית, אשר העולם כה מעריץ אותה וסוגד לה, מצאה לה מסילות לתוך עמנו. יש לה, לתרבות זו, חיצוניות מרשימה. יופי, פאר וברק, אורות מסנוורים ונוצצים, גירוי יצרים מפתה. אך התוכן שלה הוא רקוב והרסני, מלא מתירנות, שחיתות, הפקרות ופריקת יצרים זולה.
אולם כיצד זה קרה, כיצד הצליחה התרבות הקלוקלת הזו להיכנס ולחדור אלינו, אל עם ישראל, הטהור והקדוש, הנבחר מכל העמים? אכן בדורות האחרונים "פתחים" רבים יש לה, להכנס אל תוככי ליבות עם ישראל, ללבות את היצרים, לזרוע דעות כוזבות ושקריות, להטות את שכל האדם מן הישר והטוב - אל המושך והמגרה. והדרכים הן שונות ומתוחכמות: עיתונים, טלויזיה, רדיו, סרטים, אינטרנט, מחשב ועוד.
אין ספק כי כלי התקשורת והמולטימדיה למיניהם, הם הגורמים המרכזיים למצב החמור שבו נתון עם ישראל. כי גדול ועצום הוא כח השפעתם לעצב את דעת הקהל, לסקרן אותו, לגרות אותו, לפתות אותו, ולהסיט אותו מן הדרך הישרה. אין ספק, כי אם ברצוננו להחזיר לעצמנו את פארנו, לשמור על ייחודיותנו, על טהרתנו, על משפחתנו וערכינו - עלינו לבקר היטב היטב את אמצעי התקשורת שאנו מכניסים לביתנו, ולהתרחק כמטחוי קשת מכל כלי משחית, שעלול חלילה להזיק לנו.

חדש! לכל המעוניין: מכשיר "סמימט"!

מן החוברת "צוהר לאורחות החרדי":

אשאל נא אותך, ידידי הקורא: אילו היו מוכרים לשימוש ביתי במחיר השוה לכל נפש מכשיר "**סמימט**", המנפיק סמים קשים ללא הגבלה, האם היית רוכש אותו לשימוש ביתך? ואם היו מוצבים מכשירים כאלה בזוויות הרחובות, האם לכל הפחות היית ממליץ לילדיך להשתמש בהם ואף היית ממן להם את ה"תענוג"?! תשובתך המתרעמת על השאלה, ותשובת כל בר דעת, ברורה.
אך מעתה יש לתמוה מאד. כיצד אם כן מכניס אתה לביתך, ואף משלם במיטב כספך עבור מכשירי צפיה וחומר מצולם ומודפס, אשר הוכח מעל לכל ספק כי הם הגורמים לעליה הדרסטית של עקומת הפשיעה, האלימות בחברה ובמשפחה, הרס הקשר בין בני הזוג, ושאר מרעין בישין. ובלעדיהם היו אחוזי הפשיעה, הרצח,

ההתאבדויות, הבגידות, וכל שאר חיקויי התרבות המערבית שואפים לאפס?! כיצד אנשים שפויים מרשים לעצמם להרעיל ביודעין את מוחם ואת מוח ילדיהם, על ידי חשיפתו למקסימום תוצרת הזוועה האנושית, וליצרים אפלים אשר אילולי הצפיה במכשירים אלו, לא היה האדם המצוי, בר הדעת מעלה בדעתו רעיונות פלצות אשר הנה עתה אנו עדים להתגשמותן החקיינית בחיינו האישיים?!

וגם אם יטען מי שהוא שהרי אחרי הכל, יש בהם גם תכנים חינוכיים, נשיב לו: האם בשביל 15% - 10% תוכניות ותכנים חינוכיים (במקרה הטוב) מכניס הוא 90% - 85% רעל הביתה?! הרי המעט חינוך שנדמה לו שבניו יקבלו הם בטלים ומבוטלים ברוב המזיק שיש במכשירים אלו. וכל מי שדובר אמת מוכרח שיודה על כך.

נבין נא, כשם שיש בני אדם חסרי לב ומצפון המנצלים את אומללות המכורים לסמים כדי להתעשר, ויש שאף אינם בוחלים בהפלת אנשים נוספים תמימים למלכודת מוות זו, ובלבד שכספם יועבר אליהם, כך בדיוק מנצלים רבים מאותם בני אדם המכונים "בימאים", "שחקנים", "מחזאים", "סופרים", ו"כתבים" את חולשותינו היצריים, **וּבְצִינְיוּת אכזרית** הם מנסים בכל דרך ללבות את יצרי ההמון כדי לגרוף לכיסם את ממונו, וגם לקבל פרסום ותהילה. ואם המחיר הוא **חורבן ערכי וחינוכי** כלל עולמי, מה בכך? העיקר שברזי הממון של אותם מיליוני אומללים פתוחים אל תוך כיסם.

יש לזכור עוד כי גם רבים מראשי המדינות ונבחרי העם שבויים ביד יצריהם וטבועים בים תאוותיהם. ומשום כך אינם נלחמים בתופעה המזיקה כל כך לעם ולמדינה. אך הגיע הזמן שלפחות אנחנו נדע את האמת, ונפסיק להיות פתאים ושטחיים. הבה נהיה עם אמיץ כבעבר, ונתאחד כולנו, שומרי מצוות ושאינם כאלה עדיין, וכולנו יחד נדרוש בכל עוז לאסור בארץ כל שידור וכיתוב המכילים אפילו מעט נזק חינוכי, ולאכוף את החוק באמצעות פיקוח, קנסות, מעצרים וכו', בעוצמה שאינה פחותה מהנסיון להלחם בנגע הסמים. שהרי זה איננו טוב מזה. ויחד עם זאת תעוגן בחוק הגברת התודעה היהודית על כל ערכיה החינוכיים הנפלאים **בכל** בתי הספר ברחבי הארץ. וכך, שילוב של "סור מרע" עם "עשה טוב" יוביל לשלמות הראויה לעם היהודי. אין ספק שמאבק צודק יניב פירות.

מנקודת מבט יהודית

היום כבר יודעים המחקרים והסטטיסטיקות למיניהם, להצביע בודאות על הנזקים החמורים הנגרמים כתוצאה מן הצפייה במכשירים אלו, ומהם: אלימות, הרס המשפחה, ירידה ברמת החשיבה וההשכלה, קשיים חברתיים, ועוד.

ראוי לציין את המגמה המסתמנת בעולם בקרב אנשים רבים (לא דתיים, ואף לא יהודים!) להשתחרר מאזיקי הצפייה במכשירים אלו. לדברי החוקרים, הוצאת הטלויזיה מן הבית מצביעה על רמת אינטליגנציה גבוהה.

מחקר שנעשה בשוויץ מראה כי תופעת הבריחה מהטלויזיה, מפותחת מאד בארץ האלפים: **שבעה אחוזים מאזרחי המדינה, אחת העשירות בעולם, חיים בלי המכשיר בסלון!**

אולם חשוב להדגיש כי מנקודת מבט יהודית, גם ללא הנזקים החמורים הללו, יש סיבה מכריעה מאוד להרחקת מכשירים אלו מן הבית. יש לומר ברורות: **הצפייה בהם הינה איסור גמור מן התורה!** הצופה בהם עובר על כמה וכמה איסורים חמורים מן התורה, ואלו מקצת מהם: האיסור שאנחנו קוראים אותו פעמיים בכל יום בקריאת שמע: "וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם" (במדבר פרק טו פסוק לט). וכן, "לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ" (ויקרא פרק יט פסוק טז). וכן, "וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ" (דברים פרק ז פסוק כו). וכמו כן עובר על עוד איסורים רבים כביטול תורה, מושב לצים ועוד ועוד.

לכן כל אדם אשר ישנה יראת שמים בלבבו, יודע שעליו להרחיק בהחלטיות מכשירים אלו מן הבית.

אשר על כן, חובה עלינו להיות אמיצים ולא רכרוכיים, להיות נחושים בהחלטתנו לעשות את הצעד הנכון, אשר יעשה לנו את החיים טובים יותר, בעולם הזה ובעולם הבא.

מפלצת האינטרנט והתקליטורים

ברוך ה', ציבור רחב וגדול בקרב עם ישראל התנזר והרחיק מביתו מכשירי צפייה ועיתונים הרסניים, והתוצאות הברוכות ניכרות בשטח - בתחום החנוך, החברה, המשפחה ועוד.

אולם לצערנו הרב, לאחרונה ישנה פירצה שהולכת ומתרחבת, ומאיימת חלילה להחדיר תרבות קלוקלת גם לתוך בתים אלו. פירצה זו - "מחשב" שמה.

המחשב כיום הפך להיות חלק בלתי נפרד מנוף חיינו, ויש לכך כמובן סיבות רבות. יעילותו, תועלתו, נוחיותו - כל אלו אינם נתונים בספק. ודאי שהמחשב תורם רבות בהרבה משטחי החיים, אולם דווקא בגלל האפשרויות הרבות הטמונות בו, הוא עלול לשמש ככלי משחית ממדרגה ראשונה. ועלינו להיות מודעים היטב לגודל הסכנות הגדולות הטמונות במכשיר "תמים" זה:

משחקי מחשב - רובם מלאים אלימות, כוחניות ודברי כיעור, מחנכים לאנוכיות והשחתת המידות. גם משחקים שאינם כאלה, ואפילו משחקים "חינוכיים" - יש בהם נזק חינוכי רב, משום שהם מושכים מאוד, וגורמים לילד [ואף למבוגר] לשקוע בהם במקום בלימוד, עזרה בבית, חיי חברה, ופעילויות חיוביות נוספות. ומלבד זאת, על פי רוב, הילד לא יסתפק במשחקים "חינוכיים" בלבד ['זה תינוקי'], ובמשך הזמן ידרוש ויסחף אחר משחקים שאינם כאלה.

סרטים - אין צורך לומר, שרוב ככל הסרטים נושאים עמם תכנים שאינם מתאימים כלל לרוח היהדות: כוחניות, פריצות והפקרות, אלימות פיזית ומילולית ועוד. גם סרטים שאינם כאלה - **ודאי נעדרים מהם העדינות והחן היהודיים**, שאנו כה שואפים להנחיל לילדינו. סרטי טבע אף הם מלאים פעמים רבות בדברי כפירה [אבולוציה וכד']. מה גם ששוב קיים פה החשש הכמעט ודאי, שגם אם נרשה לילד רק סרטים "מבוקרים" או "חינוכיים" - במשך הזמן הילד לא יסתפק בזה, יצר הסקרנות ימשוך אותו לחפש סרטים נוספים, והוא יגיע [פעמים רבות ללא ידיעת ההורים כלל] לסרטים גרועים ביותר. לכן השומר על נפשו ונפש ילדיו, ימנע לגמרי מצפייה בסרטים.

אינטרנט - על הסכנות הקיימות בו כבר אין צורך לדבר. כהרף עין יכול האדם להגיע למקומות המושחתים והגרועים ביותר. הרב ואזנר שליט"א התבטא ואמר על האינטרנט: "מימות בריאת העולם, עוד לא היה כלי משחית מסוכן כדוגמתו".

אז מה עושים?

להתנתק כליל מן המחשב - לא תמיד אפשרי. הוא משמש בתחומים רבים, ואנשים רבים זקוקים לו לצורך עבודתם. אך יש לזכור: **כאשר אדם יודע שהוא מחזיק בביתו כלי נשק קטלני - אפילו ברשיון, הוא אינו ישן בלילות, כמו אילו לא היה המכשיר הזה בביתו!** מי שמחשבה כזאת מרחפת תדיר לנגד עיניו, ניתן לשער כי את מה שאינו מוכרח, הוא אכן לא יכניס הביתה. גם מי שמוכרח להחזיק מחשב לצורך עבודתו - למשל, אינו מוכרח להיות מחובר למודם, וקל וחומר לא לרשת האינטרנט. ומי שזקוק גם לרשת האינטרנט - חייב לעשות חסימה מוחלטת מפני אתרים שליליים [קיימות היום אפשרויות חסימה - "גלאטנט" וכד'].

יחד עם זאת, חובה לפקוח שבע עיניים על הילדים. הורים אשר נפשות צאצאיהם יקרות להם - מקיצים לעיתים גם באמצע השינה, ויורדים מן המיטה כדי לסגור חלון או להגיף תריס, אשר רוח פרצים חודרת בעדם. האחריות לשלום ילדיהם, רובצת עליהם השכם

והערב, יום ולילה לא ישבתו. ואם בבריאות הגוף כך - בבריאות הנשמה, על אחת כמה וכמה!

מחשב - זה לא משחק ילדים!

מספר הרב אביגדור רוזנוולד (מנהל סמינר): "נכנסתי פעם אל הרבי ה"פני מנחם" זצוק"ל, לשאול בדבר משחקי מחשב מבוקרים לילדים. הגעתי להסכם עם חברות תוכנה, שיאפשרו לאיש משלנו לבדוק ולהסתכל היטב עד סוף כל משחק, ולאשר שאין במהלכו שום דבר בלתי חנוכי. וכאשר ימצא שהכל תואם לחינוך ולהלכה ובלתי מזיק - לשים חותמת המאשרת את הנ"ל.

הייתי בטוח שאני הולך לקבל "ברכה והצלחה" מהרבי. אבל הרבי השיב: "במוסדות שלי אני לא מאשר". אמרתי לו: אם כן אני רואה שאין רוח חכמים נוחה מהעניין, ולכן אני יורד מזה. כשראה הרבי שהבנתי את כוונתו, צעק מעומק הלב: "טוב מאוד!"

במילים אחרות למדתי: **מחשב הוא רק למבוגרים ולמטרת פרנסה. כאיש צבא אשר לא יתן לילדיו לשחק באקדח**. כך צריך להתייחס ולנהוג במחשב.

ולא נשלה את עצמנו שהילדים הם בפיקוחינו! הילדים בידינו רק עד גיל שש, אחר כך הם פחות בידינו, ובגיל מבוגר כבר אין לנו בכלל שליטה עליהם, לכן נקבל את המלצת שלמה המלך ע"ה החכם מכל אדם: "חנוך לנער על פי דרכו" - בתחילת דרכו, ואז: "גם כי יזקין, לא יסור ממנה".

קריאות קודש של גדולי ישראל

עקב הסכנות הגדולות האורבות לנו, יצאו גדולי ישראל בדורנו בקריאות קודש נרגשות, להיזהר מן הנזקים החמורים של כלי התקשורת והמולטימדיה, ובראשם המחשב. לתועלת הציבור נביא כאן כמה מדברים אלו.

הגאון רבי שמואל הלוי ואזנר שליט"א (דרשת שבת הגדול התשנ"ט):

"במעמד זה ברצוני להתריע בשער בת רבים על גודל החורבן הבא בעקבות כלי התקשורת למיניהם, אשר דרכם חודרת אלינו כל תרבות הגויים הקלוקלת של עולם ומלואו.

בדור זה כח ה"סטרא אחרא" [היצר הרע] גדול מאוד, ומאיים להרוס את קדושת ישראל, על ידי כלי המשחית השונים על כל שמותיהם הנרדפים: אינטרנט, מחשב, רדיו, סרטים, וידיאו, וכו'.

אם בכל הדורות מאז ומעולם חינכו על כך את צעירי הצאן, ותמיד היו צריכים להשקיע הרבה מאמצים בעניינים אלו, הרי שבדורנו חובה קדושה כפולה ומכופלת עלינו

להשקיע מאמצים עליונים ביותר כדי להינצל מן המוקשים המתוחכמים שהציב השטן לנגדנו - במטרה ללכוד בם את לבבות בני ישראל, צעירי הצאן וגם מבוגרים.
מורי ורבותי!
יש לדעת שכיום, אחת המטרות המוצהרות של המחשב היא בשביל דברים אלו, שבכוחם למשוך את ליבות בני ישראל בכלל ובני הנוער בפרט, ולהרוס את כל טהרתם ושאיפתם לה' ולתורתו. אם אנו לא נעמוד איתן למנוע את עצמנו ואת ילדינו מלהחשף לדברים קלוקלים אלו - אזי כל החינוך בסכנת התמוטטות חס ושלום.
הרבה עורמה השקיע השטן כדי להכשיל אותנו במראות אסורות, ולדאבוננו ולמגינת לבנו כבר "רבים חללים הפילה", ואנו רואים ושומעים על תוצאות חמורות מאוד בתחום זה. לא יאומן כי יסופר כמה בני נוער וכמה מבוגרים כבר נהרסו על ידי האינטרנט, ועל ידי שימוש בלתי נכון במחשב. בתים שלמים נהרסו והלכו לטמיון ולאבדון מחמת מכשולים אלו.
ידוע לי ממקורות מהימנים שבעתיד הקרב יגדלו הנסיונות פי כמה וכמה, עקב התפתחות ענף המחשבים בכלל והאינטרנט בפרט. כל בר דעת יודע היטב את עוצמת כח המשיכה שיש בדברים אלו, וממילא מבין כי סכנה גדולה ועצומה עומדת כנגדנו. אשר על כן חובה להתרחק מאוד מדברים אלו!"

הרב יעקב הלל שליט"א (ראש ישיבת אהבת שלום):

"מה נאמר ומה נדבר, כל אחד שרואה עין בעין את השתלשלות הדברים, משתומם ונחרד מכוחו של השטן. בתחילה היה המחשב בסך הכל מכונת כתיבה, והנהלת חשבונות. כך נכנס המחשב התמים לאלפי בתים, ולאט לאט השתכלל והתפתח.
המצב היום, שבבתים של רבים מאיתנו יש מחשבים עם אפשרות להגיע, כהרף עין, בלחיצת כפתור אחת, לחטא ועבירה... הכל מעורב יחד, קודש וחול, אור וחושך - בסיבוב קל אחד... ורבים הבתים שנפלו בהם חללים, ה' יצילנו...
בדור הקודם היצר הרע היה בחוץ, בבתי תיאטרון וכדומה. יהודי חרדי היה מתבייש ללכת לשם. איך ילך והוא עם זקן ופאות?! אפילו אם נכנס בו קצת תאוה ורוח שטות, היה נמנע מללכת, וניצול. האפשרויות שאדם יתקלקל היו מעטות. אפילו להכניס טלויזיה לבית לא היה קל, יש סימנים לדבר, וקשה להסתיר לגמרי מהילדים...
אבל היום דרך המחשב - אשר שוכן כבוד על תכולתו המקודשת, הש"ס, הזוהר הקדוש - נכנס היצר הרע לבית. כעת אפשר לעשות את כל העבירות בלי שום בושה... ומי מחוסן מפני היצר?!

המסווה של הקדושה - רק מחריף את הבעיה! כבר יש תירוץ למה להכניס את המחשב לבית. יש דברים כשרים!! ומכאן ועד לדברים הגרועים ביותר הדרך קצרה... זה רק שאלה של זמן... באופן הזה מרמים אותנו ומתעים אותנו.

כמה כסף היה משלם בלק לבלעם על ההמצאה הגאונית - ששמה מחשב!! שעל ידה יוכל להכניס את כל התועבה שבעולם, פנימה, בתוך בתיהם המקודשים של כלל ישראל..."

הרב יצחק זילברשטיין שליט"א (רבה של רמת אלחנן, סיון תשנ"ח):

"ביקר אצלי בבית, יהודי המתפרנס מתיקון מחשבים, וסיפר לי שהולך לבתים ורואה כמה דברים סמויים עושים הילדים במחשב, שאילו היו ההורים יודעים מזה - היו מזדעזעים. סיפרו לי הממונים על החינוך, שאותם הורים שנותנים לילדיהם גישה למחשבים, ילדיהם מגיעים לדברים גרועים ביותר. סיפר לי יהודי אחד, שילד אחד הרס בתמימות ארבעים ילדים.

איך אפשר לדבר עם ילד על 'הוויות אביי ורבא', אם בראש שלו באים כל מיני משחקים ושטויות?! אני כבר לא מדבר פה לא על עבודה זרה ולא על כיעור. אני מדבר על משחקים לבד - איך יהיה לו חשקת התורה כאשר יש לו מחשב המראה לו את כל העולם בצבעים, מראה לו את כל הזיוף של העולם הזה, מקצה העולם ועד קצהו?! ברגע אחד הוא נמצא באוירון ואחר כך במעמקי הים, אחר כך בפריז, באיסטנבול, בטוקיו... הוא שט בכל העולם. **אני מדבר גם בלי לראות איסורים, גם בלי זה המח נסתם!** איך ילד כזה שראה תצוגה של תענוגות עולם ו'יופיו' של שקר - יכנס לתורה?! הרי כל הזיוף של העולם מושך אותו בצורה נוראה, המחשבים והסרטים מושכים את כל נפשו של הילד.

דיברתי היום עם מורי חמי, הגאון הרב יוסף אלישיב שליט"א, הוא אמר לי כך: האמת היא שאם לא היה בזה חיי נפש ופרנסה, היינו שוקלים לאסור מחשב לגמרי. רק אנחנו לא יכולים לאסור אותו, היות ויש בזה חיי נפש לצורך עבודה בבנק, בצרכניות, בהוצאת ספרים ועוד ועוד. אולם, **הוסיף הרב אלישיב**: "**כל אב או אם שאינו משגיח, ומרשה לילד להתעסק בזה, ידע שהוא עתיד ליתן את הדין! כי על ידי זה יכול להשחית את נפשו השחתה נוראה**".

ילד שנמכר למחשב, איך יהיה לו חשק והנאה לתורה? **אם בשכל שלו מונח המחשב - הוא שקוע בחלומות!** אני כבר לא מדבר על חטאים של תיאטרון, לא מדברים על להכניס הביתה את פתחו של גיהנם - סרטים ודברים אסורים, אלא על הדברים הנקיים

במחשב. מה לו ולתורה?! איך יגדלו תלמידי חכמים?! איך יכנס לו תורה לראש? זה הרי אש ומים שאינם משמשים יחד!..."

מי יתן ונזכה כולנו להתחזק בתורה וביראת שמים טהורה, לעשות נחת רוח ליוצרנו בשמחה ובאהבה. או אז ישוב עם ישראל ויהיה "מגדל אור לגויים" - דוגמא וסמל לכל הגויים בתרבותנו המפוארת, בחוקי חיינו הישרים, ובהנהגותינו המרוממות, כפי שנאמר בתורה: (דברים ד ה,ו): "רְאֵה לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים... וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם, כִּי הִיא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים, אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן אֵת כָּל חֻקִּים הָאֵלֶּה, **וְאָמְרוּ רַק עַם חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה**"!

מאמרים לחנוכה

חושך - זו מלכות יון

בכל שנה בימי החנוכה, חוגגים אנו את נצחון המכבים על היוונים. אולי כדאי, לשם גיוון, לשנות את המבט. להסתכל מן הצד של היוונים. לסקור מנקודת מבטם את המאורעות שארעו.

הממלכה היוונית פרשה שלטונה על כל העולם העתיק. אולם בעוד שהאימפריות הקודמות לה - החיתים, האשורים, הבבלים, הפרסים - שלטו בעריצות והיו לעול מכביד על נתיניהם, הרי היוונים לא היו כובשים בלבד - הם הביאו עמם בשורה, קידמה, את אור ההשכלה.

בתחומי האומנות - יון היא שם נרדף לקלסיקה: בפיסול, בציור. שירת הומרוס, סופוקלס, נאומי דמוסטנס.

בתחומי המדע - המצאות ארכימדס, משפטי פיתגורס. ומעל הכל - בתחומי הרוח. הפילוסופיה היוונית: סוקרטס, אריסטו, אפלטון, דוגנס. אנשים שחשבו על כל דבר: מהו האדם, יעודו ואושרו. מהי הבריאה ותכליתה. מה מסלול הכוכבים במרום, מהו הרכב המתכות, מדוע המים נוזלים, והברזל - מוצק. מדוע המים מתאדים, והברזל - נתך. על הכל חשבו, הכל חקרו. כזו היתה התרבות שכבשה את העולם, זה היה המטען התרבותי שנשאה עימה. אין פלא שכל העמים קיבלו את עליונות ומרות התרבות החדשה.

כולם - מלבד עם אחד קטן, בהרי יהודה. עם, שאמר ליוונים: לא, תודה. אין לנו צורך בתרבותכם, אין לנו חפץ בבשורתכם. לנו יש תורה, מצוות, דרך חיים. עשו לנו טובה, הניחו אותנו לנפשנו.

היוונים לא האמינו למשמע אוזנם. "מורדי אור", קראו ליהודים. "חשוכים", "פנאטים", "שונאי קידמה". החליטו לכפות את תרבותם. סגרו את הישיבות ותלמודי התורה, אסרו על קיום המצוות, הפכו את בתי המקדש לבית עבודת אלילים, ה' ירחם. הקימו אצטדיונים, ערכו אולימפיאדות ונשפים. והיהודים המוזרים מתעקשים. מתעקשים לדבוק במסורת אבות, מוכנים למות על אמונתם, וכאשר כלו כל הקיצין - יצאו למלחמה!

והיוונים אינם מבינים. מדוע הרימו הם את נס המרד, מה היה חסר להם? מדוע דחו את אור ההשכלה, את הפילוסופיה והתרבות הנאורה?

היוונים בודאי היו נופלים מן הכסא, אילו היו יודעים מה היהודים חושבים עליהם ועל תרבותם. אילו היו יודעים מה אומר עליהם המדרש (בראשית רבה ב ד): "והארץ היתה תוהו ובוהו, וחושך על פני תהום. חושך - זו מלכות יוון".

הם היו מזדעקים: "אנחנו - חושך?! אתם החשוכים, השחורים, הפנאטים! אנחנו מפיצי האור! אנחנו האנשים החושבים, ואתם מצייתים באופן עיוור למצוות ולחוקים!"

ואנחנו - מחייכים לטיפשותם, ומשתוממים על חוצפתם. חוצפת האנשים החושבים שהם יכולים, בשכלם הקטן, להבין את היקום ומשמעותו, ייעודו ומטרתו. טיפשותם של האנשים המתיימרים להבין הכל.

משל למה הדבר דומה? לאווירון הטס מעל האוקיינוס. הטייס יושב על כסאו, ומביט בהמון השעונים. לוחץ על כפתורים ומתגים, מסיט מנופים, ושומר על קשר אל-חוטי עם תחנת הבקרה.

לפתע נכנס אדם ומתעניין: "הגד לי, מה אתה עושה שם?"

והטייס מסביר באורך רוח: "כאשר המחוג הזה יורד, יש ללחוץ על המתג הזה. כאשר המנורה הזו מהבהבת - יש להסיט את המנוף הזה. כשנשמע צפצוף - צריכים מיד ללחוץ על הכפתור הזה".

אומר לו האיש: אתה סתם 'מרובע'. הדריכו אותך, ואתה עושה כמו תוכי. צריך לחשוב לבד! שעון שאני לא מבין על מה הוא מורה - אינו קיים בשבילי! כפתור שאני לא יודע מה הוא מפעיל - אני מתעלם ממנו! זוז - ותן לי לנווט את המטוס!"...

אז מי העיוור, ואצל מי האור? אצל הטייס המיומן, הממלא אחר ההוראות, או אצל זה שמנסה "להבין בשכלו כל דבר"?

"חושך זו מלכות יוון". וכשהמכבים נצחו הם הדליקו את האור! "כי נר מצוה, ותורה - אור!" (משלי ו כג). (מהספר הנפלא "מעיין המועד" חנוכה עמוד יא)

יון - תרבות הדמיון

זכרון ילדות: ילד כבן עשר הולך עם אביו ל"לונה פארק" בחופשת החנוכה. ההתרגשות המהולה בפחד ב"רכבת הרים", העליצות בשייט בסירות המתנגשות, המתח בניסיונות הקליעה למטרה, והנה הגיעו לביתן קסום: בצריח שמעליו ניבטת מכשפה מזוויעה, הפותחת וסוגרת תריסי צוהר בצחוק פרוע - "רכבת שדים".

קנו כרטיס ועמדו בתור, התיישבו בקרון הדו מושבי, צפירה, והרכבת פותחת במסע לתוך המערה החשוכה. איזה פחד. עלטה סביב, ומימין ומשמאל מאירות דמויות פלצות, שדים אימתניים ומפלצות זוועתיות מניפים קלשונים וכידונים, ומכשפות מצוידות במטאטאים. נהימות נשמעות, חריקות ואנקות, עולם מבהיל ומבעית, מלאכי חבלה צצים בכל עיקול, פחד פחדים. והנה דמות בלהות גוהרת, צווחה אל אנושית נשמעת - והרכבת מגיחה אל האור, מסיימת את מסעה הקסום. כמה נפלא היה, וטוב שהסתיים.

ואז נוכח הילד, שבאחד העיקולים בדרך, נפלה הכיפה מראשו. ממהר הוא לכסות ראשו בשרוולו והאב פונה לסדרן, מספר שהכיפה אבדה. אין בעיה, עד שיתגבש התור החדש נצא לחפשה. ניגש למתג, הדליק את האור במתקן, והזמין את האב והילד לחפש את הכיפה שנפלה.

הם חזרו בעד הדלת האחורית, פעם שניה בתוך דקות ספורות - אך איזה הבדל תהומי. נורות חשמל פזורות האירו את המבוך, הילד הביט סביב. קורות ולוחות עץ היוו את המחיצות במערה, ובמרווחים שווים נראו בובות סמרטוטים עלובות, מגוחכות, פוחלצי סחבות...

הכיפה נמצאה, אבל המחזה לא נשכח: עליבותה של ה"מערה" באור...

עשרות שנים עברו, הילד בגר. ושב ונזכר במחזה ההוא לאור נרות החנוכה. "חושך", אמרו חז"ל, "זו מלכות יוון". יוון - זו שהעשירה את העולם בשירה ובפילוסופיה, ספרות ומחזאות, ספורט ותחרויות אולימפיות, ציור ופיסול. תרבות שלימה, נוצצת וזוהרת - בחושך... לאור תפאורה מלאכותית, אוירה מעושה, התרגשות מגורה. אבל רק ידלק האור - והכל יתגלה בעליבותו...

קחו לדוגמא את תחרויות הספורט. המצאה יוונית. גם למרגלות הר הבית בנו אצטדיון, כדי לחלל את עיר הקודש והמקדש. תרבות שהצמיחה "אלילים" נערצים, אוהדים מושבעים, שמגלגלת מאות מיליוני שקלים [גם בעת מיתון ואבטלה, מכספי ציבור כמובן. טוב, לא נדבר על זה עכשיו.] אבל מה יש בזה, בסך הכל? תודו: מאומה. מה מרוויח מי שהבקיע

לרשת או קלע לסל, האם נהיה לאדם טוב יותר, נעלה יותר, מושלם יותר? תרם משהו לרווחת מישהו? במה משקיעים רבבות את מעייניהם, רגשותיהם, זמנם וכספם?
התשובה: "שהם משתחווים להבל וריק!"...
הספרות, השירה, המחזאות, הסרטים למיניהם [מבלי לדבר על אלו האסורים בצפייה, בשמיעה ובקריאה, המלאים רפש וזוהמה, ליבוי יצרים אפלים ומחזות אלימות מזעזעים. לא על אלו נדבר, אלא על אלו הנחשב ל"נקיים"]. שירה ענוגה, יצירה מוסיקלית, ספרות מופת. בשורה התחתונה - ביזבזת שעה. התענגת, בילית - אבל במה התעלית?! מה רכשת, איזה קניין נצח?
מאומה.
וכך עוברים חולפים הימים, "העולם הזה דומה ללילה", וסוף כל סוף עולים למעלה, אל האור... ושם, אבוי - מתגלות בעליבותן כל בובות הסמרטוטים שהתפעלנו מהן, הושפענו ואף סגדנו...
אז מדוע להמתין לאותה שעה?! יכולים אנו להדליק את האור כאן ועכשיו. את האור שיגרש את החושך ויגלה את אפסות תרבות בדמיון, ולנצל את הזמן היקר כל כך - לרכוש קנייני נצח אמיתיים, שיעמדו לנו לנצח נצחים: שיעור תורה, הרצאה תורנית מאלפת, ספר תורני מרחיב אופקים ומטהר נשמה, תפילה מעומק הלב, מצוה כהלכתה! או אז, יהיה ניצחוננו על היוונים מושלם! (מהספר הנפלא מעיין המועד חנוכה יג)

הללו את ה' כל גויים

בהלל שאנו קוראים בימי החנוכה, אנו אומרים, "הללו את ה' כל גויים שבחוהו כל האומים, כי גבר עלינו חסדו". ויש להבין מדוע אומר דוד המלך שיהללו הגויים ואומות העולם את הקב"ה, בשעה שגבר חסדו של הקב"ה עלינו עם ישראל, והלוא אנחנו היינו צריכים להודות ולשבח על נסיו ונפלאותיו של הבורא יתברך לנו?
עיור אחד היה רגיל מידי בוקר לצאת מביתו בשעה 8:00 בדיוק עם הסל בידו לכיוון חנות המכולת, היה קונה מצרכי מזון וחוזר לביתו, הכל ללא שום ליווי ועזרה של אדם אחר, מחמת שהורגל כבר בדרך הזאת ללא חשש. והנה באותו מקום היו גרים כמה ילדים שיצאו לחופש הגדול-גדול של כחודשיים וחצי, ומרוב שעמום חיפשו לעצמם תעסוקות שונות ומשונות, כדי להעביר את הזמן. יום אחד החליטו "להתלבש" על העיור הזה וללכוד אותו במלכודת שלהם. באותו בוקר קמו מוקדם וחפרו בור בגובה של חצי מטר, בדיוק במקום שצריך לעבור העיור, כדי שיעבור ויפול, ולהם תהיה שמחה וצהלה. והנה בשעה 8:00 בדיוק, רואים הם את העיור יוצא מביתו לכיוון חנות המכולת כהרגלו, וכולם מחכים וממתינים לראות כיצד יפול דבר. אך למרבה הפלא - צעד אחד לפני

שהגיע העיוור לבור, נעמד, חשב מספר שניות, ולא המשיך ללכת, אלא הסתובב אחורה וחזר לביתו. כל הילדים הבינו שכנראה העיור הזה אינו אדם פשוט אלא צדיק ומיוחד, איש אלוקים קדוש, ומשמים גילו לו שחפרו לו בור. התחרטו הילדים על מעשיהם הרעים, כיסו את הבור מיד, והמתינו לבואו שוב, כדי לבקש את סליחתו. לא עבר זמן רב ולאחר כעשר דקות יצא העיור מביתו שוב עם הסל לכיוון חנות המכולת. מיד יצאו כל הילדים לקראתו ובקשו ממנו מחילה וסליחה וכפרה על המעשה הנבזה, כי בודאי צדיק אתה וגילו לך משמים את אשר זממנו לעשות לך. העיור הביע תמיהה מוחלטת: אינני מבין מה רצונכם, אינני יודע כלל על מה אתם מדברים. אמרו לו הילדים הלוא לפני כמה דקות יצאת מביתך לחנות המכולת, ובאמצע הדרך נעמדת, האם לא בגלל שידעת כי לשפת הבור הגעת? אמר להם העיור, האמת אומר לכם שלא ידעתי שיש בור, אלא בדיוק באותו רגע נזכרתי ששכחתי את הארנק שלי בבית, לכך חזרתי לביתי להביא את הארנק...

והנמשל, פעמים רבות אומות העולם שונאי ישראל, מניחים פצצות בכל מיני מקומות וזוממים מזימות נגד עם ישראל. אבל הקב"ה ישתבח שמו לעד עושה נסים ונפלאות לעם ישראל, והפצצות לא מתפוצצות או שמתפוצצות עליהם. נמצא שפעמים אף אנו איננו מכירים כלל בנס שבורא עולם עושה לנו, כי אין אנו יודעים שהניחו שם פצצות וחומרי נפץ, ולכן איננו יודעים להודות על זאת. אולם הגויים אשר הם שזממו את המזימות, הם הם שמתפלאים ולא מבינים למה לא התפוצצה הפצצה ומדוע נכשלה המזימה, עד שמשכילים לדעת שבורא עולם עושה לנו את כל הניסים הללו, ואז הם משבחים ומפארים על זאת. וזה שאומר דוד המלך, "הללו את ה' כל גויים שבחוהו כל האומים, כי גבר עלינו חסדו"!

מה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותיך

במדרש, אמר רבי חנינא: בעשרים וחמשה בכסלו נגמרה מלאכת המשכן, והיה מקופל ומונח עד ראש חודש ניסן שאז הקימו משה, כמו שנאמר, וביום החודש הראשון באחד לחדש תקים משכן אהל מועד (שמות פרק מ פסוק ב). וכל זמן שהיה מקופל היו ישראל מדברים על משה: למה לא הוקם מיד? שמא דופי אירע בו? ובאמת שהקב"ה ברצונו היה לערב את שמחת המשכן, בחודש שנולד בו יצחק אבינו, שהוא ניסן. וכיון שבא ניסן, הוקם המשכן. נמצא שהפסיד החודש כסלו, שלמרות שנגמרה המלאכה בו, לא הוקם בו המשכן. אמר הקדוש ברוך הוא: עלי לשלם לו ולפצות אותו! ומה שילם לו? חנוכת בית חשמונאי.

אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה

רואים אנו עד כמה מדקדק הקב"ה שלא להפסיד ולא לקפח שום נוצר בעולם, ואם דקדק הקב"ה כל כך על יום אחד מימי השנה, שלא לקפח אותו, ונתן לו בתמורה את ימי החנוכה, על אחת כמה וכמה מדקדק הקב"ה עם בני אדם שלא לקפח שכרם על כל מצוה ומצוה ואפילו הקלה שבקלות.

ומסופר על שתי נשים צדקניות, שלקחו לעצמן להיות אחראיות על קופת הצדקה ליתומים ויתומות. הן סיכמו ביניהן כי לאחר אריכות ימים ושנים של שתיהן, הראשונה מהן שתמות קודם, תבוא בחלום הלילה לחברתה השניה ותספר לה את ההנהגה שבעולם הבא. לאחר זמן נפטרה האחת, ולימים מספר הגיעה בחלום לחברתה, ואמרה לה: לספר לך את כל הקורות שם אינני יכולה, אך דבר אחד אוכל לומר לך: אם את זוכרת, באחד מן הימים שהלכנו לאסוף צדקה ליתומים, הצבעתי לך בידי, כדי להראות לך שיש בית נוסף שלא היינו בו. אין את יודעת כמה שכר בשמים הכינו לי רק בעבור אותה הרמת יד!

כן, מורי ורבותי, חברך שואל אותך כתובת, ואתה עונה לו, אין אתה יודע איזה שכר צפוי לך על זאת. ואל תאמר סך הכל מה עשיתי, כי על כל דבר טוב הקב"ה משלם, ואיננו נשאר חייב לשום אדם. וכמו שנאמר (דברים פרק לב פסוק ד) 'אל אמונה ואין עול, צדיק וישר הוא'.

רמז מן התורה לחנוכה

הרמב"ן בתחילת פרשת בהעלותך (במדבר פרק ח פסוק ב) מביא את שאלת המדרש: מדוע נסמכה פרשת בהעלותך שבה מצווה הקב"ה לאהרון הכהן על המנורה, לפרשת חנוכת הנשיאים? לפי שכשראה אהרן את חנוכת הנשיאים, שציוה הקב"ה לכל נשיא בישראל להקריב קרבן בחנוכת המשכן בחודש ניסן, חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכת המשכן - לא הוא ולא שבטו. אמר לו הקב"ה: חַיֶּיךָ, שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומיטיב את הנרות בוקר וערב.

וכתב הרמב"ן, לא התברר לי למה ניחמו בהדלקת הנרות דוקא, ולא ניחמו בקטורת בקר וערב שבו השתבחו גם שבט לוי, שנאמר (דברים פרק לג פסוק י): "ישימו קטורה באפך וכליל על מזבחך". וכן בכל הקרבנות, ובמנחת חביתין, ובעבודת יום הכיפורים שאינה כשרה אלא בכהן גדול, ונכנס לפני ולפנים אל קדש הקדשים, ושהוא קָדוֹש ה' עומד בהיכלו לשרתו ולברך בשמו, ושבטו כלו משרתי ה'? ועוד, מה טעם לחלישות הדעת הזאת, והלא קרבנו גדול משל הנשיאים, שהקריב בימים ההם קרבנות הרבה כל ימי המילואים? ואם תאמר שהקרבנות שהוא הקריב היו חובה שנצטווה בהם, וחלשה

דעתו על שלא הקריב נדבה כשאר הנשיאים לחנוכת המזבח, הלוא גם הדלקת הנרות שניחמו בה, הרי היא חובה שנצטווה עליה ולא נדבה, ובמה התפייס אהרון?
אלא נראה שענין ההגדה הזו לדרוש רמז מן הפרשה על חנוכה של נרות, שהיתה בבית המקדש השני על ידי אהרן ובניו. רצוני לומר, חשמונאי כהן גדול ובניו.
ובלשון הזה מצאתיה במגילת סתרים לרבנו נסים גאון, שהזכיר האגדה הזו ואמר: "אמר לו הקב"ה למשה, דבר אל אהרון ואמרת אליו, יש חנוכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות, ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנוכה שקרויה על שמם, והיא חנוכת בני חשמונאי, ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת חנוכת המזבח". וראיתי עוד במדרש (תנחומא בהעלותך פרשה ה), "אמר לו הקב"ה למשה, לך אמור לאהרן אל תתייירא, לגדולה מזאת אתה מוכן, שהרי הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הם נוהגים, אבל הנרות לעולם הם נוהגים, וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני, אינם בטלים לעולם".
ויש להבין שהלוא הדבר ידוע שכשאין בית המקדש קיים והקרבנות בטלים מפני חורבנו, אף הדלקת הנרות תתבטל, אם כן מה זה שמנחמו בהדלקת הנרות שלעולם הם נוהגים, אלא לא רמזו אלא לנרות חנוכת בית חשמונאי, שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בית המקדש בגלותנו. וכן ברכת הכהנים הסמוכה לחנוכת הנשיאים נוהגת לעולם. עד כאן מדברי הרמב"ן.

'וטובל בשמן רגלו'

בגמרא מסכת מנחות (דף פה עמוד ב) שנו חכמים על הפסוק (דברים פרק לג פסוק כד), "ולאשר אמר ברוך מבנים אשר, יהי רצוי אחיו **וטובל בשמן רגלו**', זה חלקו של אשר שמושך שמן כמעיין, ובנחלתו היו מכינים שמן זית לבית המקדש.
ומספרת הגמרא, כי פעם אחת הצטרכו אנשי לודקיא לשמן. מינו להם שליח גוי אחד, אמרו לו: לך והבא לנו שמן במאה ריבוא [מיליון] מטבעות זהב. הלך לגוש חלב, אמרו לו לך אצל פלוני לשדה הלז, הלך ומצאו שהיה עודר בעצי הזיתים. אמר לו: יש לך שמן במאה ריבוא שאני צריך? אמר לו: המתן לי עד שאסיים מלאכתי. המתין עד שסיים מלאכתו, לאחר שסיים מלאכתו הפשיל כליו לאחוריו. אמר לו יש לך שמן במאה ריבוא, כמדומה אני ששחוק שחקו בי היהודים [מאחר שראה אותו הגוי שהולך פשוט ועובד בשדה, ואילו הוא עשיר כזה גדול שיש לו שמן במיליון, אם כן לא היה מתאים שיעבוד כך]. כיון שהגיע לעירו הוציאה לו שפחתו קומקום של מים חמים ורחץ בו את ידיו ורגליו. הוציאה לו ספל של זהב מליאה שמן וטבל בו את ידיו ורגליו, לקיים מה שנאמר 'וטובל בשמן רגלו'. לאחר שאכלו ושתו מדד לו שמן במאה ריבוא. אמר לו, אולי אתה צריך יותר שמן? אמר

לו כן, אלא שאין לי כסף לכך. אמר לו אם אתה רוצה לקחת עוד שמן, קח, ואני אבוא עמך ללודקיא, ושם תתן לי את המעות. וכן היה, ומדד לו עוד שמן בשמונה עשר ריבוא. אמרו, לא הניח אותו האיש לא סוס ולא פרד ולא גמל ולא חמור שלא שכרו לנשיאת השמן, כיון שהגיע לעירו ללודקיא, יצאו אנשי העיר לשבחו. אמר להם, לא לי תשבחו אלא לזה שבא עמי שמדד לי שמן במאה ריבוא, ועדיין אני חייב לו עוד כסף, על השמן שהוסיף לי.

שבת, חודש ומילה

הנה היוונים גזרו על עם ישראל בעיקר על שלושה מצוות: שבת, קידוש החודש ומילה. ופירושים רבים נאמרו בזה, מדוע לא גזרו על שאר המצוות האחרות.

יש לדעת כי ללא כל ספק מטרתם של היוונים היתה לעקור ולשרש מעם ישראל את שמירת התורה והמצוות כולם ללא שום פשרה, אלא שכדי לעשות זאת תפסו היוונים בשיטה אומנותית מאוד, שבה חשבו שבאמת יוכלו להצליח באשר זוממים הם לעשות, אבל כמובן בורא עולם שומר ישראל, הנה לא ינום ולא יישן, לא נתן להם לעשות זאת, שכבר הבטיח לנו בתורתו הקדושה (דברים לא פסוק כא): "כי לא תשכח מפי זרעו". ואנו בטוחים ללא כל ספק, כי 'לא יחליף האל ולא ימיר, דתו לעולמים לזולתו'.

שלחן שבת

היוונים ידעו כי ישנן מצוות מסויימות, אשר גורמות לקשר ולחיבור עם ישראל כולו כאחד אל מורשת התורה והמצוות. הראשונה שבהן מצות השבת, אשר מתרכזת בעיקר סביב שולחן השבת היהודי. יושבים יחד כל בני המשפחה סביב השלחן, פוצחים בשירה באמירת 'שלום עליכם'. לאחר מכן מקדש האבא על היין בקול נעים, ומנשקים הילדים את ידי האב והאם ביראת כבוד ואהבה אמיתית, כמו שנצטוינו בתורתנו הקדושה, 'כבד את אביך ואת אמך', 'איש אמו ואביו תיראו'. לאחר הקידוש נוטלים כולם את ידיהם לסעודת שבת, ויושבים לאכול ממטעמי השבת שטרחה והכינה האמא הצדקת בשמחה ובערגה של מצוה. סוף סוף לאחר שבוע של עבודה, ניקיונות, כביסות והכנות, הגיע העת לרוות את הנחת, יושבים כל בני המשפחה יחד עם האבא היקר, כמאמר דוד המלך עליו השלום בתהלים "בניך כשתילי זיתים סביב לשולחנך". לאחר סיום הסעודה, פוצחים בשירי שבת באהבה ובחיבה, וכולם עונים בשירה ובזמרה יחד. אחר זה, הגיע העת שכל ילד מילדי הבית מביא את דף הקשר השבועי שקיבל מהגן ומהתלמוד תורה, ומספר על פרשת השבוע, אביו שואל אותו שאלות ונהנה מידיעותיו בתורה על אף גילו הרך, ולבסוף פותח האבא בדברי תורה ומחדש חידושים לבני

המשפחה. כך מסיימים את הסעודה בהרגשה של סיפוק ושמחה אמיתית, עם אהבה ואחדות. 'אשרי עין ראתה כל אלה'.

את המחזה הזה ואת תוצאותיו ידעו היוונים טוב מאוד, ולכן תפסו דוקא את מצות השבת, לבטלה מעם ישראל. ידעו הם היטב שאם תתבטל מצוה זו - ההמשכיות של עם ישראל לא תמשיך להתקיים ברמה כזו. מעמד שולחן השבת נחקק בלבבות הרכים, עד שאינם יכולים לשכוח זאת לעולם. אף אם חס ושלום במשך הזמן קרה שקלקלו ילדי הרחוב את אחד הילדים, מובטח לנו שיתחזק ויחזור שוב לשורשים העמוקים, ויקיים את התורה והמצוות כהלכתן, בעקבות מחזות ההוד שהותירו רושם עז בליבו. ולזאת היוונים לא רצו להסכים, לכך את כל אשר בכוחותיהם עשו, כדי לקעקע את הקשר הרוחני במשפחות עם ישראל.

קידוש החודש

כדי לקבוע את היום הראשון של החודש, ציותה התורה שאם יבואו שני עדים ויעידו בבית הדין שראו את הירח בצורה מסוימת בסוף החודש שעבר, על פי זה יקבע בית הדין באיזה יום יחול ראש חודש הבא, וממילא על פי זה יוודע הזמן אימתי יחולו חגי ישראל: פסח, שבועות, סוכות, וכל מועדי ישראל.

היוונים ידעו כי לבד מהשבת הקדושה, יש ימים נוספים אשר גם הם מסוגלים להביא את המצב בעם ישראל לאחדות ושמחה אמיתית של כולם יחד, והם הימים טובים של עם ישראל, מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש - אלה הם מועדי.

היוונים הבינו כי לא מספיק לבטל רק את השבת מעם ישראל, כי הלוא את מטרתם לא ישיגו כל כך, כשעדיין עם ישראל שומרים על חגיהם. וכמו שאנו רואים כיום לצערנו הרב, אשר רבו היהודים שבעוונותינו הרבים אינם שומרי שבת, אולם על החגים אינם מוכנים לוותר בשום פנים ואופן, אינם יכולים שלא לבנות את הסוכה, הם זוכרים עוד את הסוכה שהיתה בבית סבא, היאך היו עוזרים לקשט אותה, ובחג היו באים כל הדודים והמשפחה הענפה, ויושבים יחד בסוכה עם שירי החג, קשה להם להתעלם מכל זה, גם הם מרגישים את חובתם לבנות סוכה לשבת בה, כדי לא לפספס את אותה תחושה טובה. הם אינם יכולים בליל הסדר שלא לשבת על שלחן ערוך נאה ומסודר ביין ובמצות, במרור ובחרוסת וכו', הם אינם יכולים לשכוח כיצד היו יושבים בקטנותם כדי להיסב באכילת המצות ובשתיית היין בארבע כוסות. הם אינם יכולים שלא לבוא לבית הכנסת בימים הנוראים 'ראש השנה' ו'כיפור', או לפחות לבוא כמה דקות לקראת סוף

היום הקדוש בתפלת נעילה. הם אינם יכולים לוותר שלא לבוא לבית הכנסת ולרקוד בשמחת תורה עם ספר התורה.

ידעו היוונים, כי אף אם לא ישמרו את השבת אבל ישמרו את החגים, עדיין יכול להיות שדוקא מאותו ניצוץ שנותר דולק בגחלת שבלב אותו יהודי, מזה יתהפך לבבו, וישוב אל מקורות המים החיים האמיתיים שהם תורתנו הקדושה. וגם את זה ניסו לעקור ולשרש.

ברית מילה

אך ליוונים אין די בכך, הם ידעו כי גם אם יצליחו לבטל את היהודים מלשמור את השבתות ואת חגי ישראל, עדיין אין יהודי שלא ימול את בנו בעודו תינוק רך בין שמונה ימים. אפילו אחד שלא שומר מצוות כלל, שגם יום כיפור לא 'משחק' אצלו, בכל אופן איננו מסוגל לוותר שלא לעשות ברית מילה לבנו. ופעמים דווקא מצוה זו שקיים במסירות נפש, על אף שרחמיו על בנו עלולים להניאו ממעשהו, שהיאך יתכן לחתוך מבשרו בעודו תינוק וחלש, עם כל זה לא שת ליבו לזאת, והולך ועושה את המצוה, אך ורק בגלל ציוויו של הקב"ה. זכות זו יכולה לעמוד לו, ולחלחל בקרבו עד שגם בו ידלק שוב הניצוץ הקטן שנשאר לו בגחלת, וישוב גם הוא לחיק בורא עולם.

שלוות הצדיקים

בשבת הסמוכה לחנוכה קוראים אנו בפרשת "וישב". ישנו רעיון מוסרי, הנלמד מפרשה זו, וממהות ימי החנוכה יחד.

הפרשה פותחת: "וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען. אלה תולדות יעקב, יוסף...".

במדרש אמרו: וישב יעקב - ביקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רוגזו של יוסף. צדיקים מבקשים לישב בשלוה, אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים הם לישב בשלוה בעולם הזה?

ויש להבין את דברי המדרש, וכי לא מגיע ליעקב אבינו שיֵשֵב בשלוה, אחר שבמשך שנים רבות סבל מעשו הרשע, עוד בהיותו בבטן אמו, ואחר כך מלבן הרשע, וגם מתה עליו אשתו רחל, וצער רב הצטער על בתו דינה, ולאחר כל הצרות הללו מבקש לשבת בשלוה, אומר לו הקב"ה, לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שהם מבקשים לישב בשלוה בעולם הזה?

ומבארים המפרשים, כי ודאי שהקב"ה רוצה להיטיב עם בריותיו, שזו התכלית שלמענה ברא את העולם. אלא שעיקר ההטבה היא בעולם הבא, והעולם הזה הוא רק "פרוזדור" שבו מכינים אנו את עצמנו שנהיה ראויים להטבה הגדולה באמת, ולא נקבל הטבות בתור "לחם חסד" המבייש את מקבליו. כמו שאומר ה"מסילת ישרים": "והנה מה שהורונו חז"ל הוא, שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' וליהנות מזיו שכינתו, שזהו

התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להימצא. ומקום העידון הזה הוא באמת העולם הבא, כי הוא הנברא בהכנה המצטרכת לדבר הזה, אך הדרך כדי להגיע אל מחוז חפצנו זה, הוא זה העולם, והוא מה שאמרו במשנה באבות (פרק ד משנה טז): "העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא, התקן עצמך בפרוזדור, כדי שתכנס לטרקלין".

ואם כן אין ראוי לו לאדם שירדוף אחר התענוגות של העולם הזה ויבקש לעצמו עושר, רווחה וכו'. כי דבר זה מסיח את דעתו מן העיקר, שהוא ההכנה לעולם הבא. אין זה אומר כי עליו להיות מסוגף ולא ליהנות כלל מן העולם הזה, אלא הנקודה היא שעל האדם לראות את העולם הזה, אך ורק בתור אמצעי ולא מטרה! אם יש לך הרווחה גשמית, יכול אתה להשתמש בה כעזר וסיוע לעבודת ה', אך לא לראות בה מטרה בפני עצמה. ממילא אם חסרה לך אותה הרווחה גשמית, אל תהיה מיצר על כך ומשתוקק לכך, כי אין זו המטרה! וזו היתה בעצם ההקפדה של הקב"ה: **מבקשים** לישב בשלוה בעולם הזה, לרצות, להשתוקק, להתאוות לחיי עונג בעולם הזה.

כך היא דרכה של תורה

ועל פי האמור יש לפרש את המשנה במסכת אבות (פרק ו משנה ד): "כָּךְ הִיא דַרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה: פַּת בַּמֶּלַח תֹּאכַל, וּמַיִם בַּמְּשׂוּרָה [לפי מדה] תִּשְׁתֶּה, וְעַל הָאָרֶץ תִּישָׁן, וְחַיֵּי צַעַר תִּחְיֶה, וּבַתּוֹרָה אַתָּה עָמֵל. וְאִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן, אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ, אַשְׁרֶיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְטוֹב לְךָ לָעוֹלָם הַבָּא". ויש להבין, הלוא אם בורא עולם נתן לאדם שפע ומזון טוב, ויש ביכולתו לאכול כל יום יותר מפת במלח ויותר ממים במשורה, וכן יש ביכולתו לישון על מטה טובה ולא על הארץ, האם במצב כזה אינו יכול לזכות לדרכה של תורה? האם כך הם פני הדברים שכדי לזכות לדרכה של תורה, יצטרך האדם שלא לאכול כל יום אלא רק פת במלח, ומים לפי מדה, ולישון על הארץ?

אין ספק שאין זו כוונת המשנה, כי אדם שנתן לו בורא עולם שפע טובה וברכה, ישתמש בהם כדי ללמוד תורה יותר ויותר, ויכוין שאוכל טוב וישן טוב כדי לעשות רצון ה' בחשק ובשמחה. אך נקודת המוצא כאן היא: האם גם במצב שבורא עולם לא היה נותן לך את כל השפע הזה, גם אז היית נשאר ללמוד בישיבה ובכולל? או שאז כבר היית עוזב ויוצא למסחר, כי חסרים לך ההנאות הללו? זו נקודת המבחן של האדם! נקודה זו מדויקת בלשון התנא שהשתמש בלשון עתיד ולא בלשון הווה: פת במלח 'תאכל', ומים במשורה 'תשתה', ועל הארץ 'תישן', ולא אמר פת במלח 'אתה אוכל', ומים במשורה 'אתה שותה', ועל הארץ 'אתה ישן', ללמדך שלא מן ההכרח שעכשיו בפועל צריך אתה

לאכול כך ולישון כך, אלא אף שכרגע חננך ה' בשפע טוב, אל תחשוב שרק במצב הזה אתה עוסק בתורה, אלא אף אם חס ושלום יגיע יום ולא יהיה לך שפע כמו שיש לך עכשו, גם אז תשב ותעסוק בתורה כמו במצב העכשווי. וכך באמת בהבנה אמיתית כזאת, אפשר לזכות לקנות דרכה של תורה באמת.

וזה שאמר הקב"ה, לא דיין להם לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא **שמבקשים** הם לישב בשלוה בעולם הזה. עיקר ההקפדה של בורא עולם היתה למה הם מבקשים, למה הם מתאווים לשלוה הזאת, אם נתתי להם - נתתי, אבל אם לא נתתי - אין צורך להשתוקק, לרצות ולהתאוות אליה.

על מה אבדה הארץ

על פי זה, מבארים גם כן את הגמרא במסכת נדרים (דף פא עמוד א) בעניין חורבן בית המקדש הראשון, ששאלו לחכמים ולנביאים "על מה אבדה הארץ?", ולא ידעו להשיב. עד שבא הקב"ה בעצמו ואמר (ירמיה פרק ט פסוק יב), "ויאמר ה' **על עוזבם את תורתי** אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי ולא הלכו בה". ומבארת הגמרא, אמר רב יהודה אמר רב **שלא ברכו בתורה תחילה**.

ופרש רבנו יונה, הלוא אם לא עסקו בתורה, אם כן למה כששאלו את החכמים והנביאים הם לא ידעו להשיב, הרי דבר גלוי הוא לכל? אלא ודאי עוסקים היו בתורה תמיד, ולפיכך היו החכמים והנביאים תמהים על מה אבדה הארץ, עד שהקב"ה בכבודו ובעצמו, שהוא יודע מעמקי הלב, פרש את הדברים, שלא היו מברכים בתורה תחילה, כלומר לא היתה התורה חשובה בעיניהם כל כך שיהא ראוי לברך עליה, והיינו שלא היו עוסקים בה לשמה, ומתוך כך מזלזלים היו בברכתה. "לא הלכו בה" - בכוונתה ולשם שמים באמת.

המאור שבתורה מחזירם למוטב

תורתנו הקדושה היא חכמה אלוקית ואיננה חכמה כשאר כל החכמות החיצוניות של אומות העולם. את תורת ה' - לא מספיק ללמוד ולדעת, אלא צריך ללומדה עם קדושה, עם יראת שמים, עם ערך אמיתי וחשיבות אמיתית לעסק התורה, ואז זוכה האדם באמת לקנין התורה. וכמו שאמרו במדרש, על הפסוק בירמיה (פרק טז פסוק יא) 'ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו'. אמר הקב"ה הלואי אותי עזבו אבל את תורתי שמרו, שמתוך שהיו מתעסקים בה, 'המאור שבה' היה מחזירן למוטב. ומדויק מן הלשון, שלא כתוב שהתורה מחזירה למוטב, אלא 'המאור שבתורה' מחזירם למוטב. והיינו כשלומדים את התורה עם המאור שבה, עם האביזרים שלה, שהם הערך ההגון והיחס הנכון ויראת השמים האמיתית, אז יש סיכוי באמת שהתורה תחזיר את האדם למוטב, אבל כשלומדים את התורה כשאר חכמות כמו מתמטיקה, פיזיקה, כימיה, ביולוגיה, גיאוגרפיה וכו', אזי

אין התורה חודרת בליבותיהם ואינה מחזירה אותם למוטב. וכמו שרואים אנו בעליל בכל מיני אוניברסיטאות ובתי ספר, שלומדים בהם כמה מלימודי התורה, ואף על פי כן רבים מהם עדיין מחללי שבת, ואף חלקם שהיו שומרים קצת, עתה הרי הם יורדים ומדרדרים עוד ועוד מדרכי התורה והמצוות, ה' יצילנו. ועוברים על האיסורים החמורים בתורה בשאט נפש, והתורה לא החזירתם למוטב, למה? הוא הדבר אשר אמרנו, כשאין מאור אין חזרה למוטב.

לא לחינם נמשלה התורה למים, המים יכולים להצמיח פרחים ושושנים, ומאידך גיסא גם קוצים וברקנים, תלוי מה מגדלים. כך התורה יכולה להצמיח צדיקים חסידים וקדושים, ומאידך גיסא גם רשעים שונאי תורה ומצוות. הא כיצד? הכל תלוי היאך לומדים את התורה. וכדברי הגמרא במסכת יומא (דף עב עמוד ב) אמר רבי יהושע בן לוי, מהו שכתוב "וזאת התורה אשר 'שם' משה"? - אם זכה האדם, נעשית לו התורה סם חיים. לא זכה האדם, נעשית לו התורה סם המות.

מלכות יון הרשעה בתקופת בית שני רצתה "להשכיחם תורתך". ואמרו במדרש: "וחושך על פני תהום" - זו מלכות יון, שהחשיכה את עיניהם של ישראל. היוונים בעצם לא התכוונו להעלים את התורה כליל, אלא אדרבה הכירו הם בחכמה הגדולה והעצומה הטמונה בה, אלא שרצו **להחשיך** את **המאור** שבה. רצו הם שעם ישראל יתייחס לתורה כאל יתר החכמות המצויות בעולם, ולא כ"תורת חיים", שממנה תוצאות חיים לחיי האדם כולם.

"ברוך אלוהינו שבראנו לכבודו, והבדילנו מן התועים,
ונתן לנו תורת אמת, וחיי עולם נטע בתוכנו!!!"

מדוע עושים חנוכה שמונה ימים?

חג החנוכה נחוג זכר לנס פך השמן, "שלא היה בו להדליק אלא ליום אחד, ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים". והשאלה הנשאלת: למה עושים חנוכה שמונה ימים, והלו נס השמן לא היה אלא שבעה ימים בלבד, שכן היה שמן ליום אחד גם ללא הנס?! תשובות רבות ניתנו לשאלה זו על ידי גדולי הדורות, והרי מקצתן:

* היום הראשון - קבעו אותו ליום טוב על נס הניצחון במלחמה, שביום כ"ה בכסלו נחו היהודים מאויביהם - כשם שנקבע יום טוב בפורים ביום אשר נחו מאויביהם. ושאר שבעת הימים - על נס השמן.

* מה שמצאו פך שמן טהור חתום בחותמו של כהן גדול, לאחר כל ההרס והטומאה שזרעו היוונים בבית המקדש במשך שלוש שנים - זה עצמו היה נס, ועליו קבעו את היום הראשון. שאר הימים - על נס השמן.
* החשמונאים חילקו את השמן שבפך לשמונה ימים, כדי שהמנורה תהיה דולקת שעה קצרה בכל ערב, ונעשה נס שמאותה כמות קטנה האירה המנורה כל הלילה - כך בכל יום ויום, במשך שמונה ימים.
* אחר שנתנו החשמונאים את השמן במנורה, נשאר הפך מלא שמן כבתחילה, וראו את הנס כבר ביום הראשון.
* לפי שהיוונים גזרו על המילה, והיתה גזירה זו קשה על היהודים יותר מכל הגזירות, מפני שיש בה הפרת ברית. וכשגברה יד החשמונאים עליהם שמחו על חידוש ברית מילה שמצוותה ביום השמיני להולדת הבן, ועל שמחת מצוה זו - סמכו את חגם לשמונה ימים.
* בדרך דרש: היוונים רצו להוציא מלב ישראל את האמונה שהקב"ה מנהיג את העולם בהשגחתו, וניסו להחדיר לליבם שהכל מתנהל בדרך הטבע, וכבר היו רבים מישראל נוטים אחר דיעות מסולפות אלו. כיון שראו כולם את נס פך השמן - שלא כדרך הטבע, הבינו כולם שהכל מהשגחתו יתברך, ואפילו כשהעולם מתנהג בדרך הטבע - גם אז הכל מיד ה' ומהשגחתו. לכך אנו אומרים בפיוט לחנוכה: "בני בינה, ימי שמונה קבעו...", כלומר: מתוך שהיו בני בינה, הבינו דבר מתוך דבר: מתוך הנס, הבינו שהשמן הרגיל הדולק בדרך הטבע - גם הוא נס.
* בדרך מוסר השכל: החשמונאים לא נתייאשו מלהדליק גם ביום ראשון, למרות שאמרה התורה "נר תמיד", וידעו שמחר לא יהיה להם מה להדליק. והוא הנס הגדול שמקיים את עם ישראל בכל דורותיו וגלויותיו. שאילו באו לעשות חשבונות מה יהיה ביום מחר, לא יוכלו להתקיים אפילו יום אחד, אבל ישראל אין עושים חשבונות, אלא שמים בטחונם באביהם שבשמים, וכל מעשה קטן שיש בידם לעשות - עושים הם בשמחה ובאמונה תמה.

שער ההלכה

לתועלת המעיינים

העמודים המסומנים ב- ( ), הם לפי הספר חזון עובדיה - חנוכה.

יש לציין כי ההלכות הנם לבני ספרד ולבני אשכנז, ורק במקום שיש חילוקי דינים בין מרן השלחן ערוך שהספרדים קבלו הוראותיו, לבין הרמ"א שהאשכנזים קבלו הוראותיו, צויינו חילוקי דינים אלו.

הדלקת נרות חנוכה

הטעם להדלקת נרות חנוכה

בתקופת ימי בית המקדש השני, גזרו מלכי יון הרשעה גזרות על ישראל, כדי להשכיחם ממצוות התורה ולבטלם מדתם. ונכנסו להיכל שבבית המקדש ופרצו בו פרצות, וטמאו את השמנים שהיו מיועדים להדלקת המנורה שבבית המקדש, והיה צר מאוד לישראל. עד שריחם עליהם הקב"ה והצילם מידם, וגברו בני החשמונאים הכהנים על היוונים והרגום, והושיעו את ישראל מידם. והעמידו מלך מן הכהנים, וחזרה המלכות לישראל. היום שנחו בו מהמלחמה היה יום כ"ה בכסלו, ולכן נקראו הימים האלו 'חנו-כה', על שם שחנו מהמלחמה בכ"ה. ובו ביום נכנסו החשמונאים לבית המקדש ורצו להדליק את המנורה, ולא מצאו אלא פך אחד של שמן זית זך טהור, שהיתה בו כמות שמן ליום אחד בלבד להדלקת המנורה, ונעשה נס שהספיקה להם כמות זו לשמונה ימים.

באותם שמונה ימים שלחו אנשים הבקיאים בהכנת שמן זית, שילכו לחלקו של שבט אשר, אשר ברכם משה רבנו בשמן רב, כמו שנאמר (דברים פרק לג פסוק כד) "ולאשר אמר ברוך מבנים אשר, יהי רצוי אחיו וטובל בשמן רגלו". עד שהגיעו אותם אנשים אל נחלת שבט אשר, כתשו זיתים וחזרו, עברו שמונה ימים. ורק ביום התשיעי הדליקו מהשמן שהביאו. נמצא ששמונה ימים הדליקו בשמן של נס, ולכן תיקנו חכמים לעשות את אותם שמונה ימים, ימי שמחה והלל, ולהדליק בהם נרות בכל לילה, כדי לפרסם את הנס. (א)

כמה נרות מדליקים?

מעיקר הדין, די להדליק בכל בית נר אחד בכל לילה, אלא שכבר נהגו כל ישראל לקיים את המצוה בהידור ולהוסיף כל לילה עוד נר אחד, שעל ידי מספר הנרות ניכר ומפורסם הנס יותר. וכך מוסיף והולך עד היום השמיני, ומראה בזה ששמונה ימים עשה הקב"ה נס לישראל, שדלקה להם המנורה גם ביום השמיני, מפך שהיתה בו כמות שמן רק ליום אחד.

אשר על כן, בלילה הראשון ידליק נר אחד, בלילה השני ידליק שני נרות, בלילה השלישי ידליק שלושה נרות, עד שבלילה השמיני ידליק שמונה נרות. (יט)

נרות ההידור
בכל לילה, הנר הראשון הוא הנקרא נר החיוב, ושאר הנרות נקראים 'נרות ההידור'. ואם טעה ולא הדליק כמספר הנרות של אותו יום, יצא ידי חובתו. (כט)

שמש
נוהגים להדליק נר נוסף הנקרא 'שַׁמָּשׁ'. ויש נוהגים להדליקו על ידי שמוסיפים עוד כוסית שמן על מספר הנרות של אותו יום. ויש נוהגים שהשמש הוא הנר שממנו מדליקים את הנרות, וכשמסיים להדליק בו את הנרות, מניחו דלוק בחנוכיה. (צט)

בני ספרד
מנהג בני ספרד שאחד מבני הבית מדליק, ופוטר את כל בני הבית בהדלקתו, וכמו שכותב הרמב"ם (פרק ד מהלכות חנוכה הלכה ג): "המנהג פשוט בכל ערינו ספרד, שיהיו כל אנשי הבית מדליקים נר אחד בלילה הראשון, ומוסיפים נר בכל לילה ולילה, עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונה נרות, בין שהיו אנשי הבית מרובים בין שהיה אדם אחד". ע"כ.
לא נוכחים בהדלקה - אין חובה שבני הבית יהיו נוכחים בבית בשעת ההדלקה, ולכן אף אם אין באפשרותם לשהות בבית באותו זמן, יוצאים הם ידי חובה בהדלקת הנרות שמדליקים בביתם. (קמה)

בני אשכנז
מנהג בני אשכנז שכל אחד מבני הבית הזכרים מדליק נרות חנוכה לבדו ומברך. וטוב שכל אחד ידליק בחלון אחר, כדי לפרסם את הנס ככל היותר לבני אדם העוברים ושבים.

"זה אלי ואנוהו"
מצוה להדר ולהדליק בחנוכיה יפה מאוד, ומי שיכול להדליק בחנוכיה של זהב, מעלתו גדולה עד מאוד. ומי שאין באפשרותו, ידליק בחנוכיית כסף או דמוי כסף, וכל המרבה להדר במצוה ולעשותה יפה, הרי זה משובח. (ת"ה קיח)

החייבים בהדלקת נרות חנוכה

עניים
מצות הדלקת נרות חנוכה, חביבה עד מאוד, מאחר ויש בה פרסום נסיו של הבורא יתברך. על כן, אפילו עני שאין לו מה לאכול וניזון מהצדקה, חייב לעשות כל מאמץ כדי שיהיה לו להדליק לפחות נר אחד בכל לילה, וכגון שישכיר את עצמו לפועל, וכיוצא בזה. ומכל מקום על גבאי הצדקה להשגיח על אותם עניים ולספק להם שמן להדלקה, כדי נר אחד לכל לילה. (כא)

נשים

גם הנשים חייבות בהדלקת נר חנוכה. ולכן, אשה המתגוררת בביתה לבדה, חייבת להדליק את הנרות עם הברכות כולן, אבל נשים נשואות או בנות רווקות בבית הוריהן, אינן צריכות להדליק נרות חנוכה כלל, אפילו למנהג האשכנזים שמדליק כל אחד מבני הבית, מאחר ויוצאות ידי חובה בהדלקת בעליהן או אביהן. (כה)

ואף על פי שכלל גדול בידינו, 'שהנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא [גורם]'. דהיינו כל מצוה שציוה אותנו בורא עולם לעשותה, אם המצוה היא תלויה בזמן קבוע, כלומר, שהזמן גורם למצוה לבוא, האשה פטורה מלעשותה. כגון: מצות ציצית, שהנשים פטורות מלהתעטף בציצית, כי זמנה קבוע ביום ולא בלילה. וכן פטורות הן מלהניח תפילין, כי זמן הנחתם קבוע בחול ולא בשבת. וכן פטורות הן מלשמוע קול שופר, כי מצוה זו זמנה קבוע בראש השנה, וכן כל כיוצא בזה.

וכיון שלא רק במצוות מהתורה קיים הכלל הנ"ל, אלא גם במצוות מדברי חכמים, אם כן לכאורה תהיינה הנשים פטורות מלהדליק נרות חנוכה, כיון שמצוה זו זמנה קבוע, שמונה ימים בשנה? אולם יש מצוות שהגם שזמנן קבוע, בכל זאת הנשים חייבות בהן, כגון מצוות ש'אף הן [הנשים] היו באותו הנס', כמו בנס פורים, שביקש המן להשמיד, להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד, ואף הן נושעו עם כלל ישראל, ולכן הן חייבות במצוות הפורים, מקרא מגילה, משלוח מנות ושאר המצוות. כן הוא גם בנס חנוכה, שגם הנשים היו בכלל גזרת השמד שגזרו היוונים, והיתה התשועה לכלל ישראל לגברים ולנשים. לכך חייבות אף הן במצות הדלקת נר חנוכה, אף שזמנה קבוע. (כה)

לא נמצא בבית

מי שיודע שלא יגיע הלילה לביתו, מכל סיבה שהיא, יאמר לאשתו שתדליק בלילה זו את הנרות ותברך, ובכך יוצא ידי חובתו. וכן רשאי הבן הגדול מגיל בר מצוה ומעלה, להדליק. ומכל מקום לבני אשכנז, אם הוא נמצא במקום שיכול להדליק, טוב שמלבד הנרות שמדליקה אשתו, ידליק גם הוא במקום שבו הוא נמצא, אך בלי ברכה. (קמט. ת"ה לט)

מי שלא היה בביתו בלילה הראשון, ואשתו ברכה והדליקה, בלילה השני כשמדליק, יברך גם 'שהחיינו'. (קלח)

יגיע מאוחר

אדם שיודע שיגיע הלילה לביתו בשעה מאוחרת, וכבר ילכו בני ביתו לישון, עדיף שיאמר לאשתו שתדליק בזמן, מאשר שידליק הוא עצמו מאוחר יותר. (עו. ת"ה לט)

"חנוך לנער על פי דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה"

גם אם יודע שיגיע לאחר זמן ההדלקה, אך לא בשעה מאוחרת כל כך שילכו בני ביתו לישון, מעיקר הדין עדיף שיאמר לאשתו להדליק בזמן. אלא שהניסיון מוכיח שבבתים רבים ברוך ה', לא דומה הדלקת החנוכיה שהאבא מדליק בעצמו, להדלקת החנוכיה שהאמא או משהו אחר מבני הבית מדליק. כי כשהאבא מדליק, יכול הוא לשמוח עם האמא והילדים לאחר ההדלקה, ולהסביר ולבאר להם את משמעותם של ימים קדושים ונעלים אלו, שאפשר לשאוב בהם הרבה כוחות רוחניים. רמת השמחה היא אחרת, ואסור לזלזל בכך, כי השמחה בקיום המצוות מקנה לילדים הרבה כוח, רצון וחשק להתמיד במצוות בהווה, בעתיד הקרוב, וגם בעתיד הרחוק. בעוונותינו הרבים, הרחוב היום כל כך פרוץ, מקלקל ומשחית את הילדים, וכמה ילדים ונערים שסטו מן הדרך, לבסוף חזרו מחמת הזכרונות היפים מימי הקטנות, ממעשי המצוות של האבא בהתלהבות ובשמחה לכל מצוה.

אשר על כן, כל אחד ישתדל להיות בביתו בלילות החנוכה, ואפילו אם הוא מוכרח לצאת לרגל עסקיו לכמה ימים לחוצה לארץ, יעשה את כל מאמציו לדחות את נסיעתו לאחר ימי החנוכה, וזכות מצוה זו של חינוך הבנים והתגברותו של האב, תעמוד לו לפרנסה טובה בכבוד בנחת ובשמחה, ויזכו הוא ואשתו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות, ביראת שמים טהורה ומדות טובות, אמן. (עיין עמוד עו)

בני הישיבות

תלמידי הישיבות היקרים המסולאים בפז, הבאים לביתם אחת לכמה שבועות, ובימי החנוכה נמצאים הם בישיבה, אינם צריכים להדליק נרות חנוכה בישיבה. ואינם צריכים אפילו להשתתף בהוצאות ההדלקה של הישיבה, אלא יוצאים הם ידי חובה בהדלקת הנרות שאביהם מדליק בבית. (הגרש"ז אוירבך ועוד. קמד)

נר איש וביתו

אין הבן רשאי לכוון שאינו רוצה לצאת ידי חובה בהדלקה של אביו, כדי שיוכל להדליק ולברך בעצמו בישיבה, כיון שהמצוה היא 'נר איש וביתו', דהיינו שיהיה נר חנוכה בכל בית של איש, ולא שכל אחד ואחד בפני עצמו יברך וידליק, וכיון שכבר מדליקים עליו בבית, יוצא הוא ידי חובה אפילו שלא מרצונו. (קמט)

בני ארץ ישראל

תלמידי ישיבות ההולכים מארץ ישראל, כדי ללמוד תורה בחוץ לארץ, יוצאים ידי חובתם בהדלקה שבביתם שאביהם מדליק בארץ ישראל. (ת"ה נב)

בני חוץ לארץ

תלמידי ישיבות הבאים מחוץ לארץ, כדי ללמוד תורה בארץ ישראל, ומקיימים בעצמם מה שאמרו חז"ל (בבא בתרא קנח ע"ב, ובזוהר הקדוש רעיא מהימנא דף רמה ע"ב): שהאוויר של ארץ ישראל מחכים, אף על פי שכשמגיע זמן ההדלקה פה בארץ ישראל, עדיין לא הדליקו עליהם בביתם בחוץ לארץ, מכל מקום מן הדין יוצאים הם ידי חובה בהדלקה שידליקו בביתם בחוץ לארץ לאחר כמה שעות. אך אם ירצו רשאים להדליק בברכה, כל שיודעים בברור שהוריהם עדיין לא הדליקו. (קנ)

אל המקורות

בן שזכה ברוך ה' לחזור למקורות הנאמנים, ועלה והתעלה עד שהלך ללמוד בישיבה קדושה, אם הוריו אינם מדליקים נרות חנוכה בביתם, צריך הוא להדליק נרות חנוכה בחדרו, ויברך. [ויאמר שאינו מתכוון לצאת ידי חובה בהדלקת הנרות שבבית המדרש של הישיבה.] (קנ, קנא)

חיילים

בכל הנ"ל, הוא הדין גם לחיילים שאינם נמצאים בביתם בימי החנוכה, שיוצאים הם ידי חובה בהדלקה שמדליקים עליהם בביתם, אך אם אין מדליקים עליהם בביתם, צריכים הם להדליק בחדריהם שישנים הם שם. (קנו)

חיילים הנמצאים בכפר שכולו גויים, ואינם רואים נר חנוכה כלל, אף שמדליקים עליהם בביתם, צריך אחד מהם להדליק נר חנוכה בברכה, כדי שיהיה להם פרסום הנס. והוא הדין לכל אדם שנקלע למקום שאינו רואה שם נר חנוכה כלל, אף שמדליקים עליו בביתו, צריך להדליק גם הוא במקום הימצאו ויברך. (תרעז ס"ג. קנו, קנח)

בני אשכנז

כל האמור לעיל בדין בני ישיבה וחיילים, זהו רק לבני ספרד שלא מדליק כל אחד בביתו. אבל לבני אשכנז שאפילו כשהם נמצאים בביתם עם הוריהם, הם מדליקים נרות חנוכה, פשוט שכשהם חוץ לביתם, עליהם להדליק נרות חנוכה. (קמח, קנו)

ההבדל בין נר שבת לנר חנוכה

ולכאורה יש לשאול, מדוע גבי הדלקת נרות שבת מבואר בחוברת 'השבת בהלכה ובאגדה' חלק א', שאבא שאינו שובת בביתו או בן הלן בישיבה, צריך הוא להדליק נר שבת במקום לינתו, אף שהאמא מדליקה בבית. ולעומת זאת בנר חנוכה, אם האבא לא לן בבית בלילי חנוכה, אשתו מדליקה בבית והוא יוצא ידי חובה? וכן אם הבנים לנים בפנימיה בישיבה, יוצאים הם ידי חובה בהדלקה של אביהם, ואינם צריכים להדליק בישיבה. ולכאורה מה ההבדל בין ההדלקה של שבת, להדלקה של חנוכה? וצריך לומר,

שבנר חנוכה המצוה היא 'נר איש וביתו', דהיינו שבכל בית יהיה נר דלוק, ואם כן אפילו אם בני הבית אינם לנים בבית, הרי שהתקיימה המצוה, שבביתם הדליקו נר חנוכה. לא כן בשבת, שהמטרה היא 'שלום בית' ליהנות מאור הנר שלא יכשלו בהליכתם בבית, אם כן מה איכפת לי שהדליקו בביתם, הרי עדיין במקום בו הם נמצאים חשוך, וצריכים להדליק שלא יכשלו בהליכתם.

אורח

אדם המתגורר לבדו שהתארח בימי החנוכה אצל חברו, ומדקדק עמו בעל הבית שישלם לו עבור כל ההוצאות שמוציא עבורו, אכילה, שתיה ושאר צרכיו, כיון שהאורח חייב בהדלקה, שהרי אין לו מי ממשפחתו שמדליק עליו בביתו, תקנו לו חכמים שיתן לבעל הבית כמה פרוטות, כדי שֶׁיִּזָּכֶה לו מעט מהשמן שהוא מדליק בו את החנוכיה, או שיתן לו בעל הבית במתנה מעט מהשמן, ויוצא האורח ידי חובה בהדלקת בעל הבית.

ואמנם אם אין בעל הבית מדקדק עמו על כל ההוצאות, אלא האורח משלם תשלום קבוע לשבוע או לחודש על כל צרכיו, אינו צריך להשתתף עמו בתשלום השמן, כי זה כבר כלול בתשלום שמשלם עבור כל צרכיו. (קמה)

אורח כנ"ל שחייב בעצמו במצות ההדלקה, אם רוצה שלא להשתתף עם בעל הבית בשמן, אלא להדליק בעצמו בשמן שלו, [ויש לו פתח בפני עצמו,] רשאי לעשות כן ולהדליק בברכה. (קנא. ת"ה נז, ס)

משפחה

בן נשוי הגר אצל אביו וסמוך על שלחנו, אף שיש להם חדר מיוחד לעצמם, אינו חייב להדליק, ואינו צריך להשתתף בפרוטות, ויוצא ידי חובה בהדלקת אביו. (קנב)

וכן, זוג המתארחים בבית הוריהם וישנים שם, כיון שאינם משלמים עבור ההוצאות, אינם צריכים להשתתף בפרוטות, ויוצאים ידי חובה בהדלקת האב.

זוג המתארחים בבית הוריהם בסעודת ליל שבת, וחוזרים לביתם לישון, חייבים הם להדליק את נרות החנוכה בביתם קודם השבת, כי חיוב מקום ההדלקה נקבע לפי מקום השינה, ולא לפי מקום האכילה. (קנה)

על כן, מה שמצוי היום שכשיש 'שבת חתן', מזמינים אורחים רבים ומארגנים לכל משפחה דירה לישון בה בשבת, ובסעודות השבת כולם מתאספים באולם אחד, על כל משפחה לשים לב ולהדליק את נרות החנוכה בדירה שישנים הם שם, ולא באולם שזהו מקום האכילה. (קנה)

זוג המתארחים בבית הוריהם בשבת, ובמוצאי שבת מתכוננים לחזור לביתם, לא ידליקו את נרות החנוכה, אלא כשיחזרו לביתם דוקא. (קנה)

אורח מברך

באופנים שהתבארו לעיל שאינו צריך להדליק, כי יוצא ידי חובה בהדלקת בעל הבית - אם בעל הבית מכבדו להדליק, רשאי לברך ולהדליק. אולם הנכון יותר שבעל הבית ידליק, כי "מצוה בו יותר מבשלוחו". (קכ)

בן המארח את הוריו בימי החנוכה, אין חובה על הבן לכבד את אביו שידליק את נרות החנוכה, כי כלל גדול בידינו "מצוה בו יותר מבשלוחו", אולם אם יש חשש שהאבא יפגע אם לא יכבדוהו להדליק, בודאי שיתן לאביו. (עיין שערי תשובה ס"ס תרנח, לב חיים פלאג'י, חזו"ע סוכות רסג. ובחוברת "כבוד אב ואם בהלכה ובאגדה")

דירה משותפת

שני אנשים הגרים בדירה אחת, אם שניהם שותפים יחד בהוצאות האכילה והשתיה, ואוכלים זה מזה, ישתתפו יחד בקניית השמן, וידליק אחד מהם בברכה, ויצא השני ידי חובה. אבל אם אינם שותפים בהוצאות האכילה והשתיה, אלא כל אחד קונה לעצמו ואוכל, ידליק כל אחד נר חנוכה בפני עצמו בברכה. (ת"ה סא)

בית מלון

המתארח בבית מלון ולא מדליקים עליו בביתו, או משפחה המתארחת כולה בבית מלון, חייבים להדליק נרות חנוכה בחדר במלון עם ברכה. כמו אדם השוכר חדר או דירה לעצמו, שחייב להדליק שם עם ברכה. (ת"ה נט)

וכאן המקום להבהיר, שכל זה בתנאי שהליכתו לבית מלון נעשית בצניעות ויראת שמים. ואולי זה יכול להיות, כשמתארגנים קבוצה גדולה מאוד של כמה משפחות קדושות, ויושבים בהפרדה מלאה עם מחיצה, גברים לבד ונשים לבד, כמו בכל אולם שמחות של אנשים **יראי שמים אמיתיים ולא מתחזים**, שעומדים על כך שתהיה מחיצה גמורה המפרידה בין הגברים לנשים, ואין סיבה שבבית מלון לא יעמדו על כך. וגם בתנאי שמבלים את זמנם שם בקדושה ובטהרה, בלי להתערבב חס ושלום או לדבר גברים עם נשים, שכבר אמרו רבותינו (אבות פרק א משנה ד) "ואל תרבה שיחה עם האשה, באשתו אמרו, קל וחומר באשת חברו. מכאן אמרו חכמים, **כל המרבה שיחה עם האשה, גורם רעה לעצמו, ובוטל מדברי תורה, וסופו יורש גיהנם**".

ודע, כי אף אם עומד האדם בכל האמור לעיל, זאת בתנאי שמקפיד שאשתו ובנותיו יבואו בלבוש צנוע כראוי לבת ישראל כשרה, כי לצערנו הרב, הרבה נשים שהולכות במקום מגוריהן בלבוש צנוע, חושבות שכאשר מגיעים לבית מלון, נעשה הכל מותר, ובאות בלבוש לא צנוע כבגדים צמודים, קצרים וכדומה. ופעמים גם מתבשמות במיני בשמים חזקים, שהעובר קרוב אליהן אי אפשר שלא יכשל להריח את ריחם הנודף,

ומכשילים אותו באיסור 'לא תנאף', שדרשו חז"ל במדרש רבה: 'לא תהנה אף'. ומכות אלו בעוכרינו מאוד, שפשתה המספחת גם אצל חלק מהציבור השומר תורה ומצוות. ואפילו בלעם הרשע שרצה לקלל את ישראל ולא הצליח, בדבר אחד הצליח, שאמר לבלק אם אתה רוצה להרוג בישראל חס ושלום, דע לך שאלוהיהם של אלו שונא זימה, לך ותחטיא אותם בזימה, וכבר לא תצטרך להרוג בהם, אלא ה' כבר יענישם. וכן היה, כמו שנאמר (במדבר כה ג-ט): "ויחר אף ה' בישראל וכו' ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף".

אשר על כן, שומע לעצה - חכם. ושומר נפשו ירחק מהליכה לבתי מלון, שאפילו אם יעמוד בכל הקריטריונים הנ"ל, עדיין יכול להכשל במקומות אלו בעוון החמור מאוד מאוד של שמירת העיניים, שעובר על לא תעשה מן התורה, "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם". ואין הבדל בין לא תעשה זה, לבין לא תעשה של אכילת חזיר, שאדם לא היה מעיז להתקרב אליו. וסיפורים רבים ישנם מכל מיני מכשולים שקראו, ולא כאן המקום לכותבם, ה' יצילנו, ישמע חכם ויוסף לקח.

ברכת הראיה

המתגורר לבדו, ונמצא באחד מלילות החנוכה בנסיעה וכדומה, באופן שאינו עתיד להדליק בלילה זו נר חנוכה, וגם אין בביתו מי שידליק עליו, תקנו לו חז"ל שיברך על ראיית נר חנוכה. והיינו, שכאשר רואה נר חנוכה דולק מאיזשהו בית או בית הכנסת, אם זה בלילה הראשון מברך שתי ברכות: 'שעשה ניסים' ו'שהחיינו', ואם זה בשאר הלילות, מברך 'שעשה ניסים' בלבד. (קלט, קמג)

ומכל מקום לא יברך על הראיה, אלא דוקא כשיודע שהנרות הללו הדליקום עתה, והוא בתוך חצי השעה הראשונה להדלקתם, אבל אם יש חשש שעברה חצי השעה, לא יברך. וכמו שיתבאר להלן. (קמ, קמג)

תקנה מיוחדת זו לברך על ראיית המצוה, תקנו חז"ל רק בנר חנוכה ולא במצוות אחרות, וכגון אדם שאין לו סוכה, אינו יכול לברך על הראיה, כשרואה את סוכת חברו. וכן אדם שאין לו לולב, אינו יכול לברך כשרואה את לולבו של חברו. משום שמצות הדלקת נר חנוכה מעלה וחביבות יתירה יש בה, שבה מתפרסמים נסיו של הבורא יתברך. (תוספות סוכה מו סע"א. קמ)

קטן - מצות חינוך

אין לתת לקטן פחות מגיל בר מצוה להדליק נר חנוכה. שהרי אינו חייב מן הדין בהדלקה, ורק על אביו מוטל לחנכו למצוות, והיאך יוציא ידי חובה את בני הבית הגדולים. (נא)

טוב להרגיל את הילדים הקטנים שהגיעו לגיל חינוך [מגיל שש ומעלה, לפי הבנתו של הילד], שידליקו את נרות ההידור בכל לילה. והיינו שידליק בעל הבית בעצמו את הנר הראשון, והם ידליקו את שאר הנרות. אך לא יתן לילדים קטנים מאוד שעדיין לא הגיעו לגיל חינוך, להדליק את נרות ההידור. ומכל מקום רשאי לתת להם להדליק את נר השמש. (כא)

סומא [עיור]

סומא חייב בהדלקת נרות חנוכה, כשם שחייב בכל המצוות, ובהדלקתו יש פרסום הנס לאחרים, אלא שטוב שיאמר לאשתו שהיא תברך ותדליק. אך אם הוא מתגורר בפני עצמו, יברך וידליק הוא עצמו בסיוע עם אדם אחר. (קיג)

השמנים והפתילות

שמן זית

מצוה מן המובחר להדליק נרות חנוכה בשמן זית, מפני שאורו צלול יותר. וגם מפני שהנס שנעשה בבית המקדש במנורה היה בשמן זית, ואנו משתדלים לדמות ככל היותר את הדלקת החנוכיה שלנו, להדלקת המנורה שהיתה בבית המקדש. (עז, פא)

אמרו חז"ל (מסכת שבת כג ע"ב): הרגיל בנר של מצוה לעשותו יפה, זוכה לבנים תלמידי חכמים, שנאמר (משלי פרק ו פסוק כג): "כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר". והיינו שעל ידי שיהדר בנר של שבת ושל חנוכה לעשותו יפה יותר, יזכה לאור של התורה.

שאר שמנים ונרות

מי שאין לו שמן זית, ידליק בשאר שמנים. ואם אין לו שמן כלל, ידליק בנרות שעוה. [שהשמן עדיף, מאחר והוא מעין דוגמא למנורה שבבית המקדש.] ולכתחילה יתן את הנרות בתוך כלי, אך אם אין לו כלי, רשאי להדביק את הנרות כמות שהם על החלון וכיוצא. (פ, לד)

שמן יקר - במקומות שהשמן זית יקר, ואין ידו משגת להדליק בשמן זית את כל הנרות כולן, ידליק בכל לילה את הנר הראשון שהוא נר החיוב בשמן זית, ואת שאר הנרות ידליק בשאר שמנים כשמן סויה וכדומה. אך לא ידליק את נר החיוב בשמן זית, ואת שאר הנרות בשעוה. (פא)

שמן מאוס - שמן שהיה ראוי לאכילה ונפגם ונמאס עליו לאכלו, אין מדליקים בו נרות חנוכה, שאין זה מכבוד המצוה להדליק בשמן מאוס. (פז)

שמן שטעמו מר - כשר להדלקה, ואף על פי שאינו ראוי לאכילה מחמת מרירותו, מכל מקום אינו נחשב שמן מאוס. (ת"ה קיג)

'**שמן זית למאור**' - המצוי כיום בחנויות רבות, וכתוב עליו שאינו ראוי לאכילה, הרי הוא כשר להדלקה, ואין צורך להחמיר ולחפש דוקא שמן הראוי לאכילה. (משנת יעקב רוזנטל זמנים בהקדמה ועוד)

שמן שהונח תחת המיטה - וישנו עליה, כשר להדלקה. ומהדין יש להקל גם לאוכלו. (פח)

הדלקה בגז או בחשמל

אין יוצאים ידי חובה בהדלקה בגז, כיון שההדלקה צריכה להעשות בדומה למנורה שהיתה בבית המקדש, ובמנורה היו שמן ופתילה, אבל בגז, אין שמן ואין פתילה. וכמו כן אין יוצאים ידי חובה בהדלקת נר של חשמל, כי אף על פי שיש שם חוט שהוא דומה לפתילה, מכל מקום מאחר ואין שם שמן או לחלוחית שהיא, אין זה דומה למנורה שהיתה בבית המקדש.

ואף על פי שאין חובה מן הדין להדליק דוקא בשמן, ומותר להדליק גם בנרות שעוה וכיוצא, מכל מקום הנרות דומים יותר להדלקת המנורה שהיתה בבית המקדש, כי בנרות ישנה פתילה וישנה לחלוחית כמו שמן, מה שאין כן בגז או חשמל. (צג, צד)

מקומות ציבוריים

מקומות ציבוריים כמו בכניסה לעיר או על גגות בתי הכנסת וכדומה, שרוצים לפרסם את הנס ברבים, ומדליקים נרות חנוכה של חשמל, אינם רשאים לברך עליהם כלל, כיון שלא יוצאים בהם ידי חובה. (צו)

מכוניות

המדליקים על מכוניותיהם נרות חנוכה מחשמל, אף שמעלתם גדולה עד מאוד שמפרסמים בחוצות את הנס שעשה הקב"ה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, מכל מקום פשוט הדבר שאינם מברכים על הדלקה זו בשום אופן.

ובלאו הכי, אפילו אם לא היו מדליקים במקומות אלו ובמכוניות נרות חשמל אלא נרות אמיתיים עם שלהבת ממש כפי הדין, עדיין לא היו רשאים לברך, כיון שאינן מקומות של חיוב ההדלקה.

הפתילות

מצוה מן המובחר שיהיו הפתילות עשויות מצמר גפן. ואולם, אם אינו בקי בעשיית פתילות מצמר גפן כראוי, ישתמש ב'פתיל צף'. ואף על פי שהפתיל צף מצופה בשעוה, ובתחילה נדלקת רק השעוה ואחר כך נדלקת הפתילה ושואבת מן השמן, מכל מקום הכל נחשב להדלקה אחת. (פ)

הכנת הפתילות - טוב להדליק מעט את הפתילות ולכבותם, כדי שבשעת הדלקת הנרות, תאחז בהם האש מיד. (ת"ה קכ)

החלפת פתילות - אין צריך להחליף בכל ערב פתילות חדשות, שהרי אדרבה נוחים הם יותר להדלקה כאשר הדליקו בהם כבר. ויש נוהגים להחליף פתילות חדשות בכל לילה, לפי שבכל לילה היה מתחדש הנס. וגם זכר למנורת בית המקדש שהיו מחליפים בה בכל יום פתילות חדשות. (ארחות חיים, כל בו ועוד. קה)

ועל כל פנים, מאחר ומדליקים בכל לילה נר נוסף, ובנר החדש נותנים פתילה חדשה, נמצא שגם אם לא מחליפים את שאר הפתילות של כל הנרות, מכל מקום בנר החדש שהוא בעצם הנר העיקרי - נר החיוב של אותו יום, [כי הרי מן הדין די להדליק בנר אחד בכל לילה,] הוא באמת מודלק בפתילה חדשה, ואם כן הרווחנו את הטעם שבכל לילה התחדש הנס, כי באמת אנחנו מחדשים את הפתילה בנר הנוסף שבו ניכר יותר הנס. וגם לטעם של זכר מנורת בית המקדש, סוף סוף עושים את הזכר למנורה בנר העיקרי, שהוא נר החיוב.

כמות השמן

צריך לתת שמן בנרות, כדי שידלקו לכל הפחות חצי שעה. אבל בפחות מכמות זו, אינו יוצא ידי חובה. ולכן אם עבר ונתן כמות שמן פחות מחצי שעה, יכבה את הנרות ויחזור לתת שמן כשיעור של חצי שעה וידליק שנית, אך לא יברך שוב. (קיא)

נרות צבעוניים

מה שמוכרים בחנויות נרות דקים צבעוניים, יש להשתדל שלא להדליק בהם, כיון שלא תמיד הם דולקים חצי שעה, ויכול להכשל באיסור ברכה לבטלה חס ושלום, וגם לא יצא ידי חובת המצוה. ומכל מקום בערב שבת של חנוכה, פשוט שאינו יכול להדליק בהם נרות חנוכה, וכמו שיתבאר להלן.

מקום הנחת החנוכיה

פתח הבית

בדירת קרקע שפתח הבית פונה לרשות הרבים, טוב להניח את נרות החנוכה על פתח הבית מבחוץ, כדי לפרסם את הנס ברשות הרבים לבני אדם העוברים ושבים. (סימן תרעא סעיף ה)

מוקף במצוות

יש להניח את החנוכיה בצד שמאל של הפתח מול המזוזה, ובזה נמצא שכשהוא נכנס לבית, הרי הוא מוקף במצוות: מזוזה מימין, חנוכיה משמאל, וציצית על גופו, ועליו נאמר (קהלת פרק ד פסוק יב): "וְהַחוּט הַמְשֻׁלָּשׁ, לֹא בְמְהֵרָה יִנָּתֵק". (סימן תרעא סעיף ה. לב)

פתח החצר

אם יש חצר לפני הכניסה לדירה, טוב שיניח את הנרות בפתח החצר, ולא בפתח הדירה, כדי לפרסם את הנס ברשות הרבים לבני אדם העוברים ושבים. ויניח אותם בצד שמאל של הפתח מול המזוזה וכנ"ל. (סימן תרעא סעיף ה)

פתח החצר שאין בו מזוזה, וכגון שאין שם משקוף שפטור מלתקוע שם מזוזה, יניח את החנוכיה מצד ימין, שהוא הצד החשוב יותר. (לג)

רוח מצויה

במקום שיש רוח מצויה, ויש חשש שיכבו הנרות מחמת הרוח, לא ידליק בחוץ אלא בתוך ביתו. ויש מניחים את החנוכיה בתוך תיבת זכוכית גדולה, ששומרת על הנרות מפני הרוח, ומדליקים בחוץ.

ואף על פי שצריך שבשעה שמדליק, יהיו הנרות ראויים לדלוק כך במשך חצי שעה, וכשמדליק בתיבת זכוכית, כיון שפותח את הזכוכית להדליק, קרוב לודאי שאם יהיו הנרות מגולים כך חצי שעה, לא יחזיקו מעמד ויכבו. מכל מקום כיון שהדליק על מנת לסגור את הפתח, ובעודו עוסק בהדלקה ולא סילק את ידו סוגר את הפתח, נמצא שהדליק הדלקה טובה. (לח, לט, קט)

בנין מגורים

בית שנמצא בתוך בנין מגורים, כך שאין פתח הבית פונה לרשות הרבים, יניח את החנוכיה סמוך לחלון הפונה לרחוב שבו ישנם עוברים ושבים, או בפתח המרפסת הפונה לרחוב, וזה עדיף יותר מאשר להדליק בכניסה לחדר המדרגות, שלא יודעים מי המדליק חנוכיה זו. ועוד שפעמים פרסום הנס גדול הרבה יותר בחלון הפונה לרחוב, שרואים את החנוכיה כל העוברים ושבים, מאשר בחדר המדרגות, שאז רואים אותה רק השכנים הנכנסים לבנין. (לה. ת"ה עג)

קומה גבוהה

הדר בקומה גבוהה למעלה מעשרים אמה משטח הרחוב, [שיעור אמה = 48 ס"מ. עשרים אמה = 9.60 מטר], ולערך מקומה רביעית ומעלה, יניח את החנוכיה בפנים ביתו על יד הפתח בצד שמאל. אך אם יש בנין גבוה ממול ביתו, והדיירים שממולו יכולים לראות את נרות החנוכה שבחלונו, עדיף יותר שידליקה בחלון ביתו, שאז יהיה פרסום הנס גם לבני הבית וגם לשכנים שבבניינים ממול. (לו)

פרסום הנס איכותי

אף על פי שבארנו לעיל שהדרים בקומת קרקע, טוב שידליקו את החנוכיה בפתח הבית או בפתח החצר, מכל מקום מי שחושש שמא יגנבו לו את החנוכיה, או שכאשר

החנוכיה דלוקה בביתו, הוא רואה אותה ועל ידי זה נחקקים בליבו נסיו ונפלאותיו של הבורא יתברך. וגם כך יוכל יותר לספר לבני ביתו על נס חנוכה, ולהחדיר בהם את האמונה והבטחון בו יתברך, עדיף שיניח את החנוכיה בתוך הבית, ויקיים פרסום הנס איכותי יותר לבני ביתו, אלא שגם בזה ישתדל להניחה סמוך לחלון הפונה לרחוב, כדי להרויח גם את פרסום הנס לעוברים ושבים. (לט. ת"ה עז)

גובה הנחת החנוכיה

מצוה לכתחילה להניח את החנוכיה [השלהבת] בתוך עשרה טפחים מרצפת הבית, [טפח = 8 ס"מ. עשרה טפחים = 80 ס"מ]. וכמו כן יניחה למעלה משלושה טפחים [24 ס"מ]. ומכל מקום אם הניחה למעלה מעשרה טפחים, יצא ידי חובה. אך אם הניחה למטה משלושה טפחים, [דהיינו שהשלהבת היתה למטה משלושה טפחים,] לא יצא, ועליו לכבות את החנוכיה, להגביהה, ולחזור ולהדליקה שנית, אך בלי ברכה. (לג, לד, לו)

אם הניח את החנוכיה למעלה מעשרים אמה [9.60 מטר] מרצפת הבית, לא יצא ידי חובתו, מאחר ובגובה כזה אין נראית החנוכיה מיד, שהרי אין דרכו של אדם ללכת עם ראש מורם ולהסתכל בגובה כל כך, אלא הולך ומסתכל ישר, נמצא שבהסתכלותו הרגילה, הוא לא יראה את החנוכיה. ועל כן, עליו לכבות את החנוכיה, להורידה, ולחזור ולהדליקה שנית, אך בלי ברכה. (לג)

חלון גבוה

אם החלון שבבית גבוה למעלה מעשרה טפחים [80 ס"מ], רשאי לכתחלה להניח את החנוכיה בגובה החלון, כדי שייראה לעוברים ושבים בחוץ. (להּ)

"חכם לב יקח מצוות"

בתים שחלונותיהם פונים לרחוב הראשי, ויש באפשרותם להדר עוד ולפרסם את הנס לעוברים ושבים רבים מאוד, ישתדלו לעשות את כל המאמצים כדי לפרסם את הנס, ובפרט במקומות שאין גרים שם הרבה יהודים שומרי תורה ומצוות, ולא שכיח כל כך לראות שם חנוכיות דולקות. ואפילו אם נגמרה כמות השמן שהניחו בחנוכיה, ישתדלו להוסיף עוד שמן כדי שעוד עוברים ושבים יראו, ואולי ראיה זו תחלחל בהם, ויזכו להתעניין במצוות ה' יתברך. (סו)

חולה

אם בעל הבית חולה ואינו יכול לקום ממיטתו, כדי להדליק את הנרות במקום הנחתם, מן הדין אפשר שיביאו לו את החנוכיה סמוך למיטתו וידליק את הנרות, ולאחר מכן יחזירו את החנוכיה למקומה. (כן דעת הגר"ח פלאג'י, הב"ח ושכן דעת הרי"ף, הרא"ש, הסמ"ג ורבנו ירוחם. הט"ז ושכן דעת רש"י והר"ן. ערוגת הבושם ושכן דעת הרמב"ם. נר למאור, מאמר מרדכי,

פרי חדש, הגר"ש פישר, מקדש ישראל ועוד. קיח) אולם עדיף שימנה בעל הבית 'שליח' שיברך וידליק את הנרות במקום הנחתם. (קכ)

זמן ההדלקה

צאת הכוכבים

לכתחילה צריך להדליק את הנרות מיד בתחילת הלילה שהוא זמן צאת הכוכבים [16:55 בערך], ולא קודם לכן. וכמו שכתב מרן בשולחן ערוך (סימן תרעב סעיף א): "אין מדליקים נר חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם סוף שקיעתה [צאת הכוכבים], לא מאחרים ולא מקדימים". עכ"ל. (סב)

בני אשכנז

יש מבני אשכנז הנוהגים להדליק כדעת מרן השולחן ערוך בצאת הכוכבים. ויש הנוהגים להדליק בשקיעת החמה [16:45 בערך]. ומכל מקום גם הם ישתדלו לתת כמות שמן מרובה שידלק עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים. (משנ"ב סימן תרע"ב ס"ק א. סג. ת"ה צב)

בשעת הדחק

אדם שנאלץ לצאת לדרך קודם השקיעה, יברך וידליק מזמן 'פלג המנחה'. [דהיינו כשעה ורבע לפני צאת הכוכבים לפי שעות זמניות, בערך: 15:50. (משנ"ב סימן תרע"ב ס"ק ג)] ויקפיד לתת שמן הרבה שידלק עד חצי שעה לאחר צאת הכוכבים. (סימן תרע"ב ס"א. סט)

עד מתי מדליקים

אם לא הדליק מיד בתחילת הלילה, לכתחילה ידליק בתוך חצי שעה מתחילת זמן ההדלקה. ואם עברה חצי שעה ולא הדליק, רשאי לברך ולהדליק כל הלילה, ואפילו הגיע לביתו בסוף הלילה, ונשאר לו פחות מחצי שעה עד עלות השחר, יברך וידליק את הנרות עד עלות השחר [5:25 בבוקר בערך]. (סב, סד, סז)

כבר בארנו לעיל, שאם אדם יודע שיגיע מאוחר מאוד לביתו, יאמר לאשתו שתדליק בזמן. ומכל מקום אם לא עשה כן, רשאי להדליק עד סוף הלילה, וטוב שיעיר אחד או שניים מבני ביתו, שיהיו נוכחים בשעת ההדלקה לפרסום הנס. אך אם קשה להעירם, יברך וידליק כשהוא לבדו, שבמקרה זה הוא כמו אדם שמתגורר לבדו בביתו, שבודאי מברך ומדליק בכל לילה. (סד. ת"ה צט)

זמן תפלת ערבית

יש לדעת כי רשאי כל אדם בכל ימות השנה, להתפלל תפלת ערבית מזמן 'פלג המנחה', אלא שצריך לחזור ולקרוא קריאת שמע לאחר צאת הכוכבים. וכך נהגו גדולי ישראל ספרדים ואשכנזים כאחד, שנים רבות בארץ ישראל ובחוץ לארץ. אמנם כיום בארץ

ישראל הרבה מבני אשכנז מקפידים שלא להתפלל תפלת ערבית אלא לאחר צאת הכוכבים, ותבוא עליהם ברכה. ומכל מקום אף להם, אם יש איזה צורך שהוא להתפלל מוקדם, בודאי שרשאים להתפלל מפלג המנחה, ובפרט אם יש חשש שאם ימתינו לאחר צאת הכוכבים, יצטרכו להתפלל ביחיד, שבודאי עדיף להתפלל במנין בפלג המנחה, ולא ביחיד בצאת הכוכבים. וכמבואר בחוברת 'השבת בהלכה ובאגדה' חלק א'.

איזו מצוה קודמת?

שתי מצוות הבאות לפנינו לעשות, איזו מהן צריכים להקדים? כלל גדול למדונו חז"ל (מסכת שבת דף כג עמוד ב): "תדיר [תמידי] ושאינו תדיר, תדיר קודם". דהיינו, שאם מצוה אחת תמידית, והמצוה השניה אינה תמידית כמו הראשונה, יקדים את המצוה התמידית יותר, ואחר כך יעשה את המצוה השניה.

אי לכך, בלילות חנוכה שבאות לפנינו שתי מצוות: **א**. תפלת ערבית. **ב**. הדלקת נרות חנוכה. מכיון שתפלת ערבית תמידית, שבכל יום קיימת המצוה להתפלל ערבית, ולעומת זאת מצות הדלקת נרות חנוכה, היא שמונה ימים בשנה, לכך צריכים אנו להקדים ולהתפלל ערבית, ואחר כך להדליק נרות חנוכה.

ומאחר ולדעת מרן השולחן ערוך, זמן ההדלקה הוא בצאת הכוכבים, צריכים בני ספרד להקדים ולהתפלל ערבית קודם צאת הכוכבים, כדי שבגמר תפלת ערבית ילכו לביתם, וידליקו את הנרות מיד בצאת הכוכבים. ועל כל פנים, אם נזכר מאוחר, כך שאם יתפלל קודם ערבית, יעבור זמן חצי שעה מצאת הכוכבים, רשאי להדליק קודם ואחר כך להתפלל ערבית. (עא. ת"ה קה)

יש לשים לב שהמתפללים ערבית קודם צאת הכוכבים, מאחר וצריכים הם לחזור ולקרוא קריאת שמע בזמנה, עליהם לקרוא קריאת שמע קודם ההדלקה, מאחר וקריאת שמע היא תדירה, וגם היא מן התורה, קודמת היא להדלקה שאינה תדירה, וגם היא מדברי חכמים. (עא)

וכמו כן, אדם שהגיע לביתו בשעת לילה מאוחרת, ולא התפלל עדיין ערבית, יקדים להתפלל ערבית, מאחר והיא תדירה, ויש בה גם קריאת שמע שהיא מן התורה, וקודמת להדלקת נר חנוכה שהיא מדברי חכמים. (עא)

זריז ונשכר - הנכון להכין את השמן והפתילות מבעוד יום, כדי שמיד בבואו מבית הכנסת בצאת הכוכבים, ידליק את הנרות ולא יתעכב בהכנתם. (משנה ברורה תרעב סק"א)

בני אשכנז

הנוהגים מבני אשכנז להדליק נרות חנוכה מזמן השקיעה, אם מקפידים הם להתפלל ערבית רק לאחר צאת הכוכבים, רשאים להדליק את הנרות ואחר כך להתפלל ערבית.

אולם אם קרה והתעכבו ולא הדליקו בשקיעת החמה, והגיע כבר צאת הכוכבים, יקדימו להתפלל ערבית ואחר כך להדליק. (משנה ברורה סימן תרעב סק"א)

"ותלמוד תורה כנגד כולם"

בתי הכנסת היקרים המתקיימים בהם שיעורי תורה מידי ערב לאחר תפלת ערבית, טוב שידחו את השיעור לשעה מאוחרת יותר, כך שיספיקו הציבור להדליק בביתם בזמן, ולשהות מעט עם בני ביתם, כדי לספר להם על נפלאותיו של הבורא יתברך, ולאחר מכן יחזרו לשיעור וילמדו כמידי יום. אולם אם קיים חשש שאם ילכו לביתם, מקצתם לא יחזרו לשיעור, לא יבטלו את השיעור, אלא יקיימו את השיעור בשעה הקבועה כמידי יום, ואחר כך ילכו לביתם וידליקו את נרות החנוכה בשמחה וגיל. וטוב שיכריזו לאחר השיעור, שלא ישכחו להדליק את נרות החנוכה. (עג)

בתי הכנסת האוהבים תורה

שאלה: בתי הכנסת האוהבים את התורה ולומדיה, ושמחים לזכות את הציבור בקביעת עיתים לתורה, ועל כן מקיימים שיעור בהלכה ובאגדה בכל יום כרבע שעה בין מנחה לערבית, היאך יתנהגו בימי החנוכה שלא להפסיד את השיעור, ומאידך שיספיקו הציבור להדליק מיד בצאת הכוכבים?

תשובה: ישנה עצה טובה להקדים את תפלת המנחה ברבע שעה, ולאחר מכן ידליקו את הנרות בבית הכנסת, וימסרו את השיעור הקבוע, וכך לא יתבטלו מלימוד התורה שעוונו חמור עד מאוד, וגם יספיקו להדליק בביתם בצאת הכוכבים. ומכל מקום אם לא מסתדר מכל סיבה שהיא להקדים את תפלת המנחה, לא יבטלו את השיעור בשום פנים ואופן, אלא ימסרוהו וידליקו בביתם לאחר צאת הכוכבים.

ומכאן נלמד מוסר השכל עד כמה נתנו חכמים את דעתם שלא לגרום לציבור ביטול תורה חלילה, ולא כאותם שאינם יודעים בערכה של תורה, ובמקום להוסיף שיעורי תורה, אינם אלא ממעטים. וכמה מצער מה שסיפר לאחרונה איש יקר אוהב תורה בערי הדרום, שהיה רגיל לשמוע בכל יום שיעור תורה בהלכה ובאגדה בין מנחה לערבית, ושיעור זה הוסיף לו ולכל הבאים ידע רב ובקיאות בהלכות המצויות כמו: ברכות, כשרות, כבוד אב ואם, שבת, מועדים ועוד, ובפתע פתאום הודיע הגבאי ביום אחד כי לא ימשיך יותר שיעור זה. ובאמת מה רבה המכשלה שכל העולה על רוחו להקים בית הכנסת, מקים ונעשה גבאי ואחראי על עניינים העומדים ברומו של עולם, ומעלה ומוריד שליחי ציבור וחכמים ככל העולה רוחו, ואין פוצה פה ומצפצף, והתורה חוגרת שק על אותם אנשים שמשתמשים בה כקרדום לחפור בה. והלוא כל המעלה והגדולה שאמרו חז"ל על הבונה בית הכנסת, אינה אלא אם כוונתו לשם שמים להגדיל את שמו של מלך

מלכי המלכים הקב"ה, אבל אם חס ושלום כוונתו להגדיל את השם שלו, חבל על כל מאמציו, ועדיף יותר שלא יבנה, כי אין חפץ לה', ואין נחת רוח במקום כזה. והדברים מפורשים בזוהר הקדוש (זוהר חדש יתרו דף נג ע"ב), וזו לשונו בתרגום: "תועבת ה' כל גבה לב, אותו אדם שכל הטוב שעושה, כדי לעשות לעצמו שם, הוא מאלו שנאמר בהם: "**הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם**", **אלו הם הבונים בתי כנסיות ובתי מדרשות מכספם, והכל כדי לעשות להם שם ולא לשם הקב**"ה. ואם אדם זה יתארח אצלך, תשמור את בתך ואשתך ממנו". ועיין שם עוד דברים מבהילים על אותו אדם. וכבר כתב המאירי (יומא כב ע"ב): "אין ראוי להעמיד פרנס על הציבור [שם כללי לכל אדם האחראי במשרה כלשהי על הציבור] אלא מי שנודע במידותיו, עניו ושפל רוח וסבלן, מפני שהוא צריך להתנהג עם הבריות בדרכים משתנים לכמה גוונים, זה בכה וזה בכה, ולהתאהב עם כל אחד מהם כפי מידותיו. ואף כי מדת הנאמנות משובחת בכל אדם, וכל אדם צריך לה, מכל מקום מי שהוא פרנס על הציבור, צריך שיהיה מעוטר במדה זו עד תכלית, שלא תהא פרצה קוראתו". ע"כ. ואשריהם של העושים זאת באמת ובאמונה לשם שמים, ומזכים את הרבים בריבוי תורה, ומתנהגים עמם בנחת וברוך, שמעלתם גדולה עד מאוד, אשריהם בעולם הזה, וטוב להם לעולם הבא.

"המסולאים בפז"

המנהג הוא, שאברכי הכוללים המסולאים בפז ה' עליהם יחיו, לומדים עד שעה ארבע אחר הצהריים, ומתפללים מנחה וערבית, והולכים להדליק בביתם בזמן, במעמד כל בני ביתם, כדי לספר להם על נסיו ונפלאותיו של הבורא יתברך, ולהשריש את האמונה בלבותיהם. (עה) וישנם שלומדים ברציפות מהבוקר עד שעה ארבע, ומארגנים ארוחת צהרים עם שירה ודברי תורה, כדי למנוע את ביטול התורה של זמן ההליכה לבית והחזרה.

הזמן שקודם ההדלקה

אכילה

לא יתחיל לאכול לחם או עוגה יותר משיעור כ'ביצה' [54 גרם], מחצי שעה שקודם זמן ההדלקה, עד שידליק את הנרות, מחשש שמא ימשך אחר אכילתו וישכח להדליק את הנרות. אולם שאר מאכלים שאינם ממיני דגן כמו פירות, אורז ובשר, וכן כל המשקאות, מותרים קודם הדלקת הנרות. (סד)

אם עבר והתחיל לאכול בתוך החצי שעה שקודם זמן ההדלקה, צריך להפסיק ולהדליק את הנרות בזמן. אך אם התחיל בהיתר לפני החצי שעה, מעיקר הדין אינו חייב להפסיק, אך גם בזה טוב שיפסיק כדי להדליק לכתחילה בזמן. (ת"ה קמ)

מלאכה

לא יתחיל בעשיית מלאכה, מחצי שעה שקודם זמן ההדלקה, עד שידליק את הנרות, מחשש שמא ימשך אחר מלאכתו וישכח להדליק את הנרות. (סח)

אם עבר והתחיל לעסוק במלאכה בתוך החצי שעה שקודם זמן ההדלקה, צריך להפסיק ולהדליק את הנרות בזמן. אך אם התחיל בהיתר לפני החצי שעה, מעיקר הדין אינו חייב להפסיק, אך גם בזה טוב שיפסיק כדי להדליק לכתחילה בזמן. (ת"ה קמ)

נוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בחצי שעה הראשונה של ההדלקה. ואחד הטעמים שבזה, כדי שעל ידי ביטולן ממלאכה, יתבוננו היטב וישימו לב לנס שעשה הקב"ה לעם ישראל, ולא יסיחו דעתן בכל מיני עבודות שבבית. (יב. ת"ה רכז)

המנהג שהנשים לא תעשינה מלאכה, הוא דוקא במלאכות כביסה ותפירה וכיוצא, אבל בישול ואפיה וכל מלאכות אוכל נפש, כטיגון סופגניות וספינג'ים, מותר. (יב)

שינה

אסור לישון אפילו מעט, מחצי שעה שקודם זמן ההדלקה, מחשש שמא ימשך בשנתו, וישכח להדליק את הנרות. (ת"ה קלז)

לימוד תורה

אסור להתחיל ללמוד תורה בהגיע זמן ההדלקה, אבל קודם שהגיע זמן ההדלקה, מותר להתחיל ללמוד, אפילו בחצי השעה שקודם ההדלקה, ולא גזרו חכמים בזה, מגודל חשיבות הזמן, וחומרת העוון של ביטול תורה. (סח)

אם עבר והתחיל ללמוד בזמן ההדלקה, צריך להפסיק ולהדליק. ואמנם גם אם התחיל בהיתר לפני זמן ההדלקה, טוב שיפסיק כדי שידליק לכתחילה בזמן. (ת"ה קמ)

שומר - הרוצה לאכול יותר משיעור כביצה [54 גרם] פת או עוגה, בחצי השעה שקודם זמן ההדלקה, רשאי למנות אדם אחר שיזכירהו בהגיע זמן ההדלקה להדליק. והוא הדין שרשאי להתחיל לעסוק במלאכה כשממנה אדם אחר שיזכירהו. וכן רשאי לנוח מעט על מטתו, כשיש לו שומר שאחראי להעירו. (ת"ה קלט)

שאר בני הבית - בכל האמור לעיל [אכילה, מלאכה, שינה ולימוד תורה], אין האיסור אלא על המדליק עצמו, אבל שאר בני הבית שיוצאים ידי חובה בהדלקתו, יכולים להקל במקום צורך, ובפרט אם בעל הבית מאחר מלבוא. ומכל מקום בני אשכנז שנוהגים שכל אחד מהבנים מדליק נר חנוכה בעצמו, ידליק הבן ויאכל. (סח)

סדר ההדלקה

ברכות ההדלקה

קודם שמדליק בלילה הראשון, מברך שלוש ברכות: **א**. בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצוותיו וציונו 'להדליק נר חנוכה'. **ב**. בא"י אמ"ה 'שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בַּזְּמַן הזה'. **ג**. בא"י אמ"ה 'שהחיינו וקיימנו והגיענו לַזְּמַן הזה'. (קכה)

הנוסח הנכון יותר לומר: '**להדליק נר חנוכה**', ולא '**של חנוכה**'. שכן הוא על פי הקבלה, וכן נוסחת מרן השולחן ערוך, הפרי חדש, הגר"א, הלק"ט, החיד"א ועוד. ונוסח זה הוא ראשי תיבות של שם קדוש **נח**"ל, ומכוון כנגד ראשי תיבות של הפסוק: "**נ**וצר **ח**סד **ל**אלפים", ופסוק: "**נ**פשנו חכתה לה'". **ויש מבני אשכנז הנוהגים לומר: 'להדליק נר של חנוכה'**. (קכה)

מהלילה השני ואילך, יברך קודם שידליק רק שתי ברכות: 'להדליק נר חנוכה', וברכת 'שעשה ניסים', ללא ברכת 'שהחיינו'. (קכה)

גר צדק - מברך 'שעשה ניסים לאבותינו', כי אף על פי שלאבותיו ממש לא נעשו הניסים הללו, מכל מקום ברגע שנכנס תחת כנפי השכינה ונלווה אל עם ישראל, בכלל ישראל הוא, ואין שום הפרש בינינו ובינו. כן לשון הרמב"ם בתשובה לרבי עובדיה גר צדק. וכן דעת הרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א, הר"ן, נימוקי יוסף, הראבי"ה, החינוך, הסמ"ג, רבנו יואל, ומרן בשלחן ערוך ועוד. (קכז)

שכח לברך

אם שכח לברך בלילה הראשון קודם ההדלקה, ונזכר אחר ההדלקה, אינו רשאי לברך ברכת 'להדליק נר חנוכה', אלא יברך רק את שתי הברכות הנשארות 'שעשה ניסים' ו'שהחיינו', ובתנאי שהוא בתוך חצי השעה הראשונה מהרגע שהדליק, אך אם כבר עברה חצי שעה, אינו רשאי לברך כלום.

אם שכח לברך בשאר הלילות קודם ההדלקה, אם נזכר קודם שגמר להדליק את כל הנרות שבאותו היום, יברך מיד את הברכות וימשיך להדליק את הנרות הנותרים. אבל אם נזכר אחר שגמר להדליק את כל הנרות שבאותו יום, אינו רשאי לברך 'להדליק נר חנוכה', אלא יברך רק 'שעשה ניסים'. ובתנאי שהוא בתוך חצי השעה הראשונה מהרגע שהדליק, אך אם עברה חצי השעה הראשונה, אינו רשאי לברך כלום. (קל)

אם שכח לברך ברכת 'שהחיינו' בלילה הראשון, יברך בלילה השני. ואם שכח, יברך בלילה השלישי, וכן בשאר הלילות עד הלילה השמיני. ואם לא ברך בלילה השמיני כשהדליק או בחצי השעה הראשונה, שוב אינו רשאי לברך. (קלו, קלז)

טעה במספר הנרות

הדליק נר אחד פחות מהראוי לאותו לילה, כשחוזר להדליק את הנר החסר, אינו חוזר לברך. **למשל**: אם בלילה החמישי טעה והדליק ארבעה נרות במקום חמשה, ושוב הביאו לו נר נוסף, ידליק את הנר החמישי בלי ברכה. (קלג)

לא יודע לברך

אם בעל הבית עם הארץ ואינו יודע לברך, הנכון שיעמוד אדם אחר על ידו, ויקריא לו מילה במילה, והוא יאמר אחריו. ואם אי אפשר, רשאי האחר לברך ולכוון להוציאו ידי חובה, ויענה בעל הבית 'אמן', וידליק בעל הבית בעצמו את הנרות. (ת"ה קנא)

סידור הנרות בחנוכיה - צורת ההדלקה

צריך לתת את השמן בנר [כוסית] בלילה הראשון, בצד הקיצוני מימין של החנוכיה. ובלילה השני יתן שמן גם בנר שעל ידו מצד שמאל, ויתחיל להדליק מהנר החדש הנוסף השמאלי, ואחר כך ידליק את הנר הימני שהדליקו גם אתמול. וכן בלילה השלישי, יתן שמן גם בנר שעל יד הנר השני שהדליקו אתמול, ויתחיל להדליק מהנר החדש הנוסף, ואחר כך ידליק את הנר השני הימני יותר שהדליקו אתמול, ואחר כך את הנר הקיצוני מימין שהדליקו גם ביום הראשון. וכן על זה הדרך בכל לילה ולילה, מוסיף והולך עוד נר. נמצא שתמיד מתחיל להדליק את הנר השמאלי ביותר, וממשיך להדליק לצד ימין עד שמגיע לנר שהדליק ביום הראשון. (לב)

רוב הפתילה

כשמדליק את הנרות, לא יסיר את ידו מהפתילה מיד, אלא ימתין עד שרוב הפתילה היוצאת מהנר תדלק, שאז השלהבת תהיה עולה מאליה, ולאחר מכן יסיר את ידו להדליק נר אחר. (קכט)

הנרות הללו

לאחר הדלקת הנר הראשון, יתחיל באמירת הנוסח 'הנרות הללו...', ולא קודם לכן. וגם בשאר הלילות, לאחר הדלקת הנר הראשון, יאמר את הנוסח הנ"ל, אף שלא סיים להדליק את כל הנרות. (קל)

קדושת העיניים

מצוה להסתכל בנרות כשהם דולקים בחצי השעה הראשונה, כדי להתבונן בנס ולזוכרו. וגם כי ההסתכלות בנרות של מצוה, מקדשת את העיניים. (ת"ה קעא)

איסור שימוש בנרות

אסור להשתמש לאור נרות החנוכה, בין תשמיש של מצוה, כגון ללמוד בספר לאור הנר, ובין תשמיש של חולין, כגון לספור את כספו לאור הנר. ומכל מקום תשמיש עראי של מצוה, לא נאסר, ולכן מותר לעיין מעט בספר לאור נר החנוכה. (צט)

והטעם שאסור להשתמש לאורם אפילו תשמיש של מצוה, לדעת רש"י, כדי שיהיה ניכר שהנרות הללו נדלקו לשם מצות חנוכה לפרסם את הנס, ולא כשאר נרות שבבית שמטרתם רק להאיר את הבית. אך הר"ן (שבת ט ע"א) כתב, שדימו זאת למנורת בית המקדש שבה נעשה הנס, שאין משתמשים לאורה כלל, כן גם בנרות החנוכה, אין משתמשים לאורם. (צט)

אם כבה החשמל בבית, ורוצה ללכת לאור נרות החנוכה, כדי שלא יכשל בדרכו, רשאי ללכת לאורם. מפני שאין זה נחשב שמשתמש לאורם, שבלאו הכי יכול ללכת בבית. (צט)

מותר להשתמש לאור נר הַשַּׁמָּשׁ, לכל שימוש שהוא, אפילו של חולין. (קב)

כיבוי הנרות

אחר שדלקו הנרות חצי שעה, רשאי לכבותם. וכמו כן, אם רוצה להשתמש לאורם לאחר זמן זה, רשאי. ומכל מקום אם הוא מדליק בחלון ביתו הסמוך לרשות הרבים, ויש פרסום הנס לעוברים ושבים, טוב שלא לכבותם, כדי שיתפרסם הנס עוד ועוד, ואדרבה נכון שיוסיף עוד שמן, וכמבואר לעיל. (קב, סו)

אונס גמור

אדם שנאלץ לצאת מביתו מיד לאחר ההדלקה, וחושש להשאיר את הנרות דולקים כשאין משהו בבית, ולכן רוצה לכבות את הנרות זמן מועט לאחר הדלקתם, אינו רשאי לברך על הדלקה זו. (קיא. ת"ה קסו)

ומכל מקום בודאי שחייב אדם לעשות את כל המאמצים להשאיר את הנרות דולקים לפחות חצי שעה, ולא להפסיד מצוה יקרה זו, ורק אם אירע לו אונס גמור, ואינו יכול להביא אדם אחר שיהיה בביתו עד סיום החצי שעה ויכבה את הנרות לאחר מכן, יעשה כאמור להדליק את הנרות בלי ברכה.

כבתה, אין זקוק [צריך] לה

אם אחר שהדליק את הנרות, פתחו בטעות את הדלת מבלי משים לב, ונשבה הרוח וכבתה את אחד הנרות או אפילו כבו כל הנרות, אינו צריך לחזור ולהדליקם שוב. ואמנם טוב להדר לחזור ולהדליקם, אך יזהר שלא להדליק מנר אחר שבחנוכיה, אלא מגפרור חדש או מנר הַשַּׁמָּשׁ. (קו, קד)

וכל זה בתנאי שהניח את החנוכיה במקום שאין רוח, שנמצא שבשעה שהדליק את החנוכיה, היו הנרות ראויים להידלק חצי שעה. אבל אם מתחילה הניח את החנוכיה במקום שהרוח מנשבת, כגון בסמוך לחלון פתוח או בחוץ ללא כיסוי שהוא, וכבו לאחר זמן מועט, כיון שלא היו ראויים הנרות לדלוק חצי שעה כך ברוח, הרי זה כמו שלא נתן כמות שמן מספקת, וחייב לחזור ולהדליקה שוב במקום שאין הרוח מנשבת, אך

לא יברך שנית. והוא הדין אם כיבה את הנרות בכוונה בתוך חצי השעה הראשונה, שחייב לחזור ולהדליקם, אך לא יברך שנית. (קו, קז)

נר שבת ונר חנוכה

בחוברת 'השבת בהלכה ובאגדה' חלק א' מבואר, שבכל אופן שכבו נרות שבת, צריך לחזור ולהדליקם, אם ברור לו שלא נכנסה עדיין השבת. ואם כן מדוע בנרות חנוכה שכבו בטעות, אינו חייב לחזור ולהדליקם? וצריך לומר שלא דומה נר חנוכה לנר שבת, כי בנר חנוכה 'הדלקה עושה מצוה', דהיינו שבמעשה ההדלקה לבד, כבר סיים את המצוה, ולכן אם כבו הנרות אינו חייב לחזור ולהדליקם. אבל בנרות שבת אף על פי שמעשה המצוה הסתיים במעשה ההדלקה, מכל מקום כיון שהמטרה היא שיאירו הנרות בשבת, כל שלא נכנסה השבת לא נתקיימה מטרת המצוה, על כן חייב לחזור ולהדליק שוב את הנרות, כדי שבשבת יהיו נרות דלוקים בביתו.

השמן הנותר

אם באחד מלילות החנוכה, כבה הנר בתוך חצי השעה הראשונה של ההדלקה, רשאי למחרת להוסיף עליו שמן ולהדליק בו שוב, אך אם כבה בליל שמיני, אסור להשתמש בשמן הנותר לאכילה או להדלקה לדבר אחר, אלא ישרוף אותו, מפני שהוקצה [ייחדו] למצוותו.

ובכל אופן, אם כבה הנר לאחר שדלק כבר חצי שעה, רשאי להשתמש בשמן לכל צורך שהוא, מאחר ונגמרה מצוותו. (סימן תרע"ז סעיף ד. קס)

ויש להבין, מדוע נר חנוכה שכבה בתוך חצי השעה הראשונה של ההדלקה, נאסרה שארית השמן לכל שימוש, ואילו עצי הסוכה לאחר חג הסוכות, אינם נאסרים בשימוש, והלוא שניהם שיירי מצוה לאחר מצוותם, [שהרי כשכבה הנר בתוך החצי שעה, כבר הסתיימה מצוותו ואין חובה להדליקו שוב]? ויש ליישב, כי בנר חנוכה מאחר ועשוי השמן שבכמות חצי שעה להתבער כולו, נמצא שמתחילה ייחד את כל הכמות הזו למצוה עד שתכלה ותתבער, שהרי אינו מצפה שיכבה הנר בתוך החצי שעה וישתמש בשמן, לכן אם נשאר מהשמן שבתוך זמן זה, הרי הוא אסור בשימוש, כי ייחדו למצוה. לא כן בעצי הסוכה שאינם עשויים להתכלות ולהתבער, אלא להשתמש בהם בלבד בימי החג, לכך לאחר החג שגמר להשתמש בהם למצוותם, מותרים הם בכל שימוש. ועתה מובן, שאם כבה הנר לאחר החצי שעה, שמותר השמן בכל שימוש, מאחר ושמן זה הוא כמו עצי הסוכה לאחר זמן מצוותם שמותרים בשימוש, מאחר שלא הוקצו אלא לזמן מצוותם בלבד, כן גם השמן לא הוקצה אלא בכמות של זמן מצוותו בלבד, דהיינו חצי

שעה ולא יותר, והנותר לאחר חצי שעה, הוא שמן אחר שלא הוקצה למצוה מעולם. (ראשונים. בית יוסף ס"ס תרעז. קא, קב, קסא)

ולפי האמור יש ליישב מה שהקשה הגאון האבני נזר מהגמרא (סוכה מו ע"ב), אדם שהפריש שבעה אתרוגים לשבעת ימי חג הסוכות, ובכל יום מנענע הוא באתרוג אחר, רשאי לאכול למחרת את האתרוג שנענע בו אתמול, אבל באותו יום אסור, כי מאחר שראוי למצותו שוב לנענע בו, אזי הוקצה למצותו לכל אותו היום. וקשה, הלוא גם בנר חנוכה, השמן הנותר לאחר החצי שעה, ראוי למצותו שוב להדליק בו במשך הלילה, ואם כן נאסור את שארית השמן כל אותו הלילה? אך לפי האמור לעיל לא קשה, כי דוקא באתרוג שעומד לפנינו, וראוי למצותו במשך כל היום, לכך נאסר באכילה כל אותו היום, אבל בנר חנוכה, השמן שהוקצה להדלקת הנר למשך חצי שעה, כבר חלף הלך לו והתבער מן העולם, ושאר השמן שנותר לאחר החצי שעה, מעולם לא הוקצה למצוה, שאין האדם מקצה אלא את השמן הצריך למצוה בלבד ולא יותר, לכן לא שייך לאוסרו לכל אותו הלילה. (קב)

שאריות הבקבוק - בקבוק שמן שקנה אותו לנרות חנוכה, פשוט ששאריות השמן שנשארו בבקבוק, מותרים לצורך אכילה או הדלקה אחרת ללא כל חשש. (קסז)

פתילות - יש מחמירים לשרוף את הפתילות הנשארות שהדליקו בהם בנרות חנוכה, מאחר ויש אומרים שהוקצו למצוותם להדלקה בלבד. (ת"ה קכו)

ערב שבת של חנוכה

תפלת מנחה

טוב להתפלל מנחה ביום שישי של חנוכה מוקדם יותר, כדי שהדלקת הנרות תֵּעָשֶׂה לאחר תפלת מנחה. והטעם בזה, כיון שתפלת המנחה היא כנגד קרבן תמיד של בין הערביים שהיו מקריבים בבית המקדש, והדלקת נרות חנוכה, היא זכר לנס שנעשה במנורה של בית המקדש. ובסדר העבודה שבבית המקדש, הקריבו את קרבן התמיד ואחר כך הדליקו את המנורה, לכך גם אנו משתדלים להדמות לזה, ולהתפלל מנחה ואחר כך להדליק את נרות חנוכה. (קעט)

תפילה בציבור

אם אינו מוצא מנין לתפלת מנחה מוקדם, לא יוותר על התפילה בציבור, בשביל להתפלל מוקדם, אלא ידליק את הנרות, וילך אחר כך להתפלל בציבור. (קעט)

כמות השמן בערב שבת

בערב שבת צריך לתת כמות שמן מרובה, כדי שיספיק לדלוק לפחות חצי שעה אחר צאת הכוכבים. וכן אם הוא מדליק בנרות שעוה, יקח נרות גדולים שיספיקו לדלוק כפי הזמן הזה. (ע. משנ"ב סימן תרע"ב ס"ק א)

זמן ההדלקה בערב שבת

אם התפלל מנחה מוקדמת, ידליק את הנרות כרבע שעה לפני השקיעה. אך אם לא התפלל עדיין מנחה, יקדים להדליק כדי שיספיק להתפלל מנחה בציבור, אך לא ידליק לפני זמן פלג המנחה [15:50 בערך]. (ע, קפ)

נר שבת ונר חנוכה

בערב שבת נכון להדליק קודם נרות חנוכה, ואחר כך נרות שבת. (קעד)

לפי מה שבארנו לעיל, שבזמן ששתי מצוות באות לפנינו, אנו מקדימים את המצוה התמידית יותר, ואחר כך את המצוה האחרת. אם כן בערב שבת של חנוכה, שבאות לפנינו שתי מצוות: **א**. הדלקת נרות שבת. **ב**. הדלקת נרות חנוכה. לכאורה היינו צריכים להקדים את הדלקת נרות השבת שהם בכל שבוע, ואחר כך את הדלקת נרות החנוכה שהם שמונה ימים בשנה בלבד.

אולם ענין זה קשור למחלוקת הפוסקים בענין קבלת שבת בהדלקת הנרות: לדעת בעל הלכות גדולות, לאחר שגמרה האשה להדליק את נרות השבת, קיבלה היא מיד את השבת. אך רוב ככל רבותינו הראשונים חלקו עליו, [ומהם: הרמב"ם, הרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א, המאירי, הר"ן, הרא"ש, רבנו שמשון, תוספות, הפרדס, הרא"ה, סמ"ג, רבנו ירוחם, הגהות מיימוניות, המגיד משנה, ועוד.] ולדעתם אין שום קשר בין הדלקת נרות שבת לקבלת שבת, והדלקת הנרות היא רק כאחת מההכנות לשבת, שמכבוד השבת הוא להכין אור דלוק בבית ולא להיות בחושך. וכך פסק גם מרן בשלחן ערוך (סימן רסג סעיף ד וסעיף י), שלא מקבלים שבת בהדלקה כלל.

נמצא שלדעת בעל הלכות גדולות - יש להקפיד להדליק קודם נרות חנוכה ואחר כך נרות שבת, כי אם ידליק נרות שבת קודם, כבר קיבל את השבת, ולא יוכל להדליק אחר כך נרות חנוכה. אבל לרוב הפוסקים החולקים עליו - אין צורך להקפיד בזה.

ואף שלהלכה נפסק כדעת רוב הפוסקים, שלא מקבלים שבת בהדלקה, ואם כן היינו צריכים להקדים נרות שבת לנרות חנוכה, בכל זאת כתב מרן השולחן ערוך בחיבורו 'בית יוסף', שיקדים להדליק נרות חנוכה קודם נרות שבת, כיון שאף החולקים על בעל הלכות גדולות, מודים הם שרשאי להדליק נרות חנוכה קודם, [מאחר ונר חנוכה יש בו מעלה של פרסום הנס, ומאידך נר שבת עדיף להדליקו כמה שיותר סמוך לשבת, כדי

שיהיה ניכר יותר שהוא לכבוד שבת.] ואם אפשר בקלות לצאת ידי חובת כל הדעות, ולחשוש לדעת בעל הלכות גדולות, שלדעתו צריך דוקא להדליק נר חנוכה קודם, אז כדאי להחמיר. וכך פסק גם בשלחן ערוך (סימן תרעט סעיף א): "בערב שבת מדליקים נר חנוכה תחלה, ואחר כך נר שבת". וכן הוא על פי הקבלה. (קעד)

אם טעה והדליק נרות שבת קודם, ידליק אחר כך נרות חנוכה. מפני שמעיקר הדין אין קבלת שבת תלויה בהדלקה כלל, וכנ"ל. (קעו)

בני אשכנז

מנהג בני אשכנז שהאשה המדליקה נרות שבת מקבלת שבת בהדלקה, [אלא אם כן היא עשתה תנאי, שאינה מתכוונת לקבל שבת בהדלקה.] (הרמ"א סימן רסג סעיף י)

על כן, אשה מבנות אשכנז שנמצאת לבדה בביתה, ובטעות הדליקה נרות שבת לפני נרות חנוכה, לא תדליק היא בעצמה את נרות החנוכה, אלא תקרא לאדם אחר שידליק לה ויברך, ותצא בזה ידי חובתה. (קעח)

ואמנם אשה מבנות אשכנז שבעלה נמצא עמה, וטעתה והדליקה נרות שבת קודם, ודאי שרשאי בעלה להדליק נרות חנוכה לאחר מכן, כי בהדלקה שלה, לא קיבלו בעלה ובני ביתה את השבת. (הרמ"א שם. קעו, קעט)

איש מבני אשכנז רווק המתגורר לבדו בביתו, שצריך להדליק גם נרות שבת וגם נרות חנוכה, וטעה והדליק נרות שבת קודם, ידליק אחר כך נרות חנוכה. כיון שדוקא הנשים האשכנזיות רגילות לקבל שבת בהדלקה, [אלא אם כן יעשו תנאי שלא לקבל]. אבל האנשים, אין דעתם לקבל שבת בהדלקה, אלא באמירת 'מזמור שיר ליום השבת' בבית הכנסת, לכך אם טעה והדליק נרות שבת קודם, ידליק אחר כך נרות חנוכה. (קעז)

כבתה החנוכיה

אם כבה נר החנוכה בערב שבת קודם השקיעה, מן הדין אינו חייב לחזור ולהדליקו שוב, וכמבואר לעיל, אך טוב שיהדר ויחזור להדליק, ובלבד שנשארו כמה דקות לפני השקיעה, ולא יכנס בחשש חילול שבת חס ושלום. (קי)

מוצאי שבת של חנוכה

הבדלה והדלקת הנרות

במוצאי שבת בבית, מבדילים על היין תחילה, ואחר כך מדליקים נרות חנוכה, אבל בבית הכנסת מדליקים את הנרות תחילה, ואחר כך מבדילים על היין. ולהלן יבואר טעם החילוק ביניהם. (קפב)

זמן צאת השבת

כידוע שיש בלוחות שני זמנים של צאת השבת: **א.** צאת השבת הרגיל. **ב.** צאת השבת לדעת רבנו תם. ויש ליידע את הציבור הקדוש, כי רבנו תם שהיה מגדולי רבותינו הראשונים לפני כשמונה מאות שנה, אינו יחידי בדבר, אלא רוב ככל רבותינו הראשונים מסכימים עמו, וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן רסא סעיף ב). [וכן פסקו הרמב"ן, המאירי, הרא"ה, הר"ן, הרא"ש, הראב"ד, המגיד משנה, הרז"ה, הסמ"ג, המרדכי, רבנו פרץ, רבנו ירוחם, הרוקח, המבי"ט, הרדב"ז, המהרי"ט, ספר חרדים, המגן אברהם, הבית חדש בתשובה, המנחת כהן, הפרי חדש, החתם סופר, הגאון מליסא, מהר"י עייאש, הריב"א, הגאון רבי עקיבא איגר, ועוד רבים מהפוסקים, ומרן בשלחן ערוך (סימן רסא סעיף ב), ובמשנה ברורה שם. והגאון רבי חיים אבולעפייא וחכמי דורו בזמנו, עמדו והכריזו ברבים בחרם על אנשי מקומם, אשר כל מי שיעיז להקל נגד רבנו תם, ינדו אותו. אמנם מאחר והמנהג הוא כדעת הגאונים כבר שנים רבות קודם שפסק כן מרן בשלחן ערוך, לכן מי שאינו יכול להוציא את השבת כשיטת רבנו תם, סומך על צאת השבת הרגיל, אך מצוה רבה לפרסם ולהודיע ברבים, שהנכון לחוש ולהחמיר שלא לעשות מלאכה במוצאי שבת עד זמן רבנו תם, שזהו ספק איסור סקילה. והגאון החזון איש (אגרות ח"א סימן מא) כתב: "פשטה ההוראה להחמיר כרבנו תם בכל ישראל, והיא הוראה מקוימת כמפי סנהדרי גדולה בלשכת הגזית, ואין שום צד קולא בזה. ולא נמצא מי שאמר שלא לחוש לדעת רבנו תם, ואם איזה גאון כתב להמליץ על מי שמקל, זו אינה הוראה לחקות בה את המקילים". עכ"ד. (שו"ת יביע אומר חלק ב סימן כא, הליכות עולם ח"ג עמוד קמ, חזו"ע ימים נוראים עמוד שפח ועוד. קפו)]

אשר על כן, חובה קדושה על כל אדם להשתדל שלא לעשות מלאכה האסורה בשבת מהתורה, אלא לאחר צאת השבת לשיטת רבנו תם וכל הפוסקים כמוהו, ובפרט בחשש עוון חילול שבת שחומרתו גדולה עד מאוד, כי לדעת הפוסקים האלו כל העושה מלאכה לפני צאת השבת של זמן רבנו תם, הרי הוא מחלל שבת גמור.

לפיכך, גם במוצאי שבת של חנוכה, לא ידליקו את הנרות עד שיגיע זמן צאת השבת לרבנו תם. (קפו)

ההדלקה בבית הכנסת

טעם המנהג

נוהגים להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת עם ברכה. והטעם לזה, כי מתחילה שתקנו רבותינו ז"ל להדליק נרות חנוכה, היתה התקנה להדליק על פתח הבית מבחוץ, כדי לפרסם את הנס ככל היותר לרבים העוברים ושבים. אך כשיד האומות תקפה על עם ישראל, והיתה סכנה להדליק נרות חנוכה מבחוץ, לא היו יכולים לקיים עוד את פרסום הנס בפתח הבית, וכתחליף לזה, הנהיגו להדליק נרות חנוכה בבית הכנסת, שמצויים שם רבים, ובזה יהיה פרסום הנס גדול, ויתקדש שמו יתברך ברבים. (הריב"ש. מא) ועוד טעם, מכיון שהנרות הם זכר לנס שהיה עם המנורה בבית המקדש, לכך מדליקים בבית הכנסת שנקרא: 'בית מקדש מעט'. (ב. ת"ה קפה)

מי המדליק

פרסום הנס צריך להיות בכבוד הראוי, על כן הנכון שהשליח צבור או רב בית הכנסת ידליק את הנרות, ולא כאותם הנמנעים להדליקם, ונותנים לקטן להדליק. וכן מנהגו של מרן הראשון לציון שליט"א לברך ולהדליק בבית הכנסת, ואחר כך חוזר ומברך ומדליק בביתו, כדי להוציא ידי חובה את בני ביתו. (מט, מב)

בית הכנסת שרגילים לתת לקטן להדליק, הנכון להשפיע עליהם בנעימות שיפסיקו ממנהגם ויתנו לגדול להדליק. אמנם אם יש חשש שתבצר מחלוקת בציבור, יעזוב אותם לנפשם. ואף על פי שאינם נוהגים נכון, מכל מקום אין זה חמור כל כך כמו כשמדליק הקטן בבית, שאין לעשות כן כלל, מאחר ובבית הוא צריך להוציא ידי חובה את הגדולים, והיאך יוציאם כשהוא עצמו פטור, לא כן בבית הכנסת אין ההדלקה אלא משום פרסום הנס, ואין יוצאים בה ידי חובה. (נא)

אֲבָל - היושב שבעה ב"מ, ובא לבית הכנסת להתפלל, לא ידליק את הנרות בלילה הראשון, מפני שצריך לברך 'שהחיינו' שיש בה שמחה יתירה, בפרט כשיש רוב עם. אבל בביתו בודאי שחייב להדליק ולברך את הברכות כולן. (נט)

לא יוצאים ידי חובה

אין יוצאים ידי חובה בהדלקת הנרות שבבית הכנסת, מכיון שמצות נר חנוכה 'נר איש **וביתו**', ובית הכנסת לא נחשב ביתו של אדם. על כן, אדם שהדליק נרות חנוכה בבית הכנסת, חייב לחזור ולהדליק בביתו שנית. (נג)

הדר בביתו לבד, וכיבדוהו להדליק בבית הכנסת, כשחוזר להדליק בביתו, יברך רק 'להדליק נר חנוכה', אך לא יחזור לברך ברכות 'שעשה ניסים' ו'שהחיינו'. (נג)

והטעם בזה, כי אף על פי שבארנו שלא יוצאים ידי חובה בהדלקה שבבית הכנסת, בכל זאת כיון שיש אומרים שברכות 'שעשה ניסים' ו'שהחיינו', אינן קשורות להדלקת הנרות, אלא הן ברכות על עצם ימי החנוכה, על הניסים והשמחה שבימים אלו, ורק הסמיכו אותם חז"ל לברכם על הדלקת הנרות, נמצא שבשעה שברך אותם בבית הכנסת, כבר יצא ידי חובתו בברכות אלו, לכן לא יחזור לברכם שנית, אבל מי שיש לו בני בית, וחוזר להדליק בביתו, יחזור גם על ברכות אלו, כיון שעדיין צריך להוציא את בני ביתו ידי חובתם. (נג)

זמן ההדלקה

מדליקים בבית הכנסת בין מנחה לערבית, ואפילו אם עדיין לא הגיע זמן השקיעה, ובלבד שהגיע זמן 'פלג המנחה' [15:50 בערך]. והטעם שמדליקים קודם תפלת ערבית, כי לאחר התפלה הולכים הציבור לבתיהם להדליק את הנרות, ולא יהיה פרסום הנס. (סט)

ההדלקה בשחרית

מנהג הגון ונכון להדליק נרות חנוכה בלי ברכה בבית הכנסת בתפלת שחרית, כדי לפרסם את הנס. ונהגו להדליקם כשמגיעים למזמור "ארוממך ה' כי דליתני". ועוד טעם יש למנהג זה, לפי המבואר בזוהר, שהיו מדליקים בבית המקדש את המנורה פעמיים בכל יום בבוקר ובערב, וכן כתב הרמב"ם (פ"ג תמידין ומוספין הי"ב). כזכר לזה, נהגו להדליק בבתי כנסיות שהם 'מקדש מעט' גם בבוקר. (א, ב)

בפני עשרה

אין מברכים על ההדלקה שבבית הכנסת, אלא אם כן נמצאים שם עשרה. ואולם גם אם אין עשרה, אך ידוע לנו שיבואו אחר כך עוד ויהיו עשרה, ידליקו את החנוכיה עם ברכה. ובפרט כשהזמן מצומצם כמו בערב שבת, וקרובים לשקיעה. (נב)

אם יש עשרה בבית הכנסת, אף על פי שארבעה מהם כבר התפללו ערבית ושמעו את הברכות בבית הכנסת אחר, הרי הם מצטרפים לעשרה, ויברך וידליק. (נג)

ציבור שמדליקים בביתם, ואחר כך מתאספים בבית הכנסת לשמיעת שיעור ותפלת ערבית, ידליק אחד מהם בבית הכנסת, ויברך רק 'להדליק נר חנוכה'. אולם אם ישנם שם לפחות ששה אנשים שעדיין לא הדליקו בביתם, אף על פי שהשאר הדליקו בביתם

וברכו, יברך המדליק את כל הברכות. ורשאי להדליק את הנרות גם מי שהדליק כבר בביתו. (מח, נג, נו)

כיוצא בזה, המדליק בבית הכנסת בערב שבת, מברך רק 'להדליק נר חנוכה', מאחר והקהל כבר הדליקו בביתם וברכו, וההדלקה כאן נעשית רק לפרסום הנס. (נו)

נשים - אם אין עשרה בבית הכנסת, אלא בצירוף הנשים שנמצאות בעזרת הנשים, רשאים להדליק את נרות החנוכה עם ברכה, שגם בהם שייך פרסום הנס. (נב)

קטנים - אם אין עשרה בבית הכנסת, אלא בצירוף ילדים קטנים שהגיעו לגיל חינוך, [מגיל שש ומעלה, ומבין בנס חנוכה], רשאים להדליק עם ברכה. (נב)

מקום הנחת החנוכיה

המנהג להניח את החנוכיה בבית הכנסת בצד דרום, זכר למנורה שהיתה בבית המקדש בצד דרום. ויניחוה במקום גבוה כדי לפרסם את הנס לכולם. וטוב לסדר ששורת הנרות תהיה נמשכת ממזרח למערב, דהיינו שהנר החדש שמוסיף בכל יום, יהיה מצד מזרח [שמאל] לצד מערב [ימין]. [וכן דעת מרן השלחן ערוך.] ויש נוהגים לסדר ששורת הנרות תמשך מצפון לדרום, דהיינו שהנר החדש שמוסיף בכל יום יהיה מצד צפון [שמאל] לצד דרום [ימין]. וכל מקום יעשו כפי מנהגם. (מח)

כמות השמן

גם בבית הכנסת יש לתת כמות שמן כשיעור הדלקה של חצי שעה, ובלבד שיהיו שם אנשים במשך הזמן הזה ויתפרסם הנס. אולם אם לאחר תפלת ערבית הולכים כולם לבתיהם, די לתת שמן כשיעור זמן התפילה, מאחר ואין פרסום הנס יותר. ומטעם זה, רשאים גם לכבות את הנרות מיד לאחר תפלת ערבית. (מו)

ההדלקה בערב שבת

בתי כנסת שמתפללים מנחה בערב שבת של חנוכה מוקדם כפי שבארנו לעיל, ישתדלו להדליק את הנרות לא יאוחר מעשר דקות או רבע שעה לפני השקיעה, כדי שלא יכנסו לחשש חילול שבת חס ושלום. אבל בתי כנסת שמתפללים מנחה בערב שבת זו כמו בכל ערב שבת סמוך לשקיעה, ידליקו את הנרות קודם מנחה, ועל כל פנים לא יאוחר מעשר דקות או רבע שעה לפני השקיעה. (ת"ה קצב)

ההדלקה במוצאי שבת

במוצאי שבת של חנוכה בבית הכנסת, מדליקים נרות ואחר כך מבדילים על היין.

ואף על פי שבארנו לעיל שמצוה תמידית קודמת למצוה שאינה תמידית, והבדלה הרי היא מצוה תמידית, וצריכים להקדימה להדלקת הנרות שאינה תמידית? מכל מקום משתדלים אנו לאחר את ההבדלה ככל היותר, כיון שבה אנו מבטאים את יציאת

השבת, ואם נקדימה, יראה כאילו השבת כבדה עלינו ואנו רוצים להתפטר ממנה חס ושלום. גם כי, מאחר וכל המטרה בהדלקת נרות החנוכה בבית הכנסת, כדי לפרסם את הנס ברבים, נמצא שאם ידליקו את הנרות לאחר ההבדלה, ילכו האנשים מיד לבתיהם ולא יהיה פרסום הנס כל כך, לכך מדליקים ואחר כך מבדילים, כדי שלפחות בשעת ההבדלה שנמצאים האנשים, יהיה פרסום לנס. ומה שהמדליק עושה מלאכה קודם שהבדיל? מאחר ואמר "אתה חוננתנו" בערבית, מותר לו לעשות מלאכה. ואפילו אם שכח המדליק לומר "אתה חוננתנו", יאמר "ברוך המבדיל בין קודש לחול", ויהיה רשאי לעשות מלאכה, כבכל מוצאי שבת.

ואמנם לעיל התבאר שבבית הדין שונה, וקודם מבדיל ואחר כך מדליק את נרות החנוכה. והטעם בזה, כיון שבבית לא שייך כל כך לומר את הטעם שעדיף לאחר את יציאת השבת, כיון שבבית בעל הבית בעצמו הוא שמדליק את נרות החנוכה והוא שמבדיל על הכוס, ומאחר שבעל כרחו במעשה ההדלקה מראה שמסלק מעליו את השבת, לכך חוזר הדין שמצוה תמידית קודמת. לא כן בבית הכנסת שרק אחד מדליק את הנרות, אם כן שאר האנשים הרוויחו את המעלה לאחר את יציאת השבת. גם כי בבית לא שייך הטעם השני של פרסום הנס, כי דוקא בבית הכנסת שנמצאים רבים ואחר כך ילכו לביתם, לכך מקדימים את ההדלקה, מה שאין כן בבית שנשארים שם גם לאחר ההבדלה, אם כן יבדיל ואחר כך ידליק ויהיה עתה פרסום הנס. (קפב)

בתי הכנסת שאינם מבדילים על הכוס, וסומכים על כל אחד שמבדיל בביתו, טוב שידליקו את הנרות לאחר 'קדיש תתקבל' שבתפלת ערבית, כדי שלפחות ישאר זמן מועט שיראו הציבור ויתפרסם הנס. וכן מנהג רבים מבני תימן בכל לילה. (עיין עמוד ע)

'**בורא מאורי האש**' - אין מברכים 'בורא מאורי האש' על נרות חנוכה, כיון שאין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד. אולם על נר השמש, מותר לברך 'בורא מאורי האש'. ובכל אופן, אם עברה חצי שעה מהרגע שהדליק את הנרות, כיון שמותר ליהנות מאורם, רשאי לברך עליהם 'בורא מאורי האש'. (ת"ה ריב. קב)

כנסים ושמחות

מצוה גדולה לארגן כנסים ומסיבות בימי החנוכה, לקירוב לבבות של אחינו התועים, ולהדליק שם נרות חנוכה עם ברכה, כדי לפרסם את הנס ברבים. וטוב שיתפללו שם ערבית, שאז נעשה המקום כמו בית הכנסת. והוא הדין באולם שמחות שמתקיימת שם חתונה או בר מצוה וכדומה, שרשאים לברך ולהדליק. וכן היה מעשה רב אצל מרן הראשון לציון שליט"א, בכנס חלוקת מלגות לבני תורה על כתיבת חידושי תורה, בבנייני האומה, וברך את

כל הברכות, אחר שכבר ברך והדליק בביתו. (אז נדברו, משנת יעקב רוזנטל, בית מרדכי, ועוד. שו"ת יביע אומר חלק ז סימן נז. מז)

מקומות ציבוריים

במקומות ציבוריים כמו חנויות או בכניסה לעיר וכיוצא בזה, מצוה גדולה להדליק שם נרות חנוכה, כדי לפרסם את הנס לרבים, ובפרט שעוברים שם רבים מאחינו התועים מדרך התורה והמצוות, שאינם מדליקים נרות חנוכה בביתם, ועל ידי שרואים את הנרות הללו, מתחזק ליבם באמונה בה' יתברך. ומכל מקום לא יברכו על הדלקה זו.

מנהגי חנוכה

סעודות מצוה

מצוה להרבות בסעודות בחנוכה, ובלבד שעושים זאת בשירה ותהלה לה' יתברך, עם דברי תורה וחיזוק הלבבות באמונה ובטחון בה', ולספר על הניסים הגדולים שהיו בחנוכה, היאך עשה ה' שינצחו המעטים את המרובים, והחלשים את הגיבורים. וכל המזכה את הרבים, אין חטא בא על ידו. (טו)

ופשוט שכל זה בתנאי שנעשה הכל בקדושה וטהרה, בצניעות ויראת שמים, בלי תערובת של גברים ונשים, אבל אם חס ושלום רוצים לעשות מסיבת חנוכה בתערובת גברים ונשים גם יחד, אין השכינה נמצאת שם אלא בורחת מן המקום ההוא, והקב"ה בוכה ומצטער על מסיבות כאלו.

מאכלי חלב

נוהגים לאכול מאכלי חלב וגבינה בימי החנוכה, זכר למעשה שמסופר במדרש על יהודית בת בארי, שהאכילה את האויב אליפורני גבינה, כדי שיצמא וישתה יין וישתכר ויישן, ולאחר מכן כשישן חתכה את ראשו וברחו כל האויבים. כמסופר לעיל בהרחבה ב'שער האגדה', קחנו משם ותרווה נחת. (מעם לועז במדבר עמוד צה. יח)

סופגניות

נהגו לאכול מיני מאכל המטוגנים בשמן, כמו סופגניות וכיוצא, זכר לנס השמן שהיה במנורה. כן כתב רבנו מימון אביו של הרמב"ם. (יח)

הפרשת חלה - כמות הקמח כדי להתחייב בהפרשת חלה עם ברכה, הוא: 1.560 ק"ג. [כמו שפסקו הרמב"ם ומרן השלחן ערוך (יורה דעה סימן שכד סעיף א) ששיעור חלה הוא 520 דרהם, וכל דרהם משקלו 3 גרם]. אלא שהעושה עיסה כדי לבשלה או לטגנה, הרי היא פטורה מן החלה, [כמו שפסק מרן בשלחן ערוך (יורה דעה סימן שכט סעיף ג)], ולכן עיסה שעושים אותה לסופגניות, פטורה מלהפריש חלה, כיון שמטגנים אותה בשמן. (הליכות עולם חלק ה עמוד רכד)

קביעות סעודה - האוכל עוגה בכמות של קביעות סעודה [216 גרם], צריך ליטול את ידיו ולברך 'המוציא' וברכת המזון. כמבואר בהרחבה בחוברת 'הלכות סעודה'. אלא שכל זה דוקא באוכל עוגות שהם מעשה אפיה, אבל האוכל סופגניות שהם מטוגנות בשמן, מברך 'מזונות' ו'על המחיה', אפילו כשאוכל כמות גדולה מאוד. (שו"ת יחו"ד ח"ה עמוד רמ)

בתוך הסעודה - האוכל עוגה בתוך סעודת פת, אינו מברך 'מזונות', כיון שרוב העוגות הם בספק ברכת 'המוציא' או 'מזונות', ושמא נפטרו כבר בברכת 'המוציא' שברך על הלחם. כמבואר בהרחבה בחוברת 'הלכות סעודה'. אולם אם אוכל מיני מזונות שבלילתם רכה ודלילה, והם מטוגנים, כספינג'ים וכיוצא, מברך 'מזונות' בסעודה, כיון שברכתם 'מזונות' היא בודאי ולא מספק. אולם האוכל סופגניות שבלילתן עבה, כיון שיש אומרים שברכתן 'המוציא', אף שלהלכה אנו מברכים 'מזונות', מכל מקום אם אוכל בתוך הסעודה, לא יברך עליהם מחמת הספק. וטוב להביאן לאחר ברכת המזון, ואז יברך עליהן ללא חשש. (יט)

חימום בשבת - מותר לחמם בשבת על הפלאטה, סופגניות שיש בהם ריבה לחה ונזילה. כן פסקו הגרש"ז אוירבך ועוד. וכמבואר בהרחבה בחוברת 'השבת בהלכה ובאגדה' חלק ב'. (יט)

סופגניות חלביות

אסרו רבותינו ללוש עיסה עם חלב ולעשותה לחם, שמא יטעה אדם ויאכלה עם בשר. ועל כל פנים בתנאים מסוימים יש להקל, כגון אם לש את העיסה בסוכר והיא מתוקה מאוד, שאין דרך לאוכלה עם תבשיל, מותר לערב בה חלב, כיון שאין חשש שיאכלה עם בשר. עיין בהרחבה בחוברת 'כשרות המטבח'. (הליכות עולם חלק ז עמוד מז)

על כן, מותר למאפיות להכין סופגניות שמעורב בהן חלב, אלא שחייבים להודיע לציבור הקונים שהן חלביות, כדי שלא יטעו לאוכלן בקינוח של סעודה בשרית או בתוך שש שעות לאכילת בשר, מאחר שהרגילות היא שרוב הסופגניות הן פרווה.

ברכת המזון

בכל סעודות פת שאוכלים בימי החנוכה, מוסיפים בברכת המזון את הנוסח 'ועל הנסים', בתוך הברכה השניה קודם 'ועל הכל'. (קצו)

אם שכח ולא אמר 'ועל הנסים' בברכת המזון, אם נזכר כשאמר 'ברוך אתה' קודם שהמשיך 'ה' על הארץ ועל המזון', חוזר ואומר 'ועל הנסים'. אבל אם כבר אמר 'ברוך אתה ה', כיון שהזכיר שם ה' בחתימת הברכה, ימשיך את ברכת המזון. [ולא יאמר 'למדני חוקיך', בשביל שיראה כאומר פסוק.] וטוב שיוסיף בסוף 'הרחמן', נוסח זה: 'הרחמן הוא

יעשה עמנו ניסים ונפלאות, כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מתתיה בן יוחנן וכו', ויסיים את ברכת המזון. (קצו)

התחיל לאכול סעודת פת ביום שמיני של חנוכה, ונמשכה סעודתו עד אחרי צאת הכוכבים - מוצאי חנוכה, אומר בברכת המזון 'ועל הניסים'. (רז)

דמי חנוכה

נוהגים להרבות בצדקות לעניים בימי החנוכה, ובפרט לילדים ונערים עניים. ומכל מקום יש להזהר שלא לתת כסף לכל ילד, שיש ילדים המשתמשים בכסף לדברים לא טובים, וכל חכם יעשה בדעת. (ת"ה רכח)

ענייני אבלות

הספד - אין מספידים בימי החנוכה אלא לתלמיד חכם בשעת הלוויה בלבד. ומלמד תינוקות של בית רבן שקובע עיתים לתורה, דינו כתלמיד חכם ומותר להספידו. (י)

סעודת הבראה - לאבל בחנוכה, יש לעשותה בקפה ועוגות, ולא בביצים ופת כבימי החול. מאחר ויש אומרים שאין עושים סעודת הבראה כלל בחנוכה. (יא)

בית הקברות - אם חל יום השבעה או השלושים בחנוכה, לא יעלו לקבר, מפני שהדבר מעורר לבכי ולמספד, וידחו את הביקור לאחר חנוכה. (יא, נט)

אם חל יום השנה בחנוכה, ויודע שלא יתעוררו לבכי, רשאים ללכת לבית הקברות, אבל אם יש חשש שיבכו, יקדימו ללכת יום או יומיים קודם חנוכה. (יב. ת"ה ריז)

מסיבת חנוכה - אֲבֵל מבני ספרד שבתוך שנה על אביו או אמו, רשאי להשתתף במסיבת חנוכה הנעשית על טהרת הקודש עם דברי תורה ושירי קודש, שאין זה בכלל 'בית משתה', שאסור לאבל להשתתף בו. (הגרש"ז אוירבך. יט)

אזכרה - ימי החנוכה, אף על פי שהם ימים טובים לישראל, מותר לעשות בהם אזכרה לנפטר למלאות השבעה, השלושים או השנה. אלא שיזהרו שלא לספר בשבחיו של הנפטר, כיון שאסור להספיד בימי החנוכה, ולכן ידברו רק דברי חיזוק והתעוררות, ובפרט על חינוך הבנים, שדיבורים אלו מעלה גדולה מאוד הם לעילוי נשמת הנפטר. (ת"ה רטו)

תענית - אסור להתענות בימי החנוכה, כיון שהם ימים טובים לישראל. ואפילו אם חל בהם יום השנה של אביו או אמו, שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן תקסח סעיף ח) שטוב להתענות ביום זה, מכל מקום בימי החנוכה לא יתענה. ובערב חנוכה [כ"ד בכסלו] מותר להתענות. (סא)

היום שהדורות נחלשו, ואם יתענה יש חשש שימעט מלימוד התורה, עדיף שלא יתענה כלל אפילו כשחל במשך השנה, וישב ויעסוק בתורה, וזכות התורה תעלה במעלות

גבוהות מאוד את הוריו הנפטרים, ובפרט אם זוכים לארגן שיעור תורה ברבים לעילוי נשמתם של ההורים, שאין ערוך לזה. ואולם אם הוא איש עובד במלאכתו, ואין חשש שימעט מלימודו, הנכון שיתענה במשך השנה.

חתן

מנהג בני אשכנז שהחתן מתענה ביום חופתו, כיון שבאותו יום נמחלים לו כל עוונותיו, ומכל מקום בימי החנוכה אין לחתן להתענות. (הרמ"א סימן תקעג סעיף א)

מה שאמרו חז"ל שחתן נמחלים לו כל עוונותיו, זה בתנאי שמחליט באמת לשוב ממעשיו הרעים ופותח דף חדש בחייו על פי דרך התורה והמצוות, אבל אם ממשיך הוא במעשיו הלא טובים, היאך ימחלו עוונותיו?!

התפלות בימי החנוכה

'ועל הנסים'

בכל התפילות של חנוכה, מוסיפים בעמידה את הנוסח של 'ועל הנסים' באמצע ברכת 'מודים'. ומתחילים לאומרו מתפלת ערבית של ליל ראשון של חנוכה, ואפילו אם מתפללים ערבית מוקדם מבעוד יום מזמן פלג המנחה. (קפח)

כשחל ליל ראשון של חנוכה בשבת, והדליק את הנרות בביתו בערב שבת, ולאחר מכן בא לבית הכנסת להתפלל מנחה, לא יאמר במנחה 'ועל הניסים', מאחר ואין תפלת מנחה זו שייכת לחנוכה, אלא ליום כ"ד בכסלו. ואם טעה ואמר 'ועל הניסים', אינו חוזר. (קפח)

טעה בתפלה

אם שכח ולא אמר 'ועל הנסים', אם נזכר כשאמר 'ברוך אתה' קודם שהמשיך 'ה' הטוב שמך ולך נאה להודות', חוזר ואומר 'ועל הנסים', אבל אם אמר ברוך אתה ה', כיון שהזכיר שם ה' בחתימת הברכה, יסיים את העמידה. [ולא יאמר 'למדני חוקיך', בשביל שיראה כאומר פסוק.] ובסיום העמידה לפני 'עושה שלום', נכון שיאמר: 'מודים אנחנו לך על הנסים ועל הנפלאות וכו', בימי מתתיה וכו', 'עושה שלום...'. (קפח)

מי ששכח לומר 'ועל הניסים', וטעה וחשב שצריך להתפלל שוב, ופתאום נזכר שאין צריך לחזור, יפסיק באמצע תפלתו ואפילו באמצע הברכה, במה דברים אמורים בתפלת שחרית ומנחה, אבל אם קרה לו כן בתפלת ערבית, ימשיך את התפלה, רק שיכוון שהתפלה מכאן והלאה היא בתורת נדבה, ויוסיף איזו בקשה בברכת 'שומע תפלה' שלא אמרה בתפלת ערבית הקודמת. וטעם החילוק ביניהם, כי מאחר ותפלת ערבית עיקרה רשות, רשאי לסיימה בתורת נדבה, כי אף מתחילה לא התחיל להתפלל אותה בתורת חובה. מה שאין כן בשחרית ומנחה שהם חובה, ובמקום קרבן, ולא שייך שיהיה חצי קרבן חובה וחצי נדבה. (כן דעת הרמב"ם, המאירי, ארחות חיים, אוהל מועד. וכן פסקו

מאורי אור, חמד משה, תעלומות לב, חיי עולם, כף החיים ועוד. ובלאו הכי לראב"ד, הרשב"א והמאורות בכל תפלה ימשיך בתורת נדבה. קפט)

דיוקים בנוסח אמירת 'ועל הנסים'

א. יש לומר 'ועל הנסים' עם ו' החיבור, ולא 'על הנסים'. (קצב)

ב. יאמר 'בימים ההם **בזמן** הזה', ולא יאמר '**ובזמן** הזה'. (קכו)

ג. נכון יותר לומר 'חַשְׁמוֹנַאי' כשהאות א' נחה, מאשר לומר 'חַשְׁמוֹנָאי'. (ר)

ד. צריך לומר 'וקבעו שמונת ימי חנוכה **אלו** בהלל ובהודאה'. (רו)

'ארוממך ה' כי דליתני'

באמירת 'ארוממך ה' כי דליתני' שאומרים במשך השנה קודם 'ברוך שאמר', מנהג בני ספרד לאומרו ללא תוספת הפסוק של 'מזמור שיר חנוכת הבית לדוד', וגם בחנוכה יאמרו כן, ללא תוספת פסוק זה. ומכל מקום מנהג בני אשכנז בכל השנה להתחיל מפסוק 'מזמור שיר חנוכת הבית לדוד'. (רלא)

ההלל

בכל יום משמונת ימי החנוכה, גומרים את ההלל עם הברכות שלפניו ושלאחריו, מפני שבכל יום התווסף נס בבית המקדש במנורה. (רח)

זמן הקריאה - מהנץ החמה עד השקיעה, שנאמר: "ממזרח שמש עד מבואו, מהולל שם ה'". ואולם אם קרא את ההלל בעמוד השחר, בדיעבד יצא ידי חובתו. (רל)

מנין פועלים - אנשים המוכרחים להתפלל שחרית מוקדם בעמוד השחר, לכתחילה לא יקראו את ההלל אלא לאחר שיגיע זמן הנץ החמה או במשך היום. ומי ששכח לקרוא את ההלל ונזכר לאחר השקיעה ב'בין השמשות', יקראהו בלי ברכה. (רל, רלא)

הברכה - רשאי כל אדם לברך בעצמו על ההלל או לצאת ידי חובה מהחזן. (רכו)

טעה בהלל - אם טעה ולא בירך על ההלל בתחילתו, יברך באמצע ההלל במקום שנזכר, וימשיך משם והלאה על הסדר, ואין צריך לחזור ולקרוא מתחילת ההלל. (רט)

ולכאורה לפי נוסח בני ספרד שמברכים 'לגמור את ההלל', יש להבין למה אין צריך לחזור לתחילת ההלל, הלוא עתה אינו גומר את כל ההלל? אלא שכתבו הראשונים (הרא"ש, רבנו פרץ, הראבי"ה, מרדכי, ארחות חיים, טור) שתיבת 'לגמור', אין פירושה דוקא לגמור את כולו מתחילה ועד סוף, אלא 'לקרוא', וכמו שאמרו במשנה: "ותיקין היו גומרים את ברכת קריאת שמע עם הנץ החמה", ו'גומרים' היינו 'אומרים'. גם כאן אנחנו מברכים על עצם קריאת ההלל, ולא על קריאת כולו דוקא. (רט)

מי שברך על ההלל, אך טעה וקרא את ההלל בדילוג, כמו שקוראים בראש חודש, צריך לחזור ולקרוא את ההלל כולו מתחילתו ועד סופו, אך לא יברך שנית. (רח)

הפסק בהלל - אסור להפסיק בדיבור בעת אמירת ההלל. ומכל מקום אם שמע חצי הראשון של הקדיש, או קדושה, או ברכו, או ברכה כלשהי באמצע ההלל, ואפילו סמוך ממש לברכת 'יהללוך', יענה עמהם. (רכא, רכו)

בהלל של ראש חודש, לבני אשכנז שנוהגים לברך עליו, דיני ההפסק שבו כדין ההפסק בהלל של חנוכה, וכנ"ל. אבל לבני ספרד שלא מברכים עליו, רשאים לענות גם את שאר האמנים שבחצי השני של הקדיש, ומכל מקום בודאי שאסור לדבר דברים סתם, שהרי אפילו בעת קריאת מזמורי תהלים החמירו חכמי המוסר שלא להפסיק לכל דבר. (רכה)

המברך על ההלל והתחיל בקריאתו, ושמע את ברכת השליח ציבור או אדם אחר, יענה אחריו 'אמן', כנ"ל. אבל אם לא התחיל בקריאתו, ושמע ברכה מאחר, לא יענה אחריו 'אמן', משום הפסק שבין הברכה למצוה. (רכו)

נשים - פטורות מקריאת ההלל בחנוכה, כשם שפטורות מקריאת ההלל בכל המועדים. ומכל מקום אם תרצנה, רשאיות לקרוא את ההלל, אך בלי ברכה. (ריג)

בנות אשכנז - אף על פי שלדעת הרמ"א, הנשים האשכנזיות יכולות לברך על מצוות שהן פטורות מהן, מכל מקום טוב שלא יברכו על ההלל, מכיון שיש אומרים שדוקא במצוה התלויה במעשה, כנטילת לולב, תקיעת שופר וכדומה, יכולות לברך, אבל מצוה שאינה תלויה במעשה אלא באמירה בלבד, כברכת ההבדלה וקריאת ההלל, אינן יכולות לברך. (רטז)

אָבֵל - היושב שבעה על מתו, חייב לגמור את ההלל עם הברכות בימי החנוכה. ואולם לא נכון שהאבל עצמו יהיה שליח ציבור בעת אמירת ההלל. (ריז. ת"ה רמד)

שיר של יום

כשאומר שיר של יום בתפלת שחרית, יאמר: 'היום יום פלוני בשבת קודש' ללא התיבות: 'השיר שהיו הלוים אומרים על הדוכן', מאחר ולא היו אומרים בבית המקדש שיר זה בחנוכה. ולאחר מכן יאמר, 'מזמור שיר חנוכת הבית לדוד...', 'הושיענו', וקדיש יהא שלמא. (רלא, רלב)

ראש חודש טבת שהוא אחד מימי החנוכה, לא יאמרו 'מזמור שיר חנוכת הבית לדוד' אחר שיר של יום, אלא יתפללו מוסף, 'ברכי נפשי', ולאחריו יאמרו את 'מזמור שיר חנוכת הבית לדוד'. (רלב)

סדר קריאת התורה

מוציאים ספר תורה בכל יום בתפלת שחרית, וקוראים בפרשת 'נשא' את פסוקי ברכת כהנים ואת סדר הקרבת הקרבנות שהקריבו שנים עשר נשיאי ישראל בחנוכת המזבח. (רלג)

והטעם לקריאה זו בחנוכה, מפני שבחנוכה שוב היתה חנוכת המזבח על ידי הכהנים החשמונאים. ועוד טעם אמרו חז"ל במדרש, כיון שבזמן ששהו עם ישראל במדבר, ציוה עליהם הקב"ה לבנות את המשכן, וביום כ"ה בכסלו גמרו לבנותו. ואמר הקב"ה למשה שלא יתחילו להקריב בו קרבנות אלא מראש חודש ניסן. והיו ישראל תמהים, למה לא יתחילו מיד? אך הקב"ה ביקש לערב את שמחת המשכן, בחודש שנולד בו יצחק אבינו שנעקד על גבי המזבח. ואמר הקב"ה עלי לשלם ליום כ"ה בכסלו, ושילם לו שכרו שבו יהיה נס חנוכה. נמצא שיש קשר בין כ"ה בכסלו לחנוכת המזבח. ומה שמתחילים את הקריאה מפסוקי ברכת כהנים, משום שהנס של חנוכה נעשה על ידי הכהנים בני חשמונאי. (רלג, רלד. ת"ה רנא)

סדר הקריאה ביום הראשון - מנהגים שונים יש בסדר ההפסקה לעליית כהן ולעליית לוי. והמנהג הנכון הוא, שהכהן קורא מברכת כהנים עד "ויקריבו אותם לפני המשכן". והלוי קורא משם עד "יקריבו את קרבנם לחנוכת המזבח". והשלישי קורא משם עד "זה קרבן נחשון בן עמינדב". (רלג)

בשאר הימים - קורא הכהן מתחילת אותו יום עד "מלאה קטורת". והלוי ממשיך עד סוף הקריאה של אותו יום. והשלישי חוזר לקרוא מה שקראו הכהן והלוי יחד. (רלה)

ביום השמיני - קורא הכהן מ"ביום השמיני" עד "מלאה קטורת", והלוי ממשיך משם שלושה פסוקים עד "זה קרבן גמליאל בן פדהצור". והשלישי חוזר שוב מ"ביום השמיני" עד "כן עשה את המנורה" שבפרשת בהעלותך. ובני אשכנז נהגו שהשלישי לא חוזר אלא ממשיך מפרשת היום התשיעי עד "כן עשה את המנורה". (רלו. ת"ה רנה)

טעות בקריאה - אם טעה החזן בקריאת התורה, וקרא קריאה של יום אחר, וברך העולה לתורה ברכה אחרונה, יצאו ידי חובתם ואינם צריכים לחזור ולקרוא שוב. אך אם לא ברך ברכה אחרונה והרגישו בטעות, יחזור ויקרא את היום הנכון. (רלה)

אם טעה החזן ביום השמיני, וקרא לשלושת העולים ביום השמיני, ועדין לא החזירו את ספר התורה להיכל, טוב שימשיך לקרוא בלי ברכה 'ביום התשיעי' והלאה. (רלו)

ראש חודש טבת שחל בחול - מוציאים שני ספרי תורה. בספר הראשון, עולים שלשה בפרשת ראש חודש, ובספר השני עולה הרביעי בקריאה של חנוכה.

אם טעו וקראו ארבעה עולים בראש חודש, יעלה חמישי ויברך על הקריאה של חנוכה, כדי שלא יהיה פגם לספר התורה, שהוציאו אותו ולא קראו בו. (רמ)

ראש חודש טבת שחל בשבת - מוציאים שלשה ספרי תורה. בספר הראשון קוראים ששה עולים בפרשת השבוע פרשת מקץ. בספר השני קורא העולה השביעי בקריאת

ראש חודש ואומר קדיש. ובספר השלישי קורא המפטיר בקריאה של חנוכה ואומר קדיש. ואין אומרים קדיש אחר גמר הקריאה בספר התורה הראשון, מכיון שלא עלו עדיין שבעה עולים, ולא הסתיימה חובת העולים של היום. אך לאחר הספר השני שעלו כבר שבעה עולים, אומר קדיש. ומכל מקום אם הוסיפו לעלות עוד עולים בספר הראשון, כיון שהושלמה חובת היום, אומר קדיש. ונמצא שאומרים שלשה קדישים, קדיש אחר כל ספר וספר. (רמב)

בכל פעם שמוציאים שלשה ספרי תורה, כגון ראש חודש טבת או אדר או ניסן שחל בשבת, או בחג שמחת תורה, מנהג קדום לומר את הפסוקים דלהלן בפתיחת ההיכל: ירמיהו פרק י' פסוק ו, ז, י. שמע ישראל, אנא ה' הושיעא נא, אנא ה' הצליחה נא. (הגר"ח פלאג'י, הלבוש ועוד)

במה מדליקין

מנהג בני ספרד שלא לומר פרק משניות 'במה מדליקין', בערב שבת של חנוכה, כדי שלא לפגוע בחנוכה, מאחר ומוזכרים בו פתילות ושמנים הפסולים להדלקת נר שבת, וכשרים הם להדלקת נר חנוכה. אבל מנהג בני אשכנז לאומרו. (שו"ע סימן ער ס"ב)

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם